

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

**PISIDIA, PAMPHYLIA VE LYKIA BÖLGESİ ROMA İMPARATORLUK
DÖNEMİ (MS 1.-3. YÜZYILLAR) SİKKE DOLAŞIMI**

ESRA TÜTÜNCÜ

1130231008

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KÖKER

Isparta 2017

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Öğrencinin Adı Soyadı	Esra Tütüncü	
Anabilim Dalı	Klasik Arkeoloji	
Tez Başlığı	Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Dolaşımı	
Yeni Tez Başlığı ¹ (Eğer değişmesi önerildi ise)	Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi (MS 1.-3. Yüzyıllar) Sikke Dolaşımı	
<p>Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği hükümleri uyarınca yapılan Yüksek Lisans Tez Savunma Sınavında Jürimiz 31/03/2017 tarihinde toplanmış ve yukarıda adı geçen öğrencinin Yüksek Lisans tezi için;</p> <p>☒ OY BİRLİĞİ ☐ OY ÇOKLUĞU²</p> <p>ile aşağıdaki kararı almıştır.</p> <p>☒ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarılı bulunmuş ve tez KABUL edilmiştir. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin DÜZELTİLMESİ³ kararlaştırılmıştır. ☐ Yapılan savunma sınavı sonucunda aday başarısız bulunmuş ve tezinin REDDEDİLMESİ⁴ kararlaştırılmıştır.</p>		
TEZ SINAV JÜRİSİ	Adı Soyadı/Üniversitesi	İmza
Danışman	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin KÖKER	
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ KORTHOLT	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. A. Tolga TEK	
Jüri Üyesi		
Jüri Üyesi		

¹ Tez başlığının DEĞİŞTİRİLMESİ ÖNERİLDİ ise yeni tez başlığı ilgili alana yazılacaktır. Değişme yoksa çizgi (-) konacaktır.

² OY ÇOKLUĞU ile alınan karar için muhalefet gerekçesi raporu eklenmelidir.

³ DÜZELTME kararı için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır.

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM-ÖĞRETİM VE SINAV YÖNETMELİĞİ Madde 28-(4) Tezi hakkında DÜZELTME kararı verilen öğrenci sınav tarihinden itibaren en geç üç ay içinde gereğini yaparak tezini aynı jüri önünde yeniden savunur.

⁴ Tezi REDDEDİLEN öğrenciler için gerekçeli jüri raporu eklenmeli ve raporu tüm üyeler imzalamalıdır. Tezi reddedilen öğrencinin enstitü ile ilişkisi kesilir.

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum "Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi (MS 1.-3.Yüzyıllar) Sikke Dolaşımı" adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya'da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

E. Tütüncü
Esra TÜTÜNCÜ

31.03.2017

(TÜTÜNCÜ, Esra, Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Sirkülasyonu, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 2017)

ÖZET

Bu yüksek lisans çalışmasında Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi'nde bulunan ve sikke buluntuları yayımlanan kentlerin, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait sikkelerinin dolaşımı ve dolaşıma sebep olan unsurları ele alınmıştır. Ayrıca Anadolu'da sikkeleri yayımlanan önemli merkezler, müze katalogları ve definelere bakılarak, Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi'nde bulunan kentlerin sikke dolaşımı da incelenmiştir. Böylece bölgelerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde siyasi, sosyal ilişkileri irdelenerek, kentlerin ekonomideki yerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Pamphylia, Lykia, Roma Eyalet Şehir Sikkeleri, Dolaşım

(TÜTÜNCÜ, Esra, Coin Circulation at Pisidia, Pamphylia and Lykia in Roman Imperial Period (A.D. 1st-3rd Centuries), Master Thesis, Isparta, 2017)

ABSTRACT

In this master degree thesis, the circulation of Roman Provincial coins of the cities that are located in Pisidia, Pamphylia and Lykia regions and brought out their coins and the factors caused the movement are discussed. Besides, the important centers which brought out their coins in Anatolia and the circulation of coins of the cities located in Pisidia, Pamphylia and Lykia regions have also been analyzed by looking over the museum catalogues, hoards and coin found in excavations. Therefore, by scrutinising the political and social relations of the regions in Roman Imperial Period, the importance of the cities in economics is touched on.

Key Words: Pisidia, Pamphylia, Lykia, Roman Provincial Coins, Circulation

ÖZET.....	İ
ABSTRACT.....	İİ
İÇİNDEKİLER.....	İİİ
KISALTMALAR.....	V
ÖN SÖZ.....	Vİ
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. ANTİK DÖNEMDE SİKKE DOLAŞIMI	4
1.1. Anadolu’da Sikke Buluntuları Yayımlanan Önemli Merkezlerdeki Sikke Dolaşımı	4
1.2. Sikke Dolaşımına Sebep Olan Ana Etkenler	8
1.2.1. Ticari Unsurlar	8
1.2.2. Dini Unsurlar.....	9
1.2.3. Askeri Unsurlar	10
İKİNCİ BÖLÜM	11
2. PISIDIA BÖLGESİ	11
2.1. Pisidia Bölgesi’nde Sikke Basan Kentler	11
2.2. Pisidia Bölgesi’nde Sikke Dolaşımına Sebep Olan Unsurlar	19
2.2.1. Pisidia Bölgesi Antik Dönem Yol Ağı.....	19
2.2.2. Pisidia Bölgesi’nde Düzenlenen Agonlar	22
2.2.3. Pisidia Bölgesi Kentleri Homonoia Anlaşmaları	24
2.3. Buluntular Işığında Pisidia Bölgesi’ndeki Sikke Dolaşımı.....	25
2.3.1. Sagalassos Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları.....	26
2.3.2. Klaudia Seleukeia (Sidera) Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları	33
2.3.3. Arpalık Tepe Kutsal Alanı Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları.....	35
2.4. Pisidia Bölgesi Kentlerinin Sikkelerinin Bulunduğu Diğer Merkezler	38
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	40
3. PAMPHYLIA BÖLGESİ	40
3.1. Pamphylia Bölgesi’nde Sikke Basan Kentler	40
3.2. Pamphylia Bölgesi’nde Sikke Dolaşımına Sebep Olan Unsurlar	42
3.2.1. Pamphylia Bölgesi Antik Dönem Yol Ağı	42

3.2.2. Pamphylia Bölgesi'nde Düzenlenen Agonlar.....	46
3.2.3. Pamphylia Bölgesi Kentleri Homonoia Anlaşmaları.....	47
3.3. Buluntular Işığında Pamphylia Bölgesi'ndeki Sikke Dolaşımı	48
3.3.1. Perge Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları.....	48
3.3.2. Side Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları.....	56
3.3.3. Sillyon Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları	63
3.3.4. Hecht Definesi	65
3.4. Pamphylia Bölgesi Sikkelerinin Bulunduğu Diğer Merkezler	66
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	68
4. LYKIA BÖLGESİ	68
4.1. Lykia Bölgesinde Sikke Darp Eden Kentler	68
4.2. Lykia Bölgesi'nde Sikke Dolaşımına Sebep Olan Unsurlar.....	69
4.2.1. Lykia Bölgesi Antik Dönem Yol Ağı	69
4.2.2. Lykia Bölgesi'nde Düzenlenen Agonlar	72
4.2.3. Lykia Bölgesi Homonoia Anlaşmaları.....	73
4.3. Buluntular Işığında Lykia Bölgesi'ndeki Sikke Dolaşımı	73
4.3.1. Arykanda'da Bulunan Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları.....	73
4.3.2. Myra/Andriake Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları	80
4.3.3. Patara Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları	83
4.3.4. Limyra Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları	84
4.4. Lykia Bölgesi sikkelerinin Bulunduğu Diğer Merkezler	85
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	86
KAYNAKÇA	92
ÖZGEÇMİŞ.....	114

KISALTMALAR

bkz. bakınız

C: Cilt

çev. Çeviren

dn. dipnot

Har. Harita

Lev. Levha

MÖ. Milattan Önce

MS. Milattan Sonra

no. Numara

s. sayfa

Vol. Volume

ÖN SÖZ

Anadolu, sikkelerin ilk icat edildiği topraklardır. Bazı kentler, erken dönemlerden itibaren sikkeler darp ederken bazı kentler ilk sikkelerini Roma İmparatorluk Dönemi'nde basmışlardır. Kentler, siyasi, sosyal ve ekonomik sebepler nedeniyle sürekli iletişim halinde olmuş, bu durum da sikkelerin hareket etmesine sebep olmuştur.

Tez kapsamına Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi'nde bulunan kentlerin Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri ele alınmış ve bu dönem sikkelerinin dolaşımı incelenmiştir. Ayrıca Anadolu'da sikkeler buluntuları yayımlanan önemli kent merkezleri ve müze katalogları da taranarak Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi'nde bulunan kent sikkelerinin dağılım alanları tespit edilmiştir. Bu bağlamda sikkeler dolaşımına sebep olması muhtemel etkenler de tez kapsamına alınmıştır.

Öncelikle büyük bir titizlik ve özveri ile beni yönlendiren, yardımlarını esirgemeyen, danışmanlığımı üstlenen Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker'e içtenlikle teşekkür ederim.

Tez çalışmam sırasında pek çok kişinin desteğini gördüm. Zaman ayırıp, değerli görüşleriyle ve önerileriyle beni yönlendiren Doç. Dr. A. Tolga Tek, Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger, Yrd. Doç. Dr. Hacer Sancaktar'a teşekkür ederim.

Çalışmalarım, Berlin Freie Üniversitesi, İstanbul Alman Arkeoloji Enstitüsü, Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü ve Süleyman Demirel Üniversitesi kütüphanesinde bulunan kaynaklardan yararlanılarak tamamlanmıştır. Kütüphane çalışmalarım sırasında Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü çalışanı Remziye Boyraz-Seyhan'a; Alman Arkeoloji Enstitüsü çalışanı Ali Akkaya'ya ve Süleyman Demirel Üniversitesi kütüphanesi görevlilerine teşekkür ederim.

Varlıklarıyla güç veren, maddi-manevi desteklerini esirgemeyen aileme teşekkür ederim.

Bu tez, 4079-YL1-14 proje numarası ile Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından desteklenmiştir.

Isparta Mart 2017

GİRİŞ

Amaç, Kapsam, Metod ve Teknik Notlar

Bu yüksek lisans tezinin amacı, Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi'nde bulunan ve sikkeleri yayımlanan kentlerin Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait sikkelerinin dolaşımını incelemek ve kentlerde bulunan menşei farklı sikkelerden yola çıkarak şehirlerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde kurduğu siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkileri ortaya koymaktır.

Sikkeler bir kentin ekonomideki yerini anlamamız için en önemli veriler arasında yer almaktadır. Sikkeler sadece bir kentin ekonomisindeki yeri hakkında değil, üzerindeki betimlemelerle siyasi, sosyal ve kültürel yapısı hakkında bilgi edinmemiz açısından incelemeye değer bir konudur.

Araştırmamız konu ile ilgili kaynak taraması neticesinde elde edilen teorik bilgilerden oluşan dört bölüm ile giriş ve sonuç bölümleri dâhil olmak üzere altı bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünden sonra yer alan çalışmamızın birinci bölümünde Anadolu'da sikke buluntuları yayımlanan önemli merkezler incelenerek sikke dolaşımının var olduğu ve kentin konumu ve gelişmişlik düzeyine göre iletişim kurduğu bölgelerin çeşitlilik gösterdiğine dikkat çekilmiştir. Buradan hareketle yazıtlara, arkeolojik verilere ve antik yazarlara bakılarak sikke dolaşımına nelerin etki etmiş olabileceği sorusu üzerinde durulmuş ve yapılan araştırmalar sonucunda genel olarak bakıldığında kentler arası yapılan alışverişin, alınan vergilerin, kutsal alanlara bırakılan sikkelerin ve askerlere yapılan ödemelerin sikke dolaşımına sebep olduğu görülmüştür. Birinci bölümün alt başlıkları olan bu unsurlar ayrı başlıklar altında ele alınarak anlatılmaya çalışılmıştır.

İnsanların eğilimleri ve davranışları sonucunda kentler iletişim halinde olmuşlardır. Buradan hareketle çalışmanın ikinci bölümünde Pisidia Bölgesi'nde bulunan kentlerin ekonomik ilişkileri, sikke buluntuları yayımlanan kentler çerçevesinde yorumlanmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda sikke buluntuları yayımlanan Antiokheia, Klaudia Seleukeia (Sidera), Sagalassos, Karain ve Suluin mağaraları ve Arpalık Tepe kutsal alanı konu kapsamına alınmıştır. Her yerleşim ayrı başlık altında incelenerek ele geçen kent sikkeleri ve kent sikkelerinin temsil edildiği yerler tablolar,

haritalar ve grafikler halinde verilmiştir. Kentlerin konumları, ekonomik zenginlikleri, sosyal ve kültürel etkinlikleri göz önünde bulundurularak çeşitli yorumlar yapılmıştır. Anadolu'da sikke buluntuları yayımlanan önemli merkezler, müze katalogları ve definelere bakılarak bölgede bulunan diğer kentler de incelenmiştir.

Bir kentte ele geçen sikkelerin genelde yakın çevrede bulunan diğer kentlere ait olması kentleri iletişime geçiren unsurlar üzerinde yeniden düşünmemize sebep olmuştur. Bu doğrultuda inşa edilen yollar, düzenlenen festivaller ve yapılan Homonoia anlaşmalarının kentler arası dolaşımında etkin bir rol oynayabileceği üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda Pisidia Bölgesi ulaşım ağı, bölgede düzenlenen agonlar ve kentlerin yaptığı Homonoia anlaşmalarına yer verilmiştir. Kentlerin sikke bastığı dönemlere de değinilerek kontrmarklar ve kalıp ilişkileri doğrultusunda da kentler arası ilişkiler açıklanmaya çalışılmıştır.

Akdeniz'in kıyısında bulunan ve birçok limana ev sahipliği yapan Pamphylia Bölgesi kentlerinin de sikke buluntuları yayımlanan kentler ve ele geçen defineler doğrultusunda ekonomik önemi üzerinde durulmuştur. Perge, Side, Sillyon ve Hecht definesinde ele geçen farklı bölge ve kentlere ait sikkelere bakılarak ve kent sikkelerinin temsil edildiği diğer yerlerin tespiti yapılarak tablolar, haritalar ve grafikler şeklinde verilerek anlatılmaya çalışılmıştır. Pamphylia Bölgesi'ndeki kentlerin gerek liman kenti olması gerekse birçok yol ağı üzerinde bulunması ulaşım ve ticaret açısından bakıldığında farklı bölgelerdeki kentlere de hitap etmesi bakımından konumuz için önem arz etmektedir. Ayrıca bölgede düzenlenen agonlar, Homonoia anlaşmaları ve sikke özellikleri üçüncü bölümde işlediğimiz diğer başlıklardır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Lykia Bölgesi'nde sikke buluntuları yayımlanan kentler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda sikke buluntuları yayımlanan Arykanda, Patara, Limyra ve Myra'nın limanı Andriake oluşturmaktadır. Akdeniz kıyısında bulunan ve birçok liman kentlerine sahip olan bölgenin yerleşim yerleri, gelişmiş bir ulaşım ağıyla birbirine bağlanmıştır. Kentler Lykia Birliği çatısı altında toplandığı için sikke basımları diğer bölgelerde bulunan kentlere göre farklılıklar göstermektedir. Özellikle siyasi olayların sikke darbı üzerinde etkisini Lykia Bölgesi sikkelerine bakılarak anlamak mümkündür. Bölgenin III. Gordianus Dönemi hariç Roma İmparatorluk Dönemi'nde henüz bilinmeyen bir sebeple sikke darp etmemiş olması özellikle bölgede bulunan kentlerin ilişki kurduğu diğer kentleri öğrenmemiz

açısından problem oluşturmaktadır. Fakat sikke buluntuları yayımlanan kentlerde ele geçen diğer bölge kent sikkelerine bakıldığında kentlerin ekonomisi hakkında yorum yapmak mümkündür. Bölgede düzenlenen agonlar sikkeler üzerine yansımaya da yazıtlar bu konu hakkında bilgi vermektedir. Kentlerin ya da Lykia Birliği'nin yaptığı Homonoia anlaşmaları, kontrmarklanan sikkeler ve kalıp ilişkileri de bu bölümde incelenmiştir.

Sonuç kısmında ise ele alınan konular üzerinden kentlerin ekonomisi, en çok hangi yüzyılda diğer kentlerle iletişime geçtiği, en çok hangi imparatorlar döneminde agonların düzenlendiği, kontrmarklanan sikkeler ve kalıp ilişkileri değerlendirilip tez sonlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ANTİK DÖNEMDE SİKKE DOLAŞIMI

1.1. Anadolu'da Sikke Buluntuları Yayımlanan Önemli Merkezlerdeki Sikke Dolaşımı

Ticari amaca hizmet etmek için icat edilen sikke¹, insanlar tarafından çabuk benimsenmiş ve üzerine kent kimliklerini yansıtan semboller eklenerek dolaşıma sokulmuştur². Ortaya çıkma amacı uluslar arası ticaret olan sikkenin, ödemelerde kullanılmak üzere hareket etmesi kaçınılmaz olmuştur. Antik kentlerde ele geçen menşei farklı sikkeler ise bu düşünceyi destekler niteliktedir. Sikkeleri hareket ettiren birçok etken olabileceği gibi, bazı ana unsurlar da bulunmaktadır. Bunlar; ticaret, din ve askeri etkenlerdir. Hareket eden sikkeler yeniden darp edilmiş³, değiştirilmiş⁴ ya da üzerine kontrmark⁵ vurularak tedavüle sokulmuştur. Anadolu'da sikke buluntuları

¹ Heredotos I. 94. Sikkenin ortaya çıkma sebebinin temelinde uluslar arası ticaretin yattığını Aristoteles şu şekilde ifade etmektedir: *“Bu kolayca anlaşılabilir çünkü gereksinimlerin başka yerlerden getirilmesi ve artık malların başka yerlere gönderilmesi ulusal sınırların ötesine yayılmaya başlayınca uyuşmasal bir değişim aracının bulunması ve kullanılması zorunlu oldu. Doğal olarak gereksinme duyduğumuz her şey kolay taşınmaz; bu yüzden değişim amacıyla insanlar demir, gümüş ve benzerleri gibi kendisi yaşam sürme bakımından faydalı olan ve kolaylıkla kullanılabilen bir başka maddeyi birbirinden alıp vermekte anlaşılar. Başlangıçta bunların tutarı büyüklük ve ağırlıklarıyla saptanıyordu; fakat giderek bu maden parçaları damgalandı. Böylelikle –her keresinde-tartma ve ölçme gereğinden kurtulundu, çünkü vurulan damga, değerinin tutarını gösteriyordu. Para bir kez bulununca gelişme hızlı oldu ve malların zorunlu değiş tokuşu olarak başlayan bu süreç; ticarete para kazanmanın öteki çeşidi haline geldi”* (Aristoteles, Pol. I).

² Bu semboller kentin zenginliklerini gösteren ve ekonomilerinde yer alan belli ürünleri içermektedir (Morrisson 2002, s. 46) ve sikke ile ilgili bir problem olduğunda müracaat yolunu göstermektedir (Karwiese 2004, s. 12; Carradice-Preece 2001, s. 16). Kentlerin farklı sikkeler darp etmesi, kentin sosyo-ekonomik yapısı hakkında bilgi sunmasının yanı sıra sikkenin izini sürmede büyük kolaylık sağlaması açısından oldukça önemlidir.

³ Konu ile ilgili olarak MÖ258'de Ptolemaioslar Dönemi'ne ait Mısır'da bulunan bir papirüste, darphanede ücret karşılığında denizden gelen tüccarlar, sevkiyat acentesi çalışanları ve diğer kişiler için yabancı sikkeleri yeniden bastıkları, bankalarda ve diğer yerlerde bu sikkelerin değiştirilmediğini; değiştirildiği takdirde aldıkları sikkeleri tekrar geri göndermede zorluk çeken halkın bu paraları istemedikleri ve bu durumun bir kararname ile diğer kentlere bildirildiği aktarılmaktadır (Austin 1981, s. 410-11).

⁴ Yabancı sikkeler agoralarda bulunan *Trapezites*'ler tarafından değiştirilmekteydi (Sedillot 1983, s. 80; Ildız 2013; s. 94, 116). Kilikia Bölgesi'nde meslekler üzerine yapılan bir doktora çalışmasında para değiştirme mesleğinin icra edildiğine dair yazıtlar bulunmaktadır (Şahin 2003, s. 226). Ayrıca Antik Dönem'de bankacılık faaliyetleri için bkz. Ildız 2013.

⁵ Her kent kendine has kontrmarkları sikkeler üzerine darp etmiş ve bu sikkeler tedavüle sokulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Howgego 2005. Kontrmark: *“Basılmış olan bir sikkeye daha sonra ayrıca vurulan damga. İkinci damga anlamındadır. Kontrmark bir sayı, bir şekil olabilir. Eskiyen bir sikkelyi yeniden geçerli kılmak sikkenin basıldığı yerin dışında bir yer geçerliliği sağlamak, değerinde değişiklik yapmak veya metalin kontrolünü gibi nedenlerle kontrmarklar kullanılmıştır. MÖ. 4. yüzyıldan itibaren görülürler”* (Semih 2001, s. 121)

yayımlanmış, sikke dolaşımına örnek teşkil eden kentlerde farklı bölgelere ve kentlere ait sikkelerin hareket ettiğini görmek mümkündür.

Anadolu'da bulunan ve sikke buluntuları yayımlanan kentlere baktığımızda, bir kente farklı bölgelerden gelen sikkeleri görmek mümkündür. Ayrıca ele geçen sikkeler, kentin siyasi, sosyal ve ekonomik ilişki kurduğu diğer kentleri göstermesi açısından önem arz etmektedir. Anadolu'nun güneyinde bulunan ve sikke buluntuları yayımlanan Antiokheia am Orantes kentine Roma İmparatorluk Dönemi'nde,⁶ Makedonya'dan, Mysia, Troas, Ionia, Pamphylia, Kilikia, Kapadokia ve Kommagene Bölgesi'nden, Suriye'de bulunan Cyrhastica Seleukia Pierria, Coele, Decapolis ve Phoenicia Bölgeleri'nden, Filistin'nin Samaria ve Captiolina Bölgeleri'nden, Mezapotamya, Parthia ve Mısır'da bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiş olup Yahudi Krallığı'na ait sikkeler de bulunmaktadır⁷. Kentte, 18 farklı bölgede bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiştir. Antiokheia am Orantes kenti birçok farklı kültürün kavşak noktasında bulunmasından dolayı kentte ele geçen sikke çeşitliliğide bu doğrultuda oldukça fazladır.

Troas Bölgesi'nde yer alan ve sikke buluntuları yayımlanan kentlerden bir diğeri de Troia'dır. Troia kentinde Roma İmparatorluk Dönemi'nde⁸ Troas, Mysia, Lydia ve Ionia Bölgeleri'nde bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiştir⁹. Troas Bölgesi'nin en önemli kentlerinden olan Troia'nın, komşu bölgelerde yer alan kentlerle iletişim halinde olduğu görülmektedir. Troia kenti bağıcılıkla ünlüdü¹⁰. Fakat bölge ekonomisi madencilik, orman ürünleri, gemi yapımı üzerineydi ve özellikle altın, gümüş

⁶ Antiokheia am Orantes kentine Hellenistik Dönem'de Makedonya, Atina ve Filistin'den, Euboba, Mysia, Ionia, Karia, Pamphylia, Kilikia, Cyprus, Kappadokia, Suriye'de bulunan Seleucis ve Pierra, Phoenicia Bölgeleri'nden sikkeler ele geçmiş olup Bosporos, Yahudi ve Nabathaea Krallığı'ndan sikkeler de buluntular arasındadır (Waage 1952, s. 75-88, no: 794-945)

⁷ Waage 1952, s. 74-92, no:780-1002.

⁸ Troia kentine Hellenistik Dönem'de Troas Bölgesi'nden Illium, Alexandria Troas, Dardanus, Ophrynum, Sigeum, Gentius, Gergis, Achaeum, Birythus, Scamandria, Scepsis, Gargara, Antandrus, Abydos, Lesbos Adası'ndan Methymna, Mytilene, Aeolis Bölgesi'nden Aegae, Elaea, Mysia Bölgesi'nden Lapsakos, Lydia Bölgesi'nden Apollonis, Ionia Bölgesi'nden Smyrna, Klazomenae, Rhodos, Bithynia Bölgesi'nden Dia, Pontus Bölgesi'nden Amisos, Thrace Bölgesi'nden Byzantium, Aenus, Maronea, Thasos, Samothrace, Lemnos Adası'ndan Hephaestia, Makedonya'dan Aphitis, Thessalonica, Athena veDyrrhacium kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir (Bellinger 1961, s. 156-215, no: 16-215)

⁹ Bellinger 1961, s. 158-171, no: 40-215.

¹⁰ Sevin 2007, s. 66.

ve bakır madeni çıkarılmaktaydı¹¹. Pergamon'dan -Adramyttion üzerinden- ve Mysia Bölgesi'nde bulunan Kyzikos'dan gelen yollar kentte birleşmektedir¹².

Lydia Bölesi'nde bulunan ve sikke buluntuları yayımlanan kentlerden biri de Sardes'dir. Sardes kentine Roma İmparatorluk Dönemi'nde¹³ Yunanistan'dan, Mısır'dan, Bithynia, Mysia, Aeolis, Ionia, Karia, Lydia, Phrygia, Pisidia ve Kappadokia Bölgeleri'nde bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiştir¹⁴. Lydia Bölgesi'nin ekonomisi altın, gümüş, bakır, civa, ilaç, kozmetik, tarım ve hayvancılık oluşturuyordu¹⁵. Özellikle Sardes'de krem ve parfüm üretimi yapıyordu ve antik dünyada üretilen bu ürünler her bölgeye ulaşmıştır¹⁶. Koyun yünü boyama işinin ise ilk olarak Sardesliler tarafından bulunduğu düşünülmektedir¹⁷. Anadolu'nun doğusunu Ege kıyılarına bağlayan yolların geçiş güzergâhında bulunan Sardes büyük ve gelişmiş bir kenti¹⁸. Kentte çeşitli agonistik festivallerin düzenlendiğine dair yazıtlar da bulunmaktadır¹⁹.

Ionia Bölgesi'nde yer alan ve sikke buluntuları yayımlanan kentlerden bir diğeri de Didyma'dır. Didyma'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde²⁰ Ionia, Bithynia, Karia, Phrygia, Pisidia Bölgeleri'nden ve Suriye'de bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiştir²¹. Kentte dini açıdan önemli bir yere sahip olan Apollon tapınağı bulunmaktadır ve kentte çeşitli agonlar düzenlenmiştir²².

¹¹ Thuk. IV. 52; Sevin 2007, s. 71.

¹² Ramsey 1961, s. 180.

¹³ Sardes'de Hellenistik Dönem'de Thrakia, Macedonia, Bithynia Bölgesi'nden Nicomedia, Mysia Bölgesi'nden Adramyteum, Lampsacus Pergamon, Alexandria, Ilium Aeolis Bölgesi'nden Aegae, Kyme, Elaea, Neonteichos, Lesbos Bölgesi'nden Mytilene, Ionia Bölgesi'nden Klazomenia, Kolophon, Ephessos, Erythrae, Magnesia ad Meandrum, Miletos Myus, Phokaia, Priene?, Smyrna, Teos, Chios, Aphrodisias, Halikarnassos, Rhodos, Lydia Bölgesi'nden (MÖ6. yüzyıla tarihlenen yani Hellenistik Dönem öncesine ait adet sikke ele geçmiştir bkz. Buttrey vd 1981, s. 33, no: 132-133), Apollonis, Attaleia, Blaundus, Caystriani, Magnesia ad Sipylum, Philadelphia, Saitta, Thyatira Tmolus, Tralles, Phrygia Bölgesi'nden Apameia, Kibyra, Syria, Phoenicia Bölgesi'nden Aradus, Pers, ve Mısır'dan sikkeleri ele geçmiştir (Buttery vd 1981, s. 16-69, no: 1-390)

¹⁴ Buttrey vd. 1981, s. 18-70, no: 25-392.

¹⁵ Sevin 2007, s. 190.

¹⁶ Plin. nat. XIX, 104; Athen. *deip.* XV, 690b; Sevin 2007, s. 190.

¹⁷ Plin. nat. VII 196; Sevin 2007, s. 191.

¹⁸ Sardes'den geçen yollar için bkz. Ramsey 1961, s. 181-186.

¹⁹ Çokbankir 2010, no: 180.

²⁰ Kentte Hellenistik Döneme ait Ionia Bölgesinde Bulunan Ephesos, Miletos, Heraklia am Latmos, Magnesia am Meander, Priene, Smyrna, Teos, Chios, Samos, Campania Bölgesinde Bulunan Neapolis, Makedonia Bölgesinde Bulunan Thessalonike, Atina'da bulunan Attika, Mysia Bölgesinde bulunan Pergamon, Lesbos'da bulunan Methymna, Karia Bölgesinde bulunan Bargylia, Euromos, Iasos, Mylasa, Kos, Nysa, Lydia Bölgesinde bulunan Tralleis, Phrygia Bölgesinde bulunan Hyrgaleis kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir bkz. Baldus 2006, no: 1-490.

²¹ Baldus 2006, no: 631-652.

²² Çokbankir 2010, no: 24-50.

Sikkeleri yayımlanan bir diğerkent Aphrodisias'tır. Karia Bölgesi'nde bulunan kente Roma İmparatorluk Dönemi'nde²³, Karia, İonia, Lydia, Phrygia, Pisidia, Mysia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri'nden sikkeler ele geçmiştir²⁴. Karia Bölgesi'nin ekonomisi kuru incir, zeytinyağı, kuru balık ve şarap üzerineydi²⁵. Aphrodisias birçok yolun birleştiği merkezi bir konumda değildir. Fakat ünlü bir heykel okulunun olması kente insan akışını sağlamış olmalıdır²⁶. Ayrıca büyük bir stadiona sahip olan kentte çeşitli agonlar düzenlenmiştir²⁷.

Phrygia Bölgesi'nde yer alan ve sikke buluntuları yayımlanan kentlerden bir diğeri de Hierapolis'tir. Hierapolis'te kentine Roma İmparatorluk Dönemi'nde²⁸ Mysia, Troas, İonia, Karia, Lydia, Phrygia ve Pisidia Bölgeleri'nden sikkeler ele geçmiştir²⁹. Phrygia Bölgesi'nin mermer ocakları, köleleri, atları, şarapları ünlüydü ve dokumacılık ile yüncülükte oldukça gelişmişlerdi³⁰. Hierapolis kentinin bol kireçli sıcak suyu, yün boyamacılığı için oldukça uygundu ve sağlık sektörü de oldukça gelişmişti³¹.

Genel olarak Anadolu'da bulunan ve sikke buluntuları yayımlanan önemli merkezlere baktığımızda farklı bölgelerde darp edilen birçok kente ait sikkelerin ele geçtiği görülmektedir. Ele geçen sikkeler kentin, siyasi, sosyal ve ekonomik ilişki kurduğu yerleri göstermesi açısından önemlidir. Sikkelerin hareket etmesine sebep birçok etken olabileceği gibi kentlerin önemli yol güzergâhları üzerinde bulunması, kentin büyüklük ve gelişmişlik düzeyleri gibi etkenler de bulunmaktadır.

²³ Hellenistik Dönem'de Karia Bölgesi'nden Alabanda, Antiokheia, Apollonia-Salbace, Attuda, Gordiuteichos, Halikarnassos, Harpasa, Heraklea Salbace, Nylasa, Orthosia, Sebastepolis, Stratonikea, Tabai, Kos, Rhodos, İonia Bölgesi'nden Kolophon, Ephesos, Erythrae, Magnesia ad Meander, Miletos, Myus, Phocaea, Lydia Bölgesi'nden Diasheiron, Nysa, Philadelphia, Sardes, Tralles, Tripolis, Phrygia Bölgesi'nde ki Apameia, Hierapolis, Laodikeia, Pisidia Bölgesi'nde ki Antiokheia, Isinda, Termessos Major, Mysia Bölgesi'nde ki Pergamon kentlerinin Hellenistik Döneme ait sikkeleri ele geçmiştir.

²⁴ Donald 1992, no: 276-427.

²⁵ Sevin 2007, s. 130.

²⁶ Bkz. Atalay 2015.

²⁷ Çokbankir 2010, no: 11-18; Uzunaslan 2010, s. 11-42.

²⁸ Hellenistik Dönemde Makedonia, Athina, Khios, Ephesos, Aphrodisias, Halikarnassos, Lydia Bölgesinden Attaleia, Blanundus, Mastaura, Sardes, Tripolis, Phrygia Bölgesinden Apameia, Eumeneia, Laodikeia, Peltae, Synaus kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir bkz. Travaglini-Camilleri 2010, no: 159-371.

²⁹ Travaglini-Camilleri 2010, no: 162-317.

³⁰ Strab. XII, 8; XIII, 4; Sevin 2007, s. 211-212.

³¹ Strab. XII, 8; XIII, 4; Sevin 2007, s. 211-212.

1.2. Sikke Dolaşımına Sebep Olan Ana Etkenler

1.2.1. Ticari Unsurlar

İnsanların kendilerinde olmayan bir şeye ihtiyaç duyması ile ticaret başlamış³² ve birbirinden farklı kültürler bu sebeple iletişime geçmiştir. Değiş tokuş ile ticari ilişki kuran kentlerin izlerini sikke darbından sonra takip etmek daha kolay olmuştur. Fakat sikke darp edilmeden önce kentler arasında bulunan ticari ilişkiler kil tabletler üzerinde kayıt altına alınmış ve bu bilgiler günümüze aktarılmıştır³³. Sikkenin yanı sıra kazılarda ele geçen buluntular arasında amphoralar önemli bir yere sahiptir ve üzerinde bulunan mühürler ticaret hakkında bilgiler vererek kentler arası ticari ilişkiyi daha iyi açıklamaktadır. Son dönemlerde amphoralar ve mühürler üzerine yapılan araştırmalar artmakta ve ticari ilişkiler daha açık anlaşılabilir hale gelmektedir³⁴.

Ticarete bağlı olarak alınan vergiler sikke dolaşımına sebep olmaktadır. Anadolu'da özellikle gümrük istasyonlarında³⁵ bulunan yazıtlar ticaret hakkında detaylı bilgiler içermektedir. Vergilerin sikke dolaşımına sebep olduğunu gösteren bir yazıt Myra'nın liman kenti Andriake'de ele geçmiştir. Yazıtın, İmparator Nero Dönemi'nde (54-68) Lykia Bölgesi valisi olarak görev yapmış C. Licinius Mucianus zamanında dikildiği düşünülmekte ve MS. 60-63 yılları arasına tarihlendirilmektedir³⁶. Yazıtta:

“Vergi toplama hakkını satın alan kişi, vergiyi toplamaya başladığı yılın ilk altı ayı geçtikten sonra kira bedelinin yarısını otuz gün içinde –eğer isterse ödemeyi Lykia’da daha önce kullanılan paralarla yapabilir-ödemelidir. Kira bedelinin kalan yarısı ise hem δημοσιώνιον hem de Birlik kasasından elde edilecek gelire İmparator

³² Aristoteles, Pol. I.

³³ Kültepe tabletlerinde bulunan ticari anlaşmalar için bkz. Bilgiç-Bayram 1995;

³⁴ Roma İmparatorluk Dönemi'nde amphoralar ışığında ticaret ilişkileri için bkz. Paksoy 2007.

³⁵ Efes Müzesi'nde MÖ 1. yüzyıla tarihlenen bir yazıtta göre “Pontos, KalKedon (Kadıköy), Daskyleion, Rhyndakos Nehri (Adırnaz Çayı) ağzındaki Appolonia, Kyzikos (Balkız), Priapos (Kara Biga'nın kuzeyi), Parion (Çanakkale'de Kemer), Lampsakos (Lapseki), Abydos (Nara Burnu civarında bir yer), Dardanos (Çanakkale'de Maltepe), Sigeion, Aleksandria, Hamaitos, Assos (Behramkale), Gargaros (Edremit Körfezi'nin kuzey sahilinde Nusretli Burnu civarında), Pordoselene, Antandros (Çanakkale'de Altınoluk), Asturia, Adramytteion (Edremit), Atameos, Pitane, Elaeia (Aliğa), Myrina (Aliğa yakınları), Kyme, Phokaia (Foça), Erythraia (Ildırı/Çeşme), Smyrna (İzmir), Kolophon (Değirmendere), Teos (Sığacık), Phessos (Efes), Meander (Menderes) nehri ağzındaki Priene, Miletos (Milet), Iasos, Bargylia, Kerasus, Halikarnassos (Bodrum), Myndos, Knidos (Reşadiye Yarımadası'nın en batı ucunda), Physkos, Kaunos, Attaleia (Antalya), Aspendos (Belkis), Perge (Murtuna), Magydos (Lara), Phaselis (Tekirova) ve Side (Selimiye)” Anadolu'daki önemli gümrük istasyonlarıdır. (Gordon vd., 1993, s. 131-158; Gordon vd., 1997, s. 203-240)

³⁶ Takmer 2006.

*Fiscus'unda yıllık 100.000 denaria birikinceye kadar ödeme için saklanmalıdır*³⁷ ifadeleri yer almaktadır.

Yazıtta yer alan “... eğer isterse ödemeyi Lykia'da daha önce kullanılan paralarla yapabilir” ifadesi vergilerin yerel sikke hareketine sebep olduğunu düşüncesini destekler niteliktedir.

1.2.2. Dini Unsurlar

Anadolu'da birçok kentte farklı tanrı veya tanrıçalara ait kutsal alanlar inşa edilmiştir. Kutsal alanlar insanlar tarafından ziyaret edilmiş ve tapınaklara diğer hediyelerin yanı sıra sikkeler de bağışlanmıştır. Kent dışından ziyarete gelen insanlar tarafından tapınaklara adanan sikkeler, sikke hareketini ve ziyaretçi çeşitliliğini yansıtmaktadır.

Dinin dolaşıma etkisini incelemek için Anadolu'da sikke buluntuları yayımlanan kutsal alanlara³⁸ bakmak gerekir. Sikke buluntuları yayımlanan kutsal alanlardan biri olan Lagina, Karia Bölgesi'nde bulunan Stratonikia kentinin kutsal alanıdır. Lagina kutsal alanında Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait; Karia Bölgesi'nde bulunan *Stratonikia*, *Alabanda* kentlerinden ve *Pontus Bölgesi*'den³⁹ sikkeler ele geçmiştir.

Ionia Bölgesi'nde bulunan ve Kolophon kentinin kutsal alanı olan Klaros Apollon Bilicilik Merkezi'nde Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait; Ionia Bölgesi'nde bulunan *Kolophon*, *Ephessos*, *Magnesia ad Meandrum*, *Miletos*, *Teos*, *Smyrna*, Lydia Bölgesi'nde bulunan *Sardes*, *Aigai*, *Maionia*, Karia Bölgesi'nde bulunan, *Tralles*, Mysia Bölgesi'nde bulunan *Pergamon*⁴⁰ kent sikkeleri ele geçmiştir.

Troas Bölgesi'nde bulunan ve Alexandria Troas kentinin kutsal alanı olan Apollon Smintheus kutsal alanında Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen; Troas Bölgesi'nde bulunan *Aleksandria*, *Abydos*, *Ilion* Mysia Bölgesi'nde bulunan *Parion*,

³⁷ Takmer 2006, s. 60; Yazıtta, yer alan “... eğer isterse ödemeyi Lykia'da daha önce kullanılan paralarla yapabilir” ifadesinde Lykia'da daha önce kullanılan hangi dönem paralarının geçerli olduğuna dair bir bilgi yer almamaktadır.

³⁸ Anadolu'da bulunan kült merkezleri için bkz. Parlak 2012.

³⁹ Ekici 2013, s. 51- 64. Hellenistik Dönem'de kutsal alanda bulunan sikkeler; Rhodos, Mylasa, kentlerine ve III. Aleksandros, Kassandros, Demetrios Poliorketes, Lysimakhos, II. Antiokhos, Seleukoslar, (Ekici 2013, s. 53-71) dönemlerine aittir.

⁴⁰ Çizmeli- Ögün 2007, s. 225-228, no: 57-73; Çizmeli- Ögün 2012, s. 67-68;

Thrakia Bölgesi'nde bulunan *Coela*, Lydia Bölgesi'nde bulunan *Saitta* ve Lesbos adasında bulunan *Methymna*⁴¹ kentlerine ait sikkeler yer almaktadır.

Kutsal alanlarda farklı bölge ve kentlere ait sikkelerin bulunması dinin sikke hareketine sebep olan etkenlerden biri olduğunun göstermekle birlikte, kutsal alanı ziyaret eden insanların geliş yerlerini ve kutsal alanın bölgedeki önemini de göstermektedir.

1.2.3. Askeri Unsurlar

Orduların sefer için buldukları yerden başka bir yere gitmesi sikkelerin hareket etmesinin diğer sebebidir. Peloponnesos Savaşları hakkında bilgi veren Thukydides,

“Sefere katılan her askere günlük bir drakhme para veriliyordu. Atmış savaş gemisinin yanında kırk da taşıma gemisi vardı. Komutanlar da aslarına ek bir ücret veriyorlardı. Aynı zamanda gemiler çok güzel bir biçimde süslenmişti. Tüm gemiler arasında adeta hangisinin daha güzel olacağı yönünde bir yarışma vardı. Yaya askerleri arasında bir yarışma düzenlenmişti ve en güzel süslenen askere ödül vaad edilmişti. Askerle kendi aralarında yarışıyorlardı. Ortada sanki sefere çıkan bir ordu değil de gösteriş yapmak üzere toplanmış bir ordu vardı. Kentin sefer için yaptığı harcamalar, askere ödenen ücretler, gemilerin donatımı için harcanan para, ihtiyaç halinde kullanılması için getirilen para ve askerlerin tüccarlar ile alışveriş yapmaları için gereken ek ücretler toplandığında tüm bu işin epeyce yüklü bir miktara mâl olduğu görülecektir. Tek cümleyle ifade etmek gerekirse Atinalılar'ın donanmaları düşmandan çok üstün görünüyordu. İlk defa böylesine uzak bir yere böyle büyük orduyla sefer düzenliyordu ve her şey iyi gibi görünüyordu”⁴²

cümleleri ile açıklamaktadır. Thukydides'in verdiği bu bilgi olmasa Sicilya'da bulunan sikkeler ticaret ile açıklanacak ve bu yorum böyle bir askeri olay için çok sık kalacaktı.

⁴¹Çizmeli- Öğün 2014, s. 172-173; Çizmeli- Öğün 2005, s. 545-550; Çizmeli- Öğün 2004, s. 25-37; Çizmeli- Öğün 2014, s. 172-173; Hellenistik Dönem'de kutsal alanda bulunan sikkeler Hamaksitos, Gargara kentlerine aittir (Çizmeli-Öğün 2004, s. 28).

⁴² Thuk. VI, XXXI.

İKİNCİ BÖLÜM

2. PISIDIA BÖLGESİ

2.1. Pisidia Bölgesi'nde Sikke Basan Kentler

Pisidia Bölgesi'nde toplan 35 kent sikke darp etmiş ve en erken sikke darp eden kentler MÖ 5. yüzyıla tarihlenen sikkeleriyle Selge⁴³, MÖ 4. yüzyıla tarihlenen sikkeleriyle Etenna⁴⁴ gelmektedir. Bölge'de bulunan diğer kentler MÖ 1. yüzyıl da otonom sikke darp etmişler ve otonom sikke basan kentler; Adada, Antiokheia, Isinda, Kereitai, Komama, Kremna, Sagalassos, Termessos ve Tityassos'dur. Roma İmparatorluk Dönemi'nde sikke basan kentlerin sayısında büyük bir artış yaşanmış ve yukarda adı geçen kentlerin yanına birçok kent daha eklenmiştir. Bunlar; Andeda, Apollonia Mordiaem, Ariassos, Kodrula, Konana, Lysinia, Olbasa, Palaepolis, Panamoteichos, Pappa Tiberia, Pednelissos, Pogla, Prostanna, K. Sidera, Timbriada ve Verbe'dir⁴⁵.

Pisidia Bölgesi, Galatia Kralı Amyntas (MÖ. 39-25) tarafından kontrol altında tutulmaktaydı. Fakat Amyntas'ın Homonodlar savaşında (MÖ. 25) ölmesiyle birlikte Augustus, Amyntas'ın varisleri arasında toprak paylaşımı yapmadı ve Roma için problem olan bölgede Galatia Eyaletini (Provincia Galatia) kurdu⁴⁶. Pisidia Bölgesi siyasi olarak karışık bir bölge olduğundan Augustus bölgede hâkimiyet sağlamak için koloni kentleri kurdu⁴⁷. Daha önce kurulan koloniler ekonomik sebeplere dayanmaktaydı ve genellikle deniz kenarında bulunan kentler koloni kenti olarak seçilmekteydi⁴⁸. Pisidia Bölgesi'si koloni kentlerinin kurulma amacı siyasi olduğu için diğer koloni kentlerinden ayrılmaktadır⁴⁹. Augustus, Pisidia Bölgesi'nde koloni kentleri kurarak herhangi bir siyasi olayda kullanmak üzere veteran askerleri kentlere

⁴³ BMC Pisidia, s. 256-263, no: 1-63; Callataý-Doyen 1987.

⁴⁴ Aul. Pisidiens II, no: 399-529.

⁴⁵ Bkz. Aul. Pisidiens I; Aul. Pisidiens II; BMC Pisidia; SNG Cop. Pisidia; SNG Aul. Pisidien; Von Aul. 1970; Von Aul. 1971; Von Aul. 1973; Aul. Pisidiens I; Aul. Pisidiens II; SNG Turkey 6.

⁴⁶ Cass. Dio L111. 26, 3; Strab. XII, 5.1, 6.5, 7.3; Özsaıt 1985, s. 84-96; Kaya 2005, s. 103-107.

⁴⁷ Monumentum Ancyranum 28: 1.

⁴⁸ Levick 1967, s. 1-6; Özsaıt 1985, s. 87; Anadolu'da kurulan Roma kolonileri için bkz. Özsaıt 1999, s. 123-132.

⁴⁹ Levick 1967, s. 6.

yerleştirmiş, veteranlar da güvenliğini sağlayarak, bölgenin Romalılaştırmasına katkı sağlamışlardır⁵⁰.

Pisidia Bölgesi'nde beş kent koloni kenti olarak seçilmiştir. Kentlerin birbirine ulaşımını kolaylaştırmak için Via Sebaste yolu MÖ 6 yılında inşa edilmiştir⁵¹. Antiokheia'dan başlayan yol Pamphylia kentlerine kadar uzanmaktadır. Yol, sadece Pamphylia Bölgesi kentleriyle değil aynı zamanda Phrygia Lykaonia, Isauria ve Lykia bölgelerinde bulunan kentlerle de bağlantı kurarak ulaşımı kolaylaştırmıştır.

Koloni kenti olarak seçilen beş kentin, özellikle konumlarına dikkat edilmiş ve stratejik olarak önemli merkezler tercih edilmiştir⁵². Konumu gereği ilk olarak Antiokheia kentinin Amyntas'ın ölümünden sonra MÖ. 25 yılında⁵³ sonra MÖ. 25 ile MÖ. 6 yılları arasında Kremna⁵⁴, daha sonra MÖ. 6 yılında Komama, Olbasa ve Parlais kentlerinin koloni kenti olarak kurulduğu düşünülmektedir⁵⁵. Şehirlere yerleştirilen Roma vatandaşlık haklarının tümüne sahip Latin kökenli yerleşimcilerin dili olduğu ve artık bu kentler birer Roman kenti olduğu için koloni sikkeleri lejandları Latince'dir ve bu özelliği ile kentler bölgede bulunan diğer kentlerden ayrılmaktadırlar⁵⁶.

Adada (Karabavlu/Karadiken): MÖ 1. yüzyılda sikke basmaya başlayan kent⁵⁷, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Traianus (98-117) ile Gallienus (260-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁵⁸.

Amblada (Asardağ): MÖ 1. yüzyılda sikke basmaya başlayan kent⁵⁹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Commodus (180-192) ile II Philippus (247-249) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁶⁰.

⁵⁰ Özsait 1985, s. 89; Roma koloni kentlerinin kurulma amaçları için detaylı bilgi için bkz. Levick 1967; Pisidia Bölgesi'nin Romanizasyonu için bkz. Özcan 2008.

⁵¹ Via Sebaste yolu üzerine yapılan araştırmalar için bkz. French-Mitchell 1977; French 1992a.

⁵² Özsait 1985, s. 88.

⁵³ Plin. V, 94; Özsait 1985, s. 131; Ayrıca bkz. Ramsey 1916, s. 83-34; Calder 1912; 78-109.

⁵⁴ Özsait 1985, s. 134.

⁵⁵ Koloni kentlerinin kuruluş tarihleri ile ilgili bkz. Bean 1960, s. 53; Levick 1967, s. 38-41; Özsait 1985, s. 131-140; Köker 2013a, s. 39-48.

⁵⁶ Antiokheia koloni sikkeleri için bkz. Krzyzanowska 1970; Kremna koloni sikkeleri için bkz. Aul. Pisidiens II, no: 1048-1747; Komama koloni sikkeleri için bkz. Von Aul. 1970; Köker 2013a, s. 39-48; Olbasa koloni sikkeleri için bkz. Von Aul. 1971; Parlais koloni sikkeleri için bkz. Von Aul. 1973; Köker 2017, s. 54-57.

⁵⁷ Aul. Pisidiens I, no: 1-37; SNG Aul. Pisidien, no: 4894-4895; SNG Cop. Pisidia, no: 1-3; SNG France 3, no: 1016-1024; SNG PFPs Pisidien, no: 1-2; BMC Pisidia, s. 171, no: 1-4; SNG Turkey 6, no: 1-22.

⁵⁸ Aul. Pisidiens I, no: 38-116; SNG Aul. Pisidien, no: 4896-4902; SNG France 3, no: 1025-1035; SNG PFPs Pisidien, no: 3-4; BMC Pisidia, s. 171-172, no: 5-8; RPC III, Online, no: 2809-2811; RPC IV, Online, no: 7276-7282.

Andeda (Yeşilyayla): MÖ 1. yüzyılda sikke basmaya başlayan kent⁶¹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Marcus Aurelius (161-180) ile Traianus Decius (249-251) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁶².

Antiokheia (Yalvaç): MÖ 1. yüzyılda sikke basmaya başlayan kent⁶³, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Titus (39-81) ile II Claudius (268-270) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁶⁴. Antiokheia kentine “*Colonia Caesarea Antiochia*” ünvanı verilmiştir⁶⁵. Kent sikkelerinin üzerinde “COLONIA CAESARIA ANTIOCHEIA, COLONIAANTIOCHIC” lejantları görülmektedir⁶⁶.

Apollonia Mordiaion (Uluborlu): Kent MÖ 1. yüzyılda sikke basmaya başlamış olup⁶⁷, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Augustus (MÖ 27- MS 14) ile Gallienus (253-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁶⁸.

Ariassos (Akkoç): Kent MÖ 1. yüzyılda sikke basmaya başlamış olup⁶⁹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Antoninus Pius (138-161) ile Gallienus (260-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁷⁰.

⁵⁹ Aul. Pisidiens I, no: 117-122; SNG France 3, no: 1036.

⁶⁰ Aul. Pisidiens I, no: 123-170; SNG Aul. Pisidien, no: 4903- 4906; SNG Cop. Pisidia, no: 4-6; SNG France 3, no: 1037-1042; SNG PFPs Pisidien, no: 5-7; BMC Pisidia, s. 173, no:1-3; RPC IV, Online, no: 7288-10824.

⁶¹ Aul. Pisidiens I, no: 171-172.

⁶² Aul. Pisidiens I, no: 173-228; SNG Aul. Pisidien, no: 4907- 4913; SNG Cop. Pisidia, no: 7; SNG France 3, no: 1043-1058; SNG PFPs Pisidien, no: 8-12; BMC Pisidia, s. 174-175, no: 1-6; RPC IV, Online, no: 7290-7291; 10884; RPC IX, Online, no: 991-993.

⁶³ SNG Aul. Pisidien, no: 4914- 4918; SNG Cop. Pisidia, no: 8-13; SNG France 3, no: 1050-1058; SNG PFPs Pisidien, no: 13-16; BMC Pisidia, s. 176-201, no: 1-141; SNG Turkey 6, no: 23-41.

⁶⁴ SNG Aul. Pisidien, no: 4919-4987; SNG France 3, no: 1059-1338; SNG PFPs Pisidien, no: 17-181; Krzyzanowska 1970; RPC IV, Online, no: 7327-10898; RPC IX, no: 1245-1302.

⁶⁵ Özsait 1985, s. 90; Sancaktar 2009, s. 18.

⁶⁶ SNG Aul. Pisidien, no: 4914-4918; SNG Cop. Pisidia, no: 4546; RPC II, no: 1603-1605; Sancaktar 2009, s. 20; Ayrıca Yalvaç Müzesi'nde bulunan Antiokheia'nın koloni sikkeleri için bkz. Akış 2011.

⁶⁷ Aul. Pisidiens II, no: 1-8; SNG France 3, no: 1339-1344.

⁶⁸ Aul. Pisidiens II, no: 62-206; SNG Aul. Pisidien, no: 4988-5000; SNG Cop. Pisidia, no: 95-102; SNG France 3, no: 1345-1367; BMC Pisidia, s. 202-204, no: 1-10; RPC I, no: 3527-3528; RPC II, no: 1601-1602; RPC III, Online, no: 2778-2780; RPC IV, Online, no: 7722-7736.

⁶⁹ Aul. Pisidiens I, no: 229-373; SNG France 3, no: 1368-1370; SNG PFPs Pisidien, no: 182-183; SNG Turkey 6, no: 42-67; Ariassos'da bulunan Hellenistik Dönem'e ait bir definde Mysia Bölgesi'nden Pergamon, Phrygia Bölgesi'nden Apameia, Lykia Bölgesi'nden Termessos Minor, Pamphylia Bölgesi'nden Attaleia, Perge ve Side, Pisidia Bölgesi'nden Adada, Ariassos, Etenna, Isinda, Kereitai, Komama, Kremna, Sagalassos, Selge, Termessos Minor, ve Amyntas sikkeleri ele geçmiştir. (Olçay 1969, s. 289-303, no: 1-204; Ariassos'da bulunan yeni bir sikke tipi için bkz. Köker 2013b)

⁷⁰ Aul. Pisidiens I, no: 374-495; SNG Aul. Pisidiens, no: 5001-5007; SNG Cop. Pisidia, no: 103; SNG France 3 Pisidia, no: 1371-1386; SNG PFPs, no: 184-189; BMC Pisidia, s. 205-206, no: 1-7; RPC IV, Online, no: 7292-7298; 11035.

Baris (Kuluç): Kent, MÖ 3. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup⁷¹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Hadrianus (117-198) ile Volisianus (251-253) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁷².

Etenna (Sirt): Kent MÖ 4. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup⁷³, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Marcus Aurelius (161-180) ile Gallienus (253-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁷⁴.

Isinda (Korkuteli): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup⁷⁵, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Antoninus Pius (138-161) ile Gallienus (253-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁷⁶.

Kereitai (Belören): Kent MÖ 2. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamıştır⁷⁷ fakat Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kremna egemenliğinde olan bir arazi olduğu için sikke darp etmemiştir.

Klaudia Seleukeia (Sidera) (Selef): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup⁷⁸, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Hadrianus (117-198) ile II Claudius (268-270) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁷⁹.

⁷¹ Aul. Pisidiens II, no: 207-215; SNG Cop. Pisidia, no: 104; SNG France 3, no: 1387-1389.

⁷² Aul. Pisidiens II, no: 217-373; SNG Aul. Pisidiens, no: 5008- 5015; SNG Cop. Pisidia, no: 105-116; SNG France 3 Pisidia, no: 1390-1414; SNG PFPs Pisidien, no: 190-191; BMC Pisidia, s. 207-209, no: 1-11; RPC III, Online, no: 2772-2770; RPC IV, Online, no: 7737-7739; RPC IV, Online, no: 912-943.

⁷³ Etenna'nın stater ve obolli için bkz. Aul. Pisidiens II, no: 399-402. Bronz sikkeleri için bkz. Aul. Pisidiens, no: 403-529; SNG Aul. Pisidiens, no: 5016-5019; SNG Cop. Pisidia, no: 146-150; SNG France 3, no: 1530-1541; SNG PFPs Pisidien, no: 192-208; BMC Pisidia, s. 220, no: 1-5; SNG Turkey 6, no: 1013-1087.

⁷⁴ Aul. Pisidiens II, no: 530-682; SNG Aul. Pisidien, no: 5020-5028; SNG France 3, no: 1542-1562; SNG PFPs Pisidien, no: 209-226; BMC Pisidia, s. 221, no: 6-11; RPC IV, Online, no: 7740-10885; RPC IX, Online, no: 1009-1018.

⁷⁵ Aul. Pisidiens I, no: 496-769; SNG Aul. Pisidien, no: 5029-5035; SNG Cop. Pisidia, no:151- 164; SNG France 3, no: 1563-1598; SNG PFPs Pisidien, no: 227-228; BMC Pisidia, s. 223-224, no: 1-11. SNG Turkey 6, no: 1088-1175.

⁷⁶ Aul. Pisidiens I, no: 170-968; SNG Aul. Pisidien, no: 5036-5050; SNG Cop. Pisidia, no: 165-167; SNG France 3, no: 1600-1626; SNG PFPs Pisidien, no: 229-241; BMC Pisidia, s. 224-227, no: 12-22; RPC I, no: 3510-3513; RPC IV, Online, no: 7301-7300; RPC IX, Online, no: 996-1003.

⁷⁷ Aul. Pisidiens II, no: 683-760; SNG Aul. Pisidien, no: 5051-5055; SNG Cop. Pisidia, no: 117-120; SNG France 3, no: 1415-1422; SNG PFPs Pisidien, no: 235-241; BMC Pisidia, s. 210, no: 1-4; SNG Turkey 6, no: 1176-1394; Köker 2011a.

⁷⁸ Aul. Pisidiens II, no: 1871-1873.

⁷⁹ Aul. Pisidiens II, no: 1874-2105; SNG Aul. Pisidien, no: 5225-5240; SNG Cop. Pisidia, no: 226-231; SNG France 3, no: 1882-1911; SNG PFPs Pisidien, no: 326; RPC III, Online, no: 2785-2787.

Kodrula (Çaykenarı): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Antoninus Pius (138-161) ile Gallienus (253-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁸⁰.

Kolbasa (Kuşbaba): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Antoninus Pius (138-161) ile Severus Alexander (222-235) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁸¹.

Komama (Şeref Höyük): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup⁸², Roma İmparatorluk Dönemi'nde Antoninus Pius (138-161) ile Herrenius Etruscus (250-251) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁸³. Koloni olmasının ardından kent ismi "*Colonia Iulia Augusta Prima Fida Comama*" olmak üzere değişmiş ve sikkeler üzerinde "COL AVG COMA, IMP CAES M AVR ANTONINVS COL IVL AVG I F COMAMENORV" lejantları görülmektedir⁸⁴.

Konana (Gönen): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup⁸⁵, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Hadrianus (117-198) ile Gallienus (253-268) dönemleri arasında sikke darp etmiş⁸⁶.

Kremna (Çamlık): MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup⁸⁷ kentin Amyntas darpları da bulunmaktadır⁸⁸. Roma İmparatorluk Dönemi'nde Hadrianus (117-

⁸⁰ Aul. Pisidiens I, no: 969-1035; SNG Aul. Pisidien, no: 5056-509; SNG Cop. Pisidia, no: 121-124; SNG France 3, no: 1423-1432; SNG PFPs Pisidien, no: 242-244; BMC Pisidia, s. 211, no: 1-2; RPC IV, Online, no: 7306-7320; 3499; 10719; RPC IX, Online, no: 365-969.

⁸¹ Von Aul. 1969, no: 1-30; SNG Aul. Pisidien, no: 5060-5063; SNG France 3, no: 1433-1438; SNG PFPs Pisidien, no: 245-248; Imhoof-Blummer II, s. 377-378, no: 1-3; SNG France 3, no: 1433-1438; RPC IV, Online, no: 7321-7322; RPC IX, Online, no: 922.

⁸² Von Aul. 1970, no: 1-6; SNG Aul. Pisidien, no: 5064; SNG Cop. Pisidia, no: 125; SNG France 3, no: 1439; SNG PFPs Pisidien, no: 249-250; Köker 2013a, s. 191-219; SNG Turkey 6, no: 68-517.

⁸³ Von Aul. 1970, no: 7-30; SNG Aul. Pisidien, no: 5065- 5068; SNG France 3, no: 1440-1448; SNG PFPs Pisidien, no: 251-254; BMC Pisidia, s. 212, no: 1-2; RPC IV, Online, no: 7323-7325; RPC IX, Online, no: 986-987; Köker 2013a, s. 220-238.

⁸⁴ BMC Pisidia s. 212, no: 1-2; Özsaıt 1985, s. 94; Sancaktar 2009, s. 21; Köker 2013a, s. 53-57.

⁸⁵ Aul. Pisidiens II, no: 765-766; SNG Turkey 6, no: 518-639; Köker 2013b.

⁸⁶ Aul. Pisidiens II, no: 767-886; SNG Aul. Pisidien, no: 5069-5074; SNG Cop. Pisidia, no: 126-131; SNG France 3, no: 1449-1469; SNG PFPs Pisidien, no: 255-259; BMC Pisidia, s. 213-214, no: 1-7; RPC III, Online, no: 2781-2784; RPC IV, Online, no: 7746-7753.

⁸⁷ Aul. Pisidiens II, no: 887-1047; SNG Aul. Pisidien, no: 5075-5081; SNG Cop. Pisidia, no: 132-138; SNG France 3, no: 1470-1484; SNG PFPs Pisidien, no: 260-282; BMC Pisidia, s. 215, no: 1-4; SNG Turkey 6, no: 640-1012.

⁸⁸ Aul. Pisidiens II, no: 911-920; Erol 2009; s. 147-155;

198) ile Aurelianus'un (270-275) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁸⁹. Kent, "Colonia Iulia Augusta Felix Cremna/Cremnensium" ünvanı verilmiştir⁹⁰. Sikkeler üzerinde "DIVOAVG COL CR" lejantları görülmektedir⁹¹.

Lysinia (Üveyik Burnu): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Septimius Severus (193-211) ile Geta (211) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁹².

Malos (Kale): Malos sadece Hellenistik Dönemde ait sikke basmıştır⁹³.

Olbasa (Eğneş/Çallıca): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Geta (211) ile Maximinus (235-238) Dönem'leri arasında sikke darp etmiştir⁹⁴. Pisidia koloni kentlerinde bir diğeri Olbasa'dır Kente, "Colonia Iulia Augusta Olbasena" ünvanı verilmiş olup, sikkeler üzerinde "COL IVL AVGV OLBASHNH COLIVLFGV OL FTHNH" lejantları görülmektedir⁹⁵.

Palaeopolis (?):Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent⁹⁶, Roma İmparatorluk Dönemi'nde, Antoninus Pius (138-161) ile Severus Alexander (222-235) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁹⁷.

Panemoteikhos (Boğazköy): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlayan kent⁹⁸, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Septimius Severus (193-211) ile Gallienus (253-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir⁹⁹.

⁸⁹ Aul. Pisidiens II, no: 1048-1747; SNG Aul. Pisidien, no: 5082-5121; SNG Cop. Pisidia, no: 139- 145; SNG France 3, no: 1485-1529; BMC Pisidia, s. 216-219, no: 5-19; RPC III, Online, no: 2805-2808; RPC IV, Online, no: 7754-7799; 4031;10414; RPC IX, Online, no: 971-985.

⁹⁰ Özsait 1985, s. 134-136; Sancaktar 2009, s. 22.

⁹¹ BMC Pisidia s. 216-219, no: 5-19; Sancaktar 2009, s. 23.

⁹² Aul. Pisidiens I, no: 1037-1055; SNG Aul. Pisidien, no: 5123-5124; SNG Cop. Pisidia, no: 168; SNG France 3, no: 1628-1630; SNG PFPs Pisidien, no: 283; BMC Pisidia, s. 226, no: 1.

⁹³ Aul. Pisidiens I, no: 1056-1058; SNG Turkey 6, no: 1395-1396.

⁹⁴ Von Aul. 1971, no: 1-34; SNG Cop. Pisidia, no: 169- 170; SNG France 3, no: 1631-1647; SNG PFPs Pisidien, no: 284-286; BMC Pisidia, s. 229-230, no: 1-4; RPC IV, Online, no: 7681-7687; RPC IX, Online, no: 989-990.

⁹⁵ BMC Pisidia s. 229-230, no: 1-4; Özsait 1985, s. 94; Sancaktar 2009, s. 23.

⁹⁶ SNG France 3, no: 1648-1651.

⁹⁷ Aul. Pisidiens I, no: 1059-1120; SNG Aul. Pisidien, no: 5129; SNG Cop. Pisidia, no: 171-173; SNG France 3, no: 1652-1659; RPC IV, Online, no: 7688-7692; 3316.

⁹⁸ Aul. Pisidiens I, no: 1122-1147.

⁹⁹ Aul. Pisidiens II, no: 1748; SNG Aul. Pisidien, no: 5130-5131; SNG Cop. Pisidia, no: 174-175; SNG France 3, no: 1660-1665; RPC IX, Online, no: 994-995.

Pappa Tiberiapolis (Beyşehir/Yunuslar): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Döneminde başlayan kent, sadece Antoninus Pius (138-161) döneminde sikke darp etmiştir¹⁰⁰.

Parlais (Barla): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlayan kent¹⁰¹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Marcus Aurelius (161-180) ile Septimus Severus (193-211) dönemleri arasında sikke darp etmiştir¹⁰². Kente “*Colonia Iulia Augusta Parlais*” ünvanı verilmiş olup, sikkeler üzerinde “IVL AVG COL PARLA, IVL AVG COL PARLAIS” lejantları görülmektedir¹⁰³.

Pednelissos (Kozan): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup¹⁰⁴, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Traianus (98-117) ile Gallienus'un (253-268) dönemleri arasında sikkeler darp etmiştir¹⁰⁵.

Pogla (Çomaklı): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Antoninus Pius (138-161) ile Gallienus (253-268) dönemleri arasında sikke darp etmiştir¹⁰⁶.

Prostanna (Eğirdir): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup¹⁰⁷, Antoninus Pius (138-161) ile II Claudius (268-270) dönemi arasında sikke darp etmiştir¹⁰⁸.

Sagalassos (Ağlasun): Kent MÖ 3. yüzyıl sonlarında posthumus III. Aleksandros sikkeleri basmıştır¹⁰⁹. Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup¹¹⁰,

¹⁰⁰ Aul. Pisidiens I, no: 1148-1173; SNG Aul. Pisidien, no: 5132-5133; SNG Cop. Pisidia, no: 176-177; SNG PfPs, no: 287-291; SNG France 3, no: 1666-1668

¹⁰¹ Von Aul. 1973, no: 1-7; SNG France 3, no: 1669-1673; SNG PfPs Pisidien, no: 292-299.

¹⁰² Von Aul. 1973, no: 8-34; SNG Aul. Pisidien, no: 5134-5137; SNG France 3, no: 1674-1681; SNG PfPs Pisidien, no: 292-299; RPC IV, Online, no: 7695-9820.

¹⁰³ Özsaıt 1985, s. 94-95; Sancaktar 2009, s. 23-24.

¹⁰⁴ Aul. Pisidiens I, no: 1176-1180; SNG PfPs Pisidien, no: 300-301; SNG Turkey 6, no: 1397-1402.

¹⁰⁵ Aul. Pisidiens I, no: 1181-1250; SNG Aul. Pisidien, no: 5138-5141; SNG France 3, no: 1682-1692; SNG PfPs Pisidien, no: 302; Nollè 1996, s. 189-198; RPC III, Online, no: 2812-2815; RPC IV, Online, no: 7700-10875.

¹⁰⁶ Aul. Pisidiens I, no: 1251-1350; SNG Aul. Pisidien, no: 5142-5147; SNG Cop. Pisidia, no: 180-182; SNG France 3, no: 1693-1705; SNG PfPs Pisidien, no: 303-304; RPC IV, Online, no: 7709-7712; RPC IX, no: 988.

¹⁰⁷ Aul. Pisidiens II, no: 1749-1782; SNG Turkey 6, no: 1403-1405.

¹⁰⁸ Aul. Pisidiens II, no: 1783-1870; SNG Aul. Pisidien, no: 5148-5152; SNG Cop. Pisidia, no: 183-187; SNG France 3, no: 1706-1726; SNG PfPs Pisidien, no: 305; RPC IV, Online, no: 2560-8058.

¹⁰⁹ Preece 1991, no: 2985; Heesch- Stroobants 2015, s. 13-30.

¹¹⁰ SNG Aul. Pisidien, no: 5153-5162; SNG Cop. Pisidia, no: 188-198; SNG France 3, no: 1727-1771; SNG PfPs Pisidien, no: 306-311; Heesch- Stroobants 2015, s. 13-30.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Augustus (MÖ 27- MS 14) ile II. Claudius (268-270) dönemleri arasında sikke darp etmiştir¹¹¹.

Selge (Zerk/Altinkaya): Kent MÖ 5. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup¹¹², Roma İmparatorluk Dönemi'nde ön yüzde Hadrianus (117-198) ile Aurelianus (270-275) dönemleri arasında sikke darp etmiştir¹¹³.

Sibidunda (Bozova): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Marcus Aurelianus (270-275) ile I. Philippus (244-249) dönemleri arasında sikkeler darp etmiştir¹¹⁴.

Termessos (Güllük/Güldere): Kent MÖ. 3. yüzyılın ikinci yarısında Posthumus Aleksandros sikkeleri basmıştır¹¹⁵ ve Roma İmparatorluk Dönemi'nde de posthumus sikkeler darp etmiştir¹¹⁶, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Antoninler ile III. Gordianus (238-244)/Gallienus (253-268) dönemleri arasında pseudo otonom sikkeler darp etmiştir¹¹⁷.

Timbriada (Aksu): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Hadrianus (117-198) ile Maximinus (235-238) dönemleri arasında sikke darp etmiş¹¹⁸.

¹¹¹ SNG Aul. Pisidien, no: 5163-5224; SNG Cop. Pisidia, no: 199-225; SNG France 3, no: 1772-1881; SNG PfPs Pisidien, no: 312-325; RPC III, Online, no: 2788-2804, RPC IV, Online, no: 4134-10722; RPC IX, Online, no: 944-962.

¹¹² BMC Pisidia, s. 256-263, no: 65; SNG Aul. Pisidien, no: 5241-5299; SNG Cop. Pisidia, no: 232-271; SNG France 3, no: 1912-2015; SNG PfPs Pisidien, no: 327-421.

¹¹³ SNG Aul. Pisidien, no: 5300-5326; SNG Cop. Pisidia, no: 272- 289; SNG France 3, no: 2016-2079; SNG PfPs Pisidien, no: 422-490; RPC III, Online, 2818- 2821; RPC IV, Online, no: 3595-10913; RPC IX, Online, no: 1019-1048.

¹¹⁴ Aul. Pisidiens I, no: 1351-1398; SNG Aul. Pisidien, no: 5327-5329; SNG France 3, no: 2080-2088; SNG PfPs Pisidien, no: 491; RPC IV, Online, no: 7713-10812.

¹¹⁵ McIntyre 2006, s. 597 vd.; Preece 1991, no: 2986-2987.

¹¹⁶ BMC Pisidia, s. 268-270, no: 1-23; SNG Cop. Pisidia, no: 290-311; SNG France 3, no: 2089-2141; SNG PfPs Pisidien, no: 492-550; Martini-Nollè 1999, s. 3-32.

¹¹⁷ BMC Pisidia, s. 268-275, no: 1-55; SNG Aul. Pisidien, no: 5330-5368; SNG Cop. Pisidia, no: 312-343; SNG France 3, no: 2142; SNG PfPs Pisidien, no: 551-556; Imhoof-Blummer II, s. 409-413, no: 1-21; RPC I, no: 3514; RPC III, Online, no: 8647-8648.

¹¹⁸ Aul. Pisidiens II, no: 2106-2192; SNG Aul. Pisidien, no: 5369-5374; SNG Cop. Pisidia, no: 344-346; SNG France 3, no: 2218-2232; RPC III, Online, no: 2816-2817; Isparta Müzesi araştırma alanlarından Timbriada kentinin kutsal alanı olan Zindan Mağarası sikke buluntuları Seher Hoşgör tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmaktadır ve tanımlanabilen sikkeler arasında Hellenistik Dönem'de Mysia'dan Pergamon, Pamphylia'dan Perge ve Attaleia, Pisidia'dan Adada, Selge, Timbriada, Termessos ve Parlais, Phrygia'dan Apameia, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Pamphylia'dan Perge ve Attaleia sikkeleri bulunmaktadır.

Tityassos (?): Kent MÖ 1. yüzyıldan itibaren sikke basmaya başlamış olup¹¹⁹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Antoninus Pius (138-161) ile Traianus Decius (249-251) dönemleri arasında sikke darp etmiştir¹²⁰.

Verbe (Yelten): Sikke basmaya Roma İmparatorluk Dönemi'nde başlayan kent, Commodus (180-192) ile II Philippus (247-249) dönemleri arasında sikke darp etmiştir¹²¹.

2.2.Pisidia Bölgesi'nde Sikke Dolaşımına Sebep Olan Unsurlar

2.2.1. Pisidia Bölgesi Antik Dönem Yol Ağı

Yollar, sikke dolaşımına etki etmesi muhtemel unsurlardan birisidir. Bu düşüncenin oluşmasına sebep olan ana etken kavşak noktalarında bulunan kentlerde farklı kentlere ait birçok sikkenin ele geçmesidir. Ana yollar üzerinde bulunan kentler, yeme-içme, konaklama gibi ihtiyaçların karşılaması için seyahat halindeki insanların yanlarında para taşımalarını gerektirmiş ve sikke hareketine olanak sağlamıştır. Roma İmparatorluk Dönemi içinde olduğumuzu düşündüğümüzde ise insanların her yerde geçerli olan Roma sikkeleri taşıması olabilecekleri de unutulmamalıdır¹²².

Pisidia Bölgesi kentlerindeki sikke dolaşımını daha iyi anlamak için bölgenin yol ağı sistemini incelemek gerekir. Hangi kentlerin ana yol üzerinde olduğunu, tali yol ile ana yola bağlanan kentleri ya da kavşak noktasında bulunan yerleri öğrenmek, dolaşım hakkında daha doğru tespitlerde bulunabilmemiz açısından önemlidir. Yolların, yerleşimlerin altında kalmaması ve ele geçen mil taşlarının çokluğu Pisidia Bölgesi yol sistemi hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Yapılan çalışmalar sonucu bugün bölge yol ağının neredeyse tamamı bilinmektedir¹²³.

Yollar, yapıma amaçları arasında ticari, siyasi ve sosyal etkiler barındırır. Pisidia Bölgesi'nin ana yol ağı olan Via Sebaste MÖ. 6 yılında Augustus Dönemi'nde

¹¹⁹ Aul. Pisidiens II, no: 2193-2215; SNG Aul. Pisidien, no: 5375; SNG France 3, no: 2223-2234.

¹²⁰ Aul. Pisidiens II, no:2216-2264; SNG Aul. Pisidien, no: 5376- 5378; SNG Cop. Pisidia, no: 347-349; SNG France 3, no: 2235-2239; SNG PFPs Pisidien, no: 559-560; RPC III, Online, no: 2822; RPC IV, Online, no: 8062-8078.

¹²¹ Aul. Pisidiens I, no: 1399-1435; SNG Aul. Pisidien, no: 5379- 5381; SNG Cop. Pisidia, no: 350; SNG France 3, no: 2240-2246; SNG PFPs Pisidien, no: 561; RPC IV, Online, no: 6958-7721.

¹²² Hellenistik Dönem'de de her yerde geçerli olan sikkeler kullanılmış olmalıdır (Sontheimer 2004, s. 432)

¹²³ Pisidia Bölgesi yolları üzerine yapılan çalışmalar için bkz. French-Mitchell 1977; 1984; 1995; Mitchell 1990; Hürmüzlü-Hecebil 2015.

Cornutus Aquila tarafından koloni kentlerini birbirine bağlama amacı ile yapılmıştır¹²⁴. Galatia Eyaletini korumak, Pisidia ve Isaura'nın dağ kabilelerini baskı altında tutmak isteyen Roma'nın, yolu yapma amacı arasında siyasi sebepler de bulunmaktadır¹²⁵. Yapılan bu yollar bölge ticaretinin alt yapısını oluşturmuş ve bazı kentlerin konumu gereği önemini arttırmıştır.

Pisidia Bölgesi yol ağını incelemek için birçok yolun geçtiği Antiokheia'yı merkez olarak kabul ettiğimizde, yollar sekiz kola ayrılmaktadır. Birinci kol Antiokheia'dan başlayarak Prostanna-Kremna-Döşemealtı'ndan Attaleia kentine ulaşır¹²⁶. İkinci kol *Antiokheia-Neapolis-Anaboura-Tymbiriada-Zorzila-Adada-Pednelissos-Perge* 'ye ulaşır¹²⁷. Üçüncü kol ise Antiokheia-Neapolis-Misthia-Amblada-Trogitis-Palaea'ya ulaşır¹²⁸. Dördüncü kol ise *Antiokheia-Neapolis-Pappa Tiberiapolis-Ikonion* 'a ulaşır¹²⁹. Beşinci kol ise Antiokheia-Tymandos-Apollonia Mordiaion'a ulaşır¹³⁰. Bu yol Apameia'dan gelen yol ile birleşerek üç kola ayrılır. Birinci kol *Baris-Sagalassos*, İkinci kol, *Baris-Klaudia Seleukeia (Sidera) ve Prostanna* üzerinden geçerek Antiokheia'dan gelen yol ile birleşir. Üçüncü kol ise Burdur Gölü üzerinden Olbasa'ya iner ve bu kol *Attaleia-Kibyra* yolu ile birleşir. Bu yol üzerinde sadece Komama kenti bulunmaktadır. Fakat yol kenarında Pogla, Andeda, Verbe ve Ariassos kentleri bulunur¹³¹. Burdur gölünün batısından *Apollonia Mordiaion-İlyas-Lysinia-Tymbirianassos-Kormasa-Polyetta* güzergâhı üzerinden *Kibyra-Laodikeia* yolu ile

¹²⁴ Ramsey 1961, s. 59; Magie I, s. 456; II, s. 1314; Özsaıt 1980; s. 52. Komama yakınlarında bulunan (Ürkütlü) yazıt için bkz. French-Mitchell 1977, s. 213-214. "İmparator Caesar, ilahi Iulius Caesar'ın oğlu, en yüce rahip, Augustus, 11 Konsüllüğü sırasında, 12. Kez konsül olarak atandı, XV kez imparator olarak ilan edildi, 18. Seferde (Tribunus'un) yönetimin tüm gücünü elinde tuttuğu bir sırada Eyalet valilerinden Cornutus Aquila'nın aracılığı ile Colonia Antiokheia'dan 122 mil ötede geçen Via Sebaste'yi yaptı" Koloni kentleri için bkz. Monumentum Ancyranum 28; "*Colonias in Africa, Sicilia, [M]acedonia utraque Hispania Achai[a] Asia S[y]ria, Galia, Narbonensi Pi[si]dia militum deduxi*". (Afrika'da, Syria'da, Macedonia'da her iki Hispania Eyaletinde Achaia,'da, Asia'da Syria'da, Galia Narbonensis'te ve Pisidia'da asker kolonileri kurdum)

¹²⁵ Ramsey 1961, s. 59; Özsaıt 1985; s. 88.

¹²⁶ Özcan 2008, s. 91; Özsaıt 1980; s. 53; Yolun Döşeme Boğazı'ndan sonra Perge Kentine ulaştığı da düşünülmektedir bkz. Takmer- Önen 2007, s. 3. Takmer- Önen 2008, s. 110-111. Döşeme Boğazı'nda bulunan bir mil taşı üzerinde Antiokheia kentine 139/140 mil olduğu yazar bkz. French 1992, s. 155; Takmer- Önen 2007, s. 3.

¹²⁷ Özcan 2008, s. 91; Özsaıt 1980; s. 53; Ercenk 1997; St. Paul'un Antiokheia'ya ulaşmak için kullandığı yol güzergâhıdır

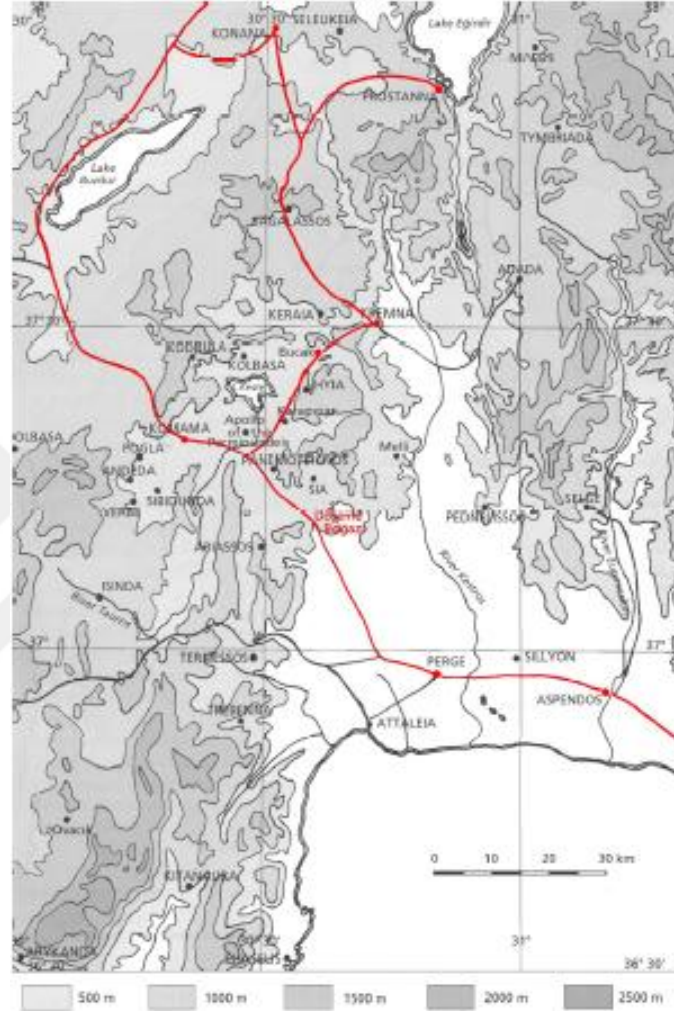
¹²⁸ Özcan 2008, s. 91; Özsaıt 1980; s. 53; Mitchell 1995, s. 128.129.

¹²⁹ Özcan 2008, s. 91; Özsaıt 1985; s. 36; French-Mitchell 1977, s. 214; Ayrıca bkz. Mitchell 1995, s. 125, res. 24.

¹³⁰ Özsaıt 1980; s. 53-54; Ayrıca bkz. Ramsey 1961 Eski Küçük Asya Haritası.

¹³¹ Özsaıt 1980; s. 53-54; Ramsey 1961, s. 187-188.

birleşir¹³². Altıncı kol ise *Antiokheia-Neapolis-Misthia-Erymna-Seleukeia-Side*'ye ulaşır¹³³. Yedinci ve sekizinci kol ise Antiokheia'dan *Philomelium* ve *Synnada* kentlerine ulaşmaktadır¹³⁴. Kavşak noktası Antiokheia olan bu yollar, Lykaonia, Isauria, Pamphylia ve Phrygia Bölgesi kentleri ile bağlantılıdır¹³⁵.

Harita 1: Pisidia Bölgesi'nin Döşeme Boğazından Pamphylia'ya açılan güzergâhı (Horsley- Mitchell, 2000, s. 179, 58; Takmer-Önen 2007, s. 6)

Ayrıca D. H. French'in Roma yolları ve mil taşları üzerinde yaptığı çalışmalar sonucunda Pisidia Bölgesi'nde bulunan bölge içi yol güzergâhları hakkında bilgimiz

¹³² Özşait 1980; 54; Ramsey 1961; s. 178.

¹³³ Özcan 2008, s. 92; Özşait 1980; s. 52; Ercenk 1992, 361-370.

¹³⁴ French 1984; s. 124.

¹³⁵ Özşait 1980; s. 53; Ercenk 1992, 361-370; Birçok bölgenin kavşak noktasında bulunan ve geniş bir yol ağına sahip olan Antiokheia kentinde şimdiye kadar yapılan çalışmalarda farklı kentlere ait sikkelerin ele geçmemesi dikkat çekicidir.

artmış, Prostanna-Baris, Kremna-Komama, Via Sebaste yolu ile Prostanna-Parlais¹³⁶, kentleri arasında bulunan yolların tespiti sağlanmıştır. French, Pamphylia Bölgesi'ni Pisidia Bölgesi kentlerine bağlayan Gülek Boğazı, Yenice Boğazı ve Döşeme Boğazı'nın bölge için önemine değinmiştir¹³⁷.

Bölgede yapılan yüzey araştırmaları da yollar hakkında bilgi içermektedir. Bilge Hürmüzlü Kortholt tarafından Konana kenti ve çevresinde yürütülen çalışmalar sonucunda Konana-Aporidoros Kome, Apollonia Mordiaion ve Klaudia Seleukeia (Sidera) Agrae kentleri arasında yolların bulunduğu görülmüştür¹³⁸. S. Mitchel'in Ariassos kentinde yaptığı yüzey araştırması, Ariassos kentinin Pisidia Bölgesi'ni Pamphylia Bölgesi kentlerine bağlayan yollara yakın olduğunu ve Ariassos ile Termessos arasında da bir yolun varlığını ortaya koymuştur¹³⁹. Ayrıca Termessos kenti Isinda kentine bir yol ile bağlanmaktadır¹⁴⁰. Bölgede bugüne kadar yapılan çalışmalar neticesinde varlığı tespit edilen yollar yukarıda adı geçen güzergâhlar ile sınırlıdır.

2.2.2. Pisidia Bölgesi'nde Düzenlenen Agonlar

Sikke dolaşımına sebep olması muhtemel bir diğer etken agonlardır. Roma İmparatorluk Dönemi'ne gelindiğinde tüm Hellen ve Roma kentlerinde olduğu gibi Pisidia kentlerinde de agonistik festivallerin sayısı ve çeşidinde artış yaşanmıştır ve L. Robert bu artışı agonistik patlama olarak değerlendirmektedir¹⁴¹. Kişilere ve kentlere saygınlık sağlayan agonların, dolaşıma etki eden yanı sıra farklı kentlere açık ya da kapalı yapıyor olmasıdır. Diğer kentlere açık yapılan agonlar, farklı kentlerden gelen insanların yanlarında para getirmesine sebep olmuş olmalıdır. Bu durumda, diğer kentlere açık düzenlenen agonların kente kişi ve para akışı sağladığı yorumu yapılabilir. Antik Dönem yazarı Dion Chrysostomos'un verdiği bilgi ise bu düşüncüyü destekler niteliktedir: Yazar, "*Festival süresince tüccarlar, yerel satıcılar ellerindeki malları satabilir; sanatkârlar eserlerine alıcı bulabilir; zanaatkarlar, tamirciler, arabacılar,*

¹³⁶ French 1984; s. 124; Komama ile Kremna arasındaki yol için ayrıca bkz. Mitchell 1993, s. 128, res. 26.

¹³⁷ French 1995, s. 31.

¹³⁸ Hürmüzlü- Hecebil 2015, s. 37-39.

¹³⁹ Mitchell 1990, s. 150; Mitchell 1992, s. 100

¹⁴⁰ Abbasoğlu 1987, s. 220.

¹⁴¹ Robert 1984, s. 38.

hayat kadınları müşteri bulabilir ve boş kalmazdı"¹⁴² sözleriyle bu fikri desteklemektedir.

Antik kaynaklar, yazıtlar ve arkeolojik eserlerin yanı sıra sikkeler de agonlar hakkında bilgi vermektedir. Sosyal hayatın yanı sıra agonların etkisi sikkeler üzerinde de görülmüş ve agonistik sikkeler darp edilmiştir. Sikkeler ile festival organizasyonunun reklamı, imparator propagandası yapılmış ve festival sırasında oluşan pazar ihtiyaçları karşılanmıştır¹⁴³. Pisidia Bölgesi'nde bulunan yazıtlara bakıldığında agonların Adada, Amblada, Andeda, Antiokheia, Apollonia Mordiaion, Ariassos, Baris, Etenna, Eudoxiopolis, İlyas, Isında, Komama, Konana, Kremna, Melli (Kocaaliler), Mısthia (Kale Dağı), Palaiapolis, Panemoteikhos, Parlais, Pednelissos, Pogla, Prostanna, Olbasa, Sagalassos, Klaudia Seleukeia (Sidera), Selge, Termessos, Tymandos, Timbriada, Verbe kentlerinde düzenlendiğini görürüz¹⁴⁴.

Pisidia Bölgesi'nde ele geçen epigrafik yazıtlar tanrı/tanrıçalara adanmış festivallerin de varlığını kanıtlamaktadır. Bunlar; Adada'da *Tykhe* ve kesin olmamakla birlikte *Bakkus (Dionysos)*; Antiokheia'da *Men Askaenos*; Melli'de kesin olmamakla birlikte *Artemis*; Pogla'da *Serapis*; Sagalassos ve Isında'da *Apollon Klarios*; Selge'de *Ares, Artemis, Athena*; Termessos'ta *Asklepios ve Zeus Solymos*; Verbe'de *Herakles*'tir. İmparatorluk kültürü söz konusu olduğunda ise agonistik festivallerin kutlandığı hemen hemen tüm kentlerde imparator onuruna festival düzenlenmiştir¹⁴⁵.

Pisidia Bölgesi'nde bazı kentlerin sikkelerinde bu kentlerde düzenlenen agonlara dair betimler bulunmaktadır. Sikkelerin agonistik olduğuna işaret eden betimlemeler; çelenkler, amphoralar, para keseleri, atletler, agon personifikasyonu, agonotheses ve gymnasiarkhos betimleri, tapınaklar ve ödül taçlarıdır (kupa)¹⁴⁶. Bu tiplerin haricinde lejantlar da agonlar hakkında bilgi vermektedir¹⁴⁷. Pisidia Bölgesi kent sikkeleri üzerinde güreşçiler¹⁴⁸, amphoralar¹⁴⁹, ödül taçları¹⁵⁰, tripod, elma¹⁵¹, tapınak¹⁵² ve

¹⁴² Dion. Chyrs. 27. 5-6; 35, 14-16; Price 2004; 188.

¹⁴³ Erol-Özdizbay 2012: 204.

¹⁴⁴ Pisidia Bölgesi'nde düzenlenen agonlar için bkz. Altın 2015; Çokbankir 2010.

¹⁴⁵ Pisidia Bölgesi'nde tanrı ve tanrıçalar adına düzenlenen agonlar için bkz. Altın 2015; Çokbankir 2010; Pisidia Bölgesi kültür ve imparatorluk kültürü ve için bkz. Özsait 1985, s. 146-147; Karakaya 2007, s. 221-226.

¹⁴⁶ Erol-Özdizbay 2012; s. 204.

¹⁴⁷ Erol-Özdizbay 2012; s. 203.

¹⁴⁸ Aul. Pisidiens I, no: 485; Aul. Pisidiens I, no: 1107

lejandlar¹⁵³ agonlara işaret etmektedir. Pisidia Bölgesi Roma koloni kentlerinden biri olan Antiokheia'da gladyatör oyunlarının düzenlendiğine dair yazıtlar bulunmaktadır¹⁵⁴. Fakat bugüne kadar yayımlanan kent sikkelerine baktığımızda gladyatör tipi sikkeler üzerine yansımamıştır.

Pisidia Bölgesi'nde Ariassos kentinde ön yüzde III. Gordianus, I. Philippus'un karısı Otacilia ve II. Philippus¹⁵⁵, Baris kentinde Sevrus Alexander (222-235)¹⁵⁶, Etenna kentinde Maximinus (235-238), Traianus Decius (249-251) ve Volusianus (251-253)¹⁵⁷. Kremna kentinde Aurelianus (270-275)¹⁵⁸, Palaiopolis kentinde Elagabalus (218-222)¹⁵⁹, Prostanna kentinde Severus Alexander (222-235)¹⁶⁰, Klaudia Seleukeia (Sidera) kentinde Elagabalus'un (218-222)¹⁶¹ bulunduğu sikkelerin arka yüzünde bulunan betimlemeler agonistik festivallere işaret etmektedir.

2.2.3. Pisidia Bölgesi Kentleri Homonoia Anlaşmaları

Sikke dolaşımına etki etmesi muhtemel unsurlardan bir diğeri de Homonoia anlaşmaları olmalıdır. Homonoia anlaşmaları sikkelerden sonra kentler arası ilişkiyi gösteren önemli unsurlardan biridir¹⁶². Yapılan anlaşmalara dayalı olarak kentler arasında sosyal ve ekonomik ilişkilerin artması söz konusu olmalıdır. Bu durum dolaylı olarak sikke hareketine sebep olmuştur. Pisidia Bölgesi'nde bulunan sikkelere baktığımızda kentlerin anlaşma yaptığını diğerkentleri görmek mümkündür.

¹⁴⁹ Aul. Pisidiens I, no: 483; Aul. Pisidiens I, no: 1107; Aul. Pisidiens II, no: 266-268; Aul. Pisidiens II, no: 1809; Aul. Pisidiens II, no: 1816; Aul. Pisidiens II, no: 1902; Aul. Pisidiens II, no: 1904.

¹⁵⁰ Aul. Pisidiens I, no: 483; Aul. Pisidiens I, no: 1107; Aul. Pisidiens II, no: 266-268; Aul. Pisidiens II, no: 1608; Aul. Pisidiens II, no: 1611; Aul. Pisidiens I, no: 1722; Aul. Pisidiens II; no: 1809; Aul. Pisidiens II, no: 1816; Aul. Pisidiens II, no: 1902; Aul. Pisidiens II, no: 1902.

¹⁵¹ Leschhorn 1998: 154.

¹⁵² Aul. Pisidiens II, no: 1574.

¹⁵³ Aul. Pisidiens II, no: 1574; Aul. Pisidiens II; no: 1600.

¹⁵⁴ Altın 2015; 53-54.

¹⁵⁵ Aul. Pisidiens I, no: 483-486.

¹⁵⁶ Aul. Pisidiens II, no. 266-268.

¹⁵⁷ Leschhorn 1998: 154. Adı geçen imparatorların sikkelerinin arka yüzünde, üç farklı sikkeden üç farklı festivallin kutlandığı anlaşılmaktadır. Üç sikkenin de üzerinde agonistik festivalleri simgeleyen üçayak ve elma figürleri tasvir edilmiştir. Antik Dönem'de Pythia festivallerinde ödül olarak elma verilmesi olayına gönderme yapılmaktadır bkz. Lucian. *Anach.* 9; Erol Özdzibay 2011, s. 51.

¹⁵⁸ SNG Cop. Pisidia, no: 145; SNG Aul. Pisidien, no. 8609; Aul. Pisidiens II, 139, no. 1574; Aul. Pisidiens II, 140, no. 1600, 1608; Erol-Özdzibay 2012: 220, res. 8.

¹⁵⁹ Aul. Pisidiens II, 113, no. 1107-1108.

¹⁶⁰ Aul. Pisidiens II, no: 1809; 1816.

¹⁶¹ Aul. Pisidiens II, no: 1902-1904.

¹⁶² Howgego 1985. s. 36.

Caracalla Dönemi'nde (211-217) Apollonia Mordiaion'un Lykia Birliği¹⁶³, Ilion¹⁶⁴ ve Perge ile yaptığı Homonoia anlaşmaları bulunmaktadır¹⁶⁵. Perge ile Apollonia Mordiaion arasında I. Philippus Dönemi'nde (247-249) bir anlaşma daha yapılmıştır¹⁶⁶.

Selge kenti, Traianus Decius Dönemi'nde (249-251) Sparta ile Homonoia anlaşması yapmıştır¹⁶⁷.

Pisidia Antiokheia kenti, Septimius Severus Dönemi'nde (211-217) Klaudia Seleukeia (Sidera), Lystra ve Tavion¹⁶⁸, I. Philippus Dönemi'nde (247-249) Ikonion¹⁶⁹ kenti ile Homonoia Anlaşması yapmıştır.

Sagalassos kenti Volisianus (251-253) ve Gallienus Dönemi'nde (253-268) Side ile Homonoia anlaşması yapmıştır¹⁷⁰.

Baris ile Klaudia Seleukeia (Sidera) arasında Volisianus Dönemi'nde (251-253) Homonoia anlaşması vardır¹⁷¹.

Kremna ile Kereitai arasında da MÖ. 1. yüzyıla tarihlenen sikkelerden öğrendiğimiz kadarıyla Homonoia Anlaşması vardır¹⁷².

2.3. Buluntular Işığında Pisidia Bölgesi'ndeki Sikke Dolaşımı

Pisidia Bölgesi'nde yukarıda adı geçen kentler arasında kazı buluntuları yayımlanan Antiokheia ve Sagalassos bulunmaktadır. Ayrıca Burdur müzesinde bulunan Pisidia Bölgesi kentlerinin MÖ. 2-1. yüzyıla tarihlenen sikkeleri de yayımlanmıştır¹⁷³. Antiokheia kazı sikkeleri MÖ. 1. yüzyıla ile MS. 12. yüzyıl arasın

¹⁶³ BMC Pisidia, s. 204, no: 9-10; SNG Cop. Pisidia, no: 101; Von Aul. Pisidiens II, no: 24-33.

¹⁶⁴ Von Aul. Pisidiens I, no: 21-23; Dönmez Öztürk 2007, s. 191.

¹⁶⁵ SNG Cop. Pisidia, no: 102; Von Aul. Pisidiens II, no: 14-23; Dönmez Öztürk 2007, s. 191.

¹⁶⁶ Dönmez Öztürk 2007, s. 192.

¹⁶⁷ Dönmez Öztürk 2007, s. 193.

¹⁶⁸ Dönmez Öztürk 2007, s. 190.

¹⁶⁹ Dönmez Öztürk 2007, s. 192.

¹⁷⁰ Volusianus (251-253) Dönemi için bkz. Dönmez Öztürk 2007, s. 193; Gallianus Dönemi için bkz. Dönmez Öztürk 2007, s. 194.

¹⁷¹ Aul. Pisidiens II, no: 374.

¹⁷² BMC Pisidia, s. 210, no: 6-7.

¹⁷³ SNG Turkey 6, Pisidia part 1, Adada-Prostanna; SNG Turkey 6, Pisidia Part 2, Sagalassos-Termessos (baskıda)

sikkelerini kapsamaktadır ve buluntular arasında yabancı sikkeler yoktur bu yüzden konu dışında kalmıştır¹⁷⁴.

Sikkelerin, kutsal alan ziyaretlerinde hediye olarak bırakıldığı bilinmektedir. Pisidia Bölgesi'nde bulunan Arpalık Tepe Kutsal Alanı'nın sikkeleri çalışıldığı için konu kapsamına alınmıştır¹⁷⁵. Karain ve Suluin Mağarası'ndan ele geçen sikkelerin bir kısmı çalışılmış fakat Roma İmparatorluk Dönemi Şehir sikkesi bulunmadığı için konu dışında kalmıştır¹⁷⁶.

2.3.1. Sagalassos Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

1990 yılında M. Waelkens tarafından kazısı başlatılan kentin sikke buluntuları S. Scheers tarafından çalışmıştır ve Sagalassos'da ele geçen sikkeler MÖ. 1. yüzyıla ile MS. 12. yüzyıl zaman aralığını kapsamaktadır¹⁷⁷.

¹⁷⁴ Antiokheia sikkeleri için bkz. Milne 1947; Levick 1966; Krzyanowska 1970; Nollé 1995; Gökalp 2007, 2009; Aktaş 2006; Akış 2011; Sancaktar 2012; Sancaktar 2014.

¹⁷⁵ Lenger 2011.

¹⁷⁶ Çizmeli Ögün 2011; Ele geçen sikkeler Perge ve Selge kentlerine ait olup Hellenistik Döneme tarihlendirilmektedir. Bir adet ise Traianus Dönemine ait Roma sikkesi mevcuttur Çizmeli Ögün 2011, no: 1-3)

¹⁷⁷ Bkz. bk. Scheers 1993a; Scheers 1993b; Scheers 1995; Scheers 1997; Scheers 2000; Stroobants 2014, s. 541-556; Heesch-Stroobants 2015.

Kentler → İmparatorlar ↓	Grimenothyrae	Prymnessus	Laodikeia	Hierapolis Sebaste	Eucarpeia	Apollonis	Perge	Aspendos	Attaleia	Baris	Kremna	TOPLAM
Domitianus (81-96)			1									1
Traianus-Hadrianus	1											1
Hadrianus (117-198)				1			4					5
A. Pius(138-161)							1					1
L. Verus (161-169)							1					1
L. Verus-S. Severus							1					
M. Aurelius (161-180)									1			1
S. Severus (193-211)							3			2		5
Caracalla (211-217)							1					1
Elagabalus (218-222)							4					4
S. Alexander (222-235)							1					1
III. Gordianus(238-244)							1					1
II Philippus (247-249)							1					1
T. Decius (249-251)											1	1
Gallienus (253-268)							2	1				3
MS 1-3 yüzyıl		1							3			4
MS 2-3 yüzyıl					1	1						2

Tablo 1: Sagalassos'ta ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkeleri

Sagalassos'ta Roma İmparatorluk Dönemi'nde¹⁷⁸, Phrygia Bölgesi kentlerine ait sikkelere baktığımızda beş kent karşımıza çıkmaktadır. Bu kentler; Grimenothyrae¹⁷⁹, Prymnessus¹⁸⁰, Laodikeia¹⁸¹, Hiearapolis-Sebaste¹⁸² ve Eucarpeia'dır¹⁸³. Phrygia Bölgesi'nden toplam beş sikke ele geçmiştir. Phrygia Bölgesi'nin sikkeleri MS. 1-3 yüzyıl arasına aittir. Lydia Bölgesi'nde bulunan Apollonis¹⁸⁴ kentine ait bir sikke ise MS. 2. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge, Aspendos ve Attaleia kentlerine ait toplam 25 sikke ele geçmiştir ve yoğunluk Perge kentine aittir. Attaleia¹⁸⁵ kentine ait sikkeler MS 1. yüzyılda yoğunluk göstermektedir ve MS. 2. yüzyıldan sonra Attaleia sikkeleri Sagalassos'ta ele geçmemiştir. Perge¹⁸⁶, sikkeleri kentte MS 2. yüzyıldan itibaren görülmeye başlamış fakat ticari ilişkiler MS. 3. yüzyılda yoğunluk kazanmıştır. Aspendos sikkesi ise MS. 3. yüzyıla aittir. Pisidia Bölgesi'nde bulunan Baris ve Kremna kentlerine ait sikkeler mevcut olup, toplamda üç sikke ele geçmiştir. Baris¹⁸⁷ sikkeleri MS. 2-3. yüzyıl, Kremna¹⁸⁸ sikkesi ise 3. yüzyıla aittir. Genel olarak bakıldığında Sagalassos kentinin diğer bölgelerle ticari ilişkilerinin yoğun olduğu dönem MS. 2. yüzyıl'dır. Phrygia ve Pamphylia Bölgesi kentleri ile MS. 1. yüzyıldan itibaren süregelen ilişkiler görülürken Pisidia Bölgesi kentleri ile MS. 2. yüzyıldan itibaren görülmeye başlanmıştır.

K. Kraft'ın Anadolu'da bulunan kentlerin, Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkeleri üzerine yaptığı çalışmada kentler arası kalıp ilişkileri incelenerek ortak darphane kullanımı üzerine fikir yürütülmüştür¹⁸⁹. Çalışmalar sonucunda birbirlerine

¹⁷⁸ Sagalassos kentinde Hellenistik Dönem'e tarihlenen sikkeler: Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Attaleia (Scheers 1993a, no: 3; Scheers 1997, no: 3; Scheers 2000, no: 2), Perge (Scheers 1993a, no: 4) Side (Scheers 1993b, no: 4), Pisidia Bölgesi'nde bulunan Termessos (Scheers 1995, no: 24) Selge (Scheers 1993b, no: 13-14; Scheers 1997, no: 27-28; Scheers 2000, no: 25-26), Karia Bölgesi'nde bulunan Mylasa (Scheers 1995, no: 2) kentine aittir. Konu çerçevesinde baktığımızda ise Sagalassos kentinde Hellenistik Dönem'de Lykia Bölgesi kentlerine ait sikke ele geçmemiştir.

¹⁷⁹ Scheers 1993a, no: 1.

¹⁸⁰ Scheers 1997, no: 1.

¹⁸¹ Scheers 1995, no: 2.

¹⁸² Scheers 1993a, no: 2.

¹⁸³ Scheers 2000, no: 1.

¹⁸⁴ Scheers 1997, no: 1.

¹⁸⁵ Scheers 1995, no: 5; Scheers 1997, no: 4; Scheers 2000, no: 2.

¹⁸⁶ Scheers 1993a, no: 5; Scheers 1993b, no: 1-3; Scheers 1995, no: 7-12; Scheers 1997, no: 5-12; Scheers 2000, no: 3-6.

¹⁸⁷ Scheers 1993a, no: 6-7.

¹⁸⁸ Scheers 1997, no: 11.

¹⁸⁹ Kraft 1972.

komşu olan, Pisidia, Pamphylia, Lykia ve Kilikia Bölgesi'nde bulunan kentler arası ortak kalıp kullanımının olduğuna dair sikkeler üzerinde stilistik benzerlikler tespit edilmiş, sikkelerin darphane tespiti yapılırken, darphanenin bulunduğu kentin daha önceden darp ettiği sikkelerin biçem özellikleri dikkate alınmıştır. Bazı sikkelerin ortak darphanede, farklı bir usta tarafından darp edildikleri anlaşılmıştır. Darphanelerin Pisidia Bölgesi'nde bulunan Andeda, Kremna, Komama, Sagalassos ve Pisidia Antiokheia kentlerinde olduğu düşünülmektedir. Pisidia Bölgesi'nde bulunan bazı kentler arasında benzer özellikler tespit edilmiş fakat darphanesi hakkında bir görüş belirtilmemiştir¹⁹⁰.

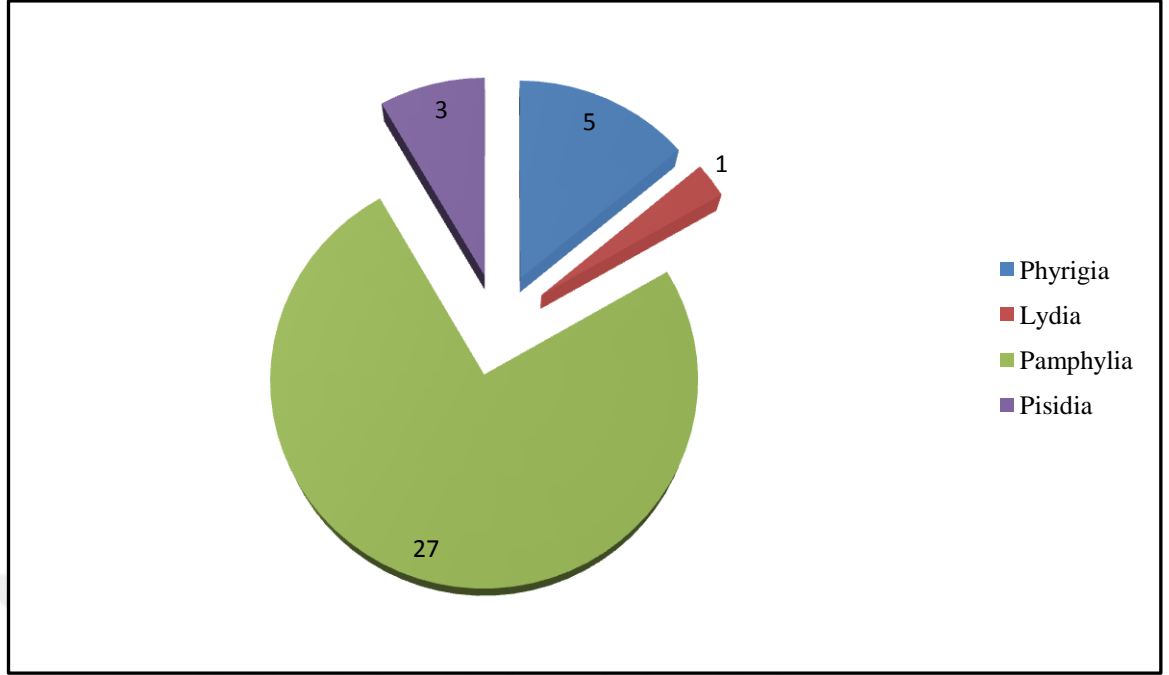
Sagalassos'un ticari ilişkilerin yanı sıra diğer kentler ile ön yüz kalıp paylaşımı yaptığıda görülmektedir. Pisidia Bölgesi'nde bulunan ve bir darphaneye sahip olduğu düşünülen Sagalassos kentinin ön yüzde Elagabalus, Elagabalus'un annesi Iulia Maeasa, ve Gallianus'un eşi Salonina büstlerinin bulunduğu sikke kalıpları Pisidia ve Pamphylia Bölgesi'nde bulunan kentlerle, III. Gordianus'un eşi Tranquillina büstünün bulunduğu sikke kalıpları ise Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi'nde bulunan kentlerle benzer biçem özelliklerine sahiptir¹⁹¹.

Kentte ele geçen farklı kentlere ait sikkelere baktığımızda üzerinde kontrmark bulunan sikkeler vardır ve bu sikkeler Perge kentine aittir. Perge'ye ait "A.K." harfleriyle kontrmarklanan sikkeler Lucius Verus ve Elagabal Dönemi'ne aittir¹⁹². Bu da diğer Perge sikkeleri gibi trapetza'da alıkonan ya da kişinin düşürdüğü sikkelerdendir.

¹⁹⁰ Kraft 1972, s. 79-87.

¹⁹¹ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

¹⁹² Howego 2005, s. 203, no: 513; Scheers 1997, no: 5-6.

Grafik 1: Sagalassos'ta ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait sikkelerin bölgelere göre dağılımı

Roma İmparatorluk Dönemi'nde Phrygia ve Lydia Bölgelerinde bulunan kentlerin Sagalassos'da birer örnekle temsil edilmesi yeme-içme-konaklama gibi etkenlerle açıklamak mümkün olabilir. Phrygia Bölgesi kentleri ticarete aktif rol oynuyor ve ürünleri uluslar arası arenada yer alıyordu. Phrygia Bölgesi'nin ballı şarabı, köleleri, at ve katırları, tunç üretimi, orman ürünleri, yüncülük, dokumacılık, halıcılık boyacılık, zeytin tarımı ve ünlü mermer ocakları vardı¹⁹³. Ticari etkenleri düşündüğümüzde, Phrygia Bölgesi'nden gelen tüccarlar Pamphylia Bölgesi'nin limanlarına ulaşabilmek için Sagalassos kentinden geçmiş olmalıdırlar. Lydia Bölgesi'nin gelir kaynakları arasında, maden yatakları, boya, zeytin, incir, üzüm, şarap, kestane, ceviz, elma, parfüm, krem ve hayvancılık sayılabilir¹⁹⁴.

Pamphylia Bölgesi'nde yer alan Attaleia, Aspendos ve özellikle Perge sikkelerinin sayısal çoğunluğu göz önünde bulundurduğumuzda kentler arasında süregelen bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkün olmalıdır. Pisidia topraklarının tahıl, meyve, ahşap, parfüm ve yağ açısından, Pamphylia topraklarının da zeytin ve bağ¹⁹⁵ açısından zengin olduğunu düşündüğümüzde ticaretin sadece iç kesimlerden

¹⁹³ Strab. XII, 8; XIII, 4; Sevin 2007, s. 211-212.

¹⁹⁴ Strab. XIII, 4; Sevin 2007, s. 189-191.

¹⁹⁵ Liv. XXXVIII, 15, 9; Strab. XII, 7, ; Brandt 1992, s. 143; Sevin 2007, 161-162.

liman kentlerine değil, güney sahil kentlerinden iç kesimlere yapılmış olabileceği ihtimalini de akıllara getirmektedir. Ayrıca, Sagalassos'da keramik atölyelerinin yoğun bir şekilde bulunması da bu malzemenin ticaretinin yapıldığına dair en önemli kanıtlardan biridir¹⁹⁶.

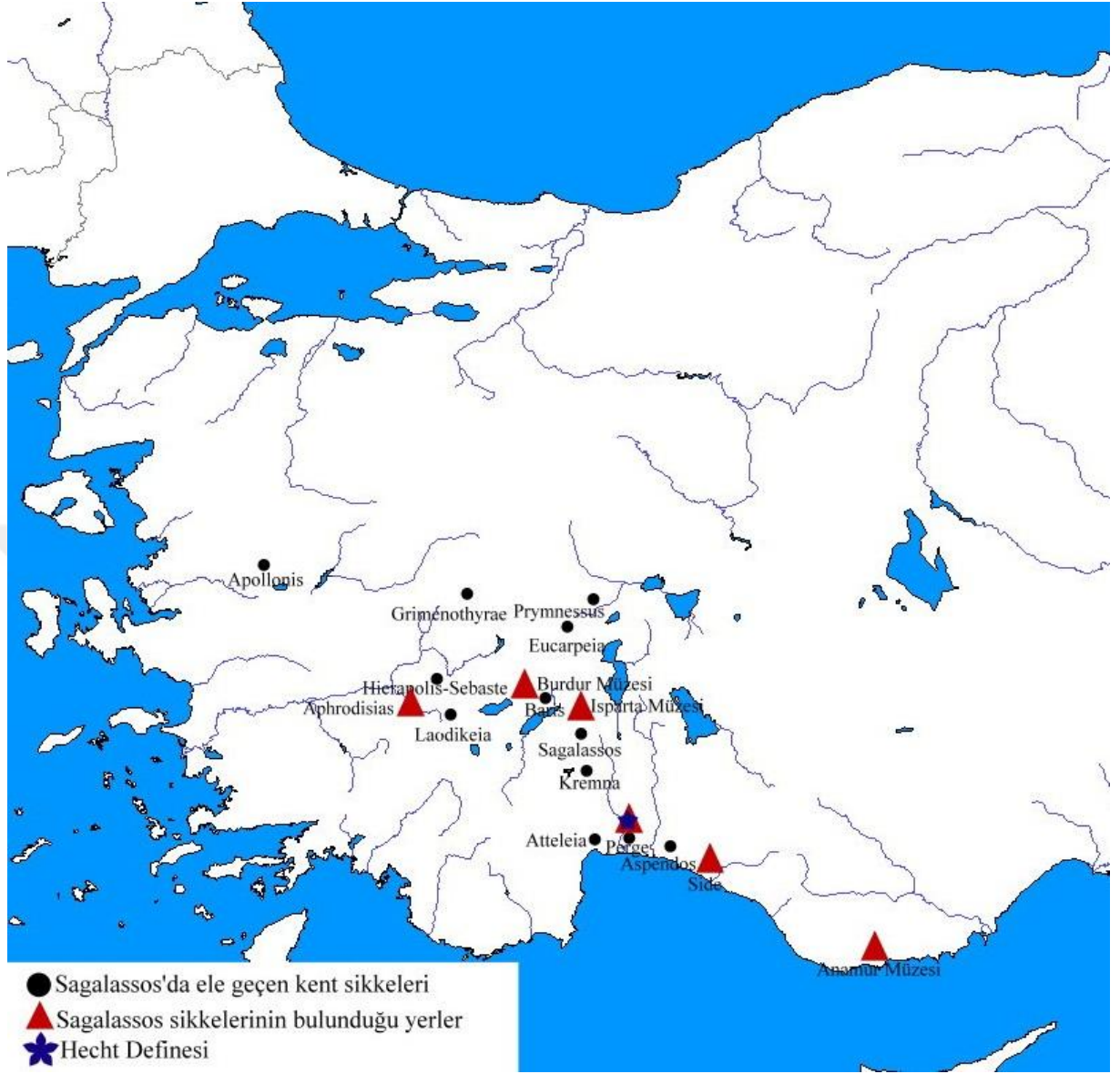
Keramik atölyelerinin çokluğunu göz önüne bulduğumuzda, Pisidia'nın verimli arazilerinde yetişen tahıl ve meyvelerin Sagalassos kentinde toplanıp buradan da ihraç edilmiş olabileceği ihtimali göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sebeple Sagalassos ile Perge arasında bulunan yolu ticari olarak adlandırmak doğru olacaktır¹⁹⁷. MS 3. yüzyılda Pamphylia Bölgesi kentleri ile ilişkileri artan kentin Volisianus (251-253) ve Gallienus Dönemi'nde (253-268)¹⁹⁸ Side ile Homonoia anlaşması yaptığını ve Sagalassos sikkelerinin Side'de temsil edildiğini göz önünde bulduğumuzda ticaretin Perge limanının yanı sıra Side limanından da yapılmış olabileceği ihtimali akıllara gelmektedir. Ticari etkenlerin yanı sıra bugüne kadar incelenen yazıtlara baktığımızda Perge ve Sagalassos vatandaşı olan insanların olduğunu, Perge'de oturan bazı insanların Sagalassos'da yazlık evlerinin bulunduğu bilinmektedir¹⁹⁹. Bu da sikke hareketine işaret eden başka bir noktadır.

¹⁹⁶ Sagalassos seramik atölyeleri için bkz. Waelkens 2004, s. 77; Murphy-Poblemo, 2012, s. 2-3; Murphy-Poblemo, 2013, s. 197-217; Murphy-Poblemo, 2016, s. 61-84; Perge'de ele geçen Sagalassos seramikleri için bkz. Özden Gerçeker 2015.

¹⁹⁷Waelkens 1993a, s. 20-21; Şentürk 2001, s. 46.

¹⁹⁸ Dönmez Öztürk 2007, s. 193-194.

¹⁹⁹ Çokbankir 2010, no: 177; no: 344.

Harita 2: Sagalassos kentinde ele geçen sikkeler ve Sagalassos sikkelerinin bulunduğu yerler

Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait Sagalassos sikkelerinin dolaşımını incelemek için öncelikle kente yakın konumda bulunan Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi kentlerine bakmak gerekir. Bu bölgede kazısı yapılan ve sikke buluntuları yayımlanan Pisidia'da Antiokheia; Pamphylia'da Perge, Side; Lykia'da Arykanda, Patara ve Myra'nın limanı Andriake bulunmaktadır. Adı geçen kentler arasında Roma İmparatorluk Dönemine tarihlenen Sagalassos sikkeleri Side²⁰⁰ ve Perge'de²⁰¹ ele geçmiştir. Perge yakınlarında bulunan Hecht Definesi'nde de Sagalassos sikkeleri

²⁰⁰ Atlan 1976, no:156-157 (Sikkeler, Philippus II 247-249 ve II Claudius Gothicus Dönemlerine 268-270 aittir)

²⁰¹ Şen 2004, s. 52, no: K32; Erol 2005, s.25, no:32 (Sikkelerin biri tanımlanamamıştır biri ise Valerianus Dönemlerine 253-260 aittir)

mevcuttur²⁰². Lykia Bölgesi'nde bulunan kentlerde ve sikkeleri kısmen yayımlanan Antiokheia kentinde Sagalassos sikkesine rastlanılmamıştır. Kazı sikkeleri yayımlanan Karia Bölgesi kentlerinden Aphrodisias kentinde bir adet Sagalassos sikkesi ele geçmiştir²⁰³. Ayrıca Anamur²⁰⁴, Burdur ve Isparta Müzelerinde de Sagalassos sikkeleri bulunmaktadır²⁰⁵.

2.3.2. Klaudia Seleukeia (Sidera) Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

1980'de M. Özsait kentin çevresinde bulunan höyüklerde yüzey araştırması, 1993 yılında O. Bingöl'ün bilimsel danışmanlığında, Isparta müzesi tarafından bir sezonluk kazı çalışması yapılmıştır ve 2008 yılından itibaren B. Hürmüzlü Kortholt başkanlığında, Isparta Arkeolojik Surveyi projesi kapsamında kentte araştırmalara devam edilmektedir²⁰⁶.

Yapılan kazı ve devam etmekte olan yüzey araştırmaları sonucunda bugüne kadar, 14 adet Roma Eyalet, 26 adet Roma İmparatorluk, 4 adet Bizans, 78 adet Selçuklu Dönemi'ne ait sikkeler ele geçirilmiştir²⁰⁷.

Kentler → İmparatorlar ↓	Antiokheia	Baris	Prostanna	TOPLAM
A.Pius (138-161)	1			1
Elagabalus (218-222)			1	1
III. Gordianus (238-244)	1			1
Hostilianus (250)		2		2
Belirsiz İmparator		1	1	2

Tablo 2: Klaudia Seleukeia (Sidera) antik kenti'nde ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkeleri

²⁰² Akyay 1966, s. 243; Gökyıldırım 2001, s. 377.

²⁰³ Donald 1992, no: 421; Sikke Elagabalus Dönemi'ne aittir. Pisidia Bölgesi'nde bulunan Antiokheia, Isinda ve Termessos kentlerinin Hellenistik Dönem sikkeleri de kentte ele geçmiştir (Donald 1992, no: 419-423).

²⁰⁴ Anamur Müzesi'nde bulunan Sagalassos sikkesi Marcus Aurelius Dönemi'ne aittir (SNG Turkey 2, no: 93)

²⁰⁵ Burdur Müzesi'nde bulunan sikkeler Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker ve Yrd. Doç. Dr. Erdal Ünal tarafından, Isparta Müzesi sikkeleri ise Doç. Dr. A. Tolga Tek ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker tarafından çalışılmaktadır. Yukarıda verilen bilgiler Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker tarafından görüşmelerimiz esnasında verilmiştir. Burdur Müzesinde bulunan Sagalassos sikkeleri için ayrıca bkz. SNG Turkey 6, Part 2, (baskıda).

²⁰⁶ Özsait 1986; Hürmüzlü 2008; Bingöl 2012.

²⁰⁷ Köker 2016, s. 252-253.

Kentte ele geçen yazıtlar ve sikkeler agonistik festivallere işaret etmektedir²⁰⁸. Ayrıca, kentin Volusianus (251-253) Dönemi'nde Baris ile iki kez²⁰⁹, Septimius Severus (211-217) Dönemi'nde Pisidia Antiokheia ile bir kez Homonoia anlaşması yaptığı bilinmektedir²¹⁰. Klaudia Seleukeia'nın (Sidera) Homonoia anlaşması yaptığı iki kentin sikkesinin de kentte ele geçmiş olması, Baris ve Antiokheia ile sıkı ilişkisine işaret etmektedir. Sadece çevre kentlerde bulunan sikkelerin ele geçmesi doğal olmakla birlikte, kentin, iletişim kurduğu şehirleri göstermesi açısından önemlidir. Klaudia Seleukeia (Sidera) kenti *Antiokheia-Apollonia Mordiaion-Baris-Klaudia Seleukeia (Sidera)-Prostanna-Antiokheia* yol güzergâhı üstündedir²¹¹. Baris'den Sagalassos'a ve İlyas üzerinden *Kibyra-Laodikeia* yollarına ulaşılabilir²¹². Bu sebeple ilerde kentte yapılacak olan kazılar sonucu farklı bölge kentlerinin sikkeleri de ele geçecektir.

Kraft'ın yaptığı çalışmada Klaudia Seleukeia (Sidera) kentinde darphane olmadığı fakat kent sikkelerinin diğer bölgelerde bulunan kentlerle benzer biçim özellikleri taşıdığı belirtilmektedir. Kent Severus Alexander Dönemi'nde Pisidia Bölgesi kentleriyle III. Gordianus Dönemi'nde ise Pisidia, Pamhulia ve Lykia bölgelerinde bulunan kentler ile benzer kalıp özelliklerine sahiptir²¹³.

²⁰⁸ Altın 2015, s. 77-78; SNG Aul. Pisidia, no: 1902-1904.

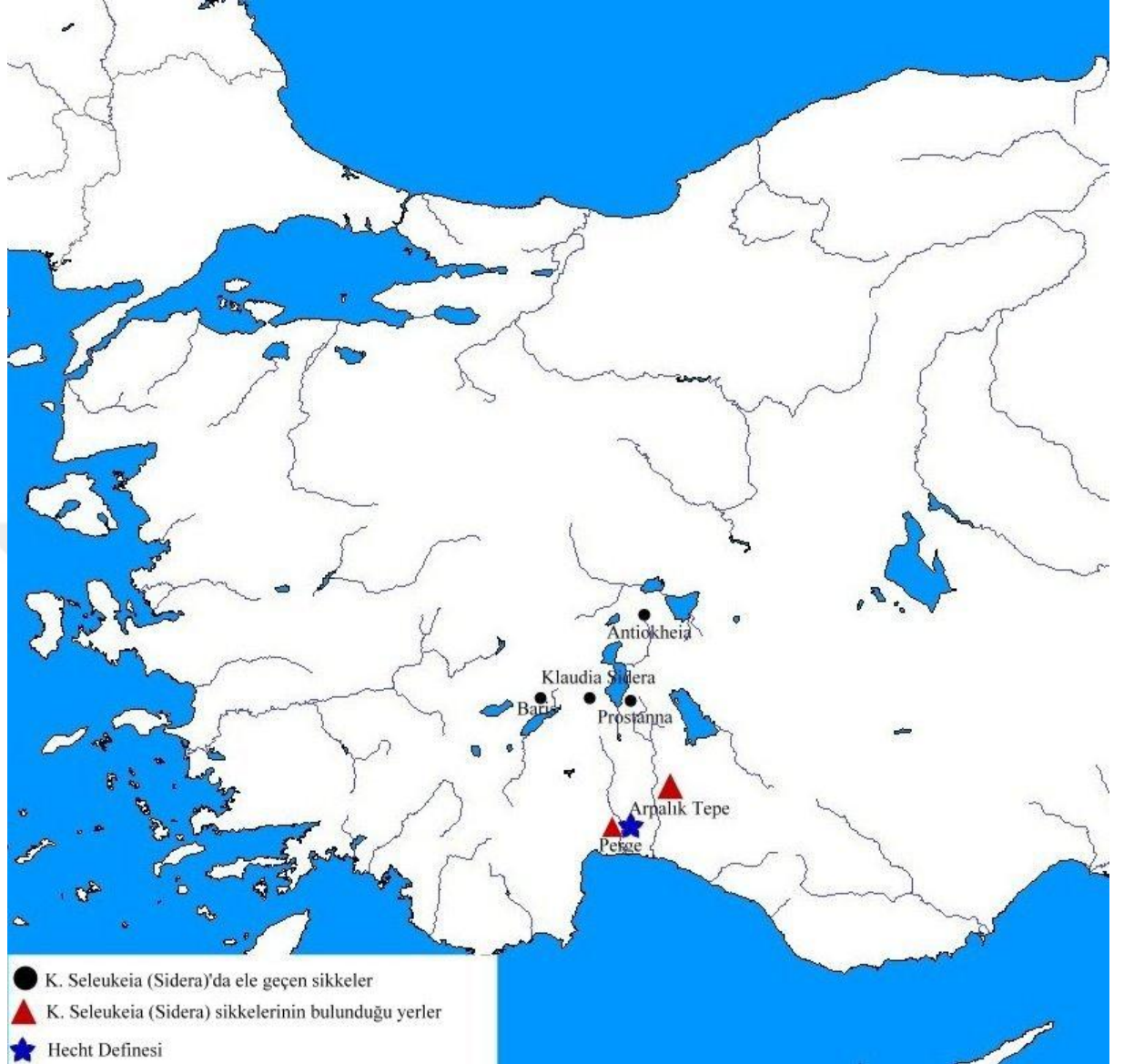
²⁰⁹ Von Aul. Pisidiens II, no: 374.

²¹⁰ Dönmez-Öztürk 2007, s. 190.

²¹¹ Özsaıt 1980, s. 53-54.

²¹² Özsaıt 1980, s. 53-54.

²¹³ Benzer biçim özelliklerinin bulunduğu kentler ve imparator/imparatoriçeler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

Harita 3: K. Seleukeia (Sidera) kentinde ele geçen sikkeler ve K. Seleukeia (Sidera) sikkelerinin bulunduğu yerler

Klaudia Seleukeia (Sidera) sikkelerinin dağılımına baktığımızda ise Pamphylia Bölgesi'nde yer alan Perge'de²¹⁴ ve Hecht Definesi'de²¹⁵, Pisidia Bölgesi'nde bulunan ve kutsal alan olan Arpalık Tepe'de²¹⁶ ele geçmiştir.

2.3.3. Arpalık Tepe Kutsal Alanı Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

Apollon ve Ana Tanrıça tapınınının görüldüğü Arpalık Tepe Kutsal Alanı, Antalya ili, Serik ilçesi, Gebiz Beldesine bağlı Yumaklar köyünde yer almakta olup,

²¹⁴ Köker 2007, s. 36, no: 7.

²¹⁵ Akyay 1966, s. 243; Gökyıldırım 2001, s. 377.

²¹⁶ Lenger 2011, s.146.

Antik Dönem’de Pisidia Bölgesi sınırları içinde bulunmakta ve MÖ 6. yüzyıl ile MS. 4. yüzyıl arasında kullanıldığı görülmektedir²¹⁷.

Sikke, kendi başına adak eşyası olarak kullanıldığı için Arpalık Tepe kutsal alanına gelen ziyaretçiler tarafından hediye olarak bırakılmış olmalıdır. Kutsal alanların sikke hareketine sebep olduğunu burada da görmek mümkündür. Arpalık Tepe bu özelliği taşıyor olması bakımından önemlidir. Ayrıca sikke, kutsal alanın ziyaretçilerinin hangi kentlerden olduğunu göstermesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Kentler	Lenger 2011
Perge	33
Sillyon	18
Side	12
Aspendos	4
Etenna	4
K. Seleukeia (Sidera)	2
Pednelissos	1

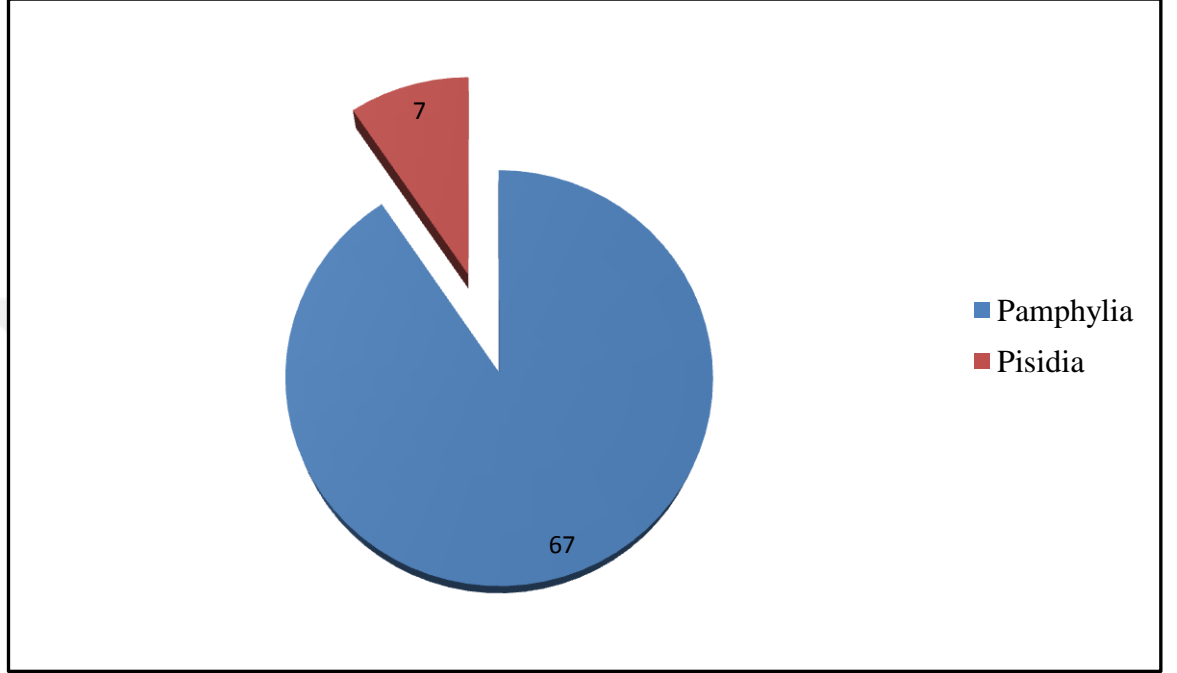
Tablo 3: Arpalık Tepe Kutsal Alanı Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkeleri.

Roma İmparatorluk Dönemi’nde Arpalık Tepe kutsal alanında Perge 33, Sillyon 18, Side 12, Aspendos 4, Etenna 4, Klaudia Sidera 2 ve Pednelissos 1 sikke ile temsil edilmektedir²¹⁸. Her ne kadar kutsal alan Pisidia Bölgesi sınırları içerisinde yer alsada Pamhylia Bölgesi kentlerine daha yakındır. Pamphyliya Bölgesi kentlerine ait sikkelerin sayısal çoğunluğuda bu durumu desteklemektedir. Pisidia Bölgesi’nin dağlık coğrafyası kutsal alana ulaşımı güçleştirmiş olmalıdır.

²¹⁷ Işın 2006, s.127-128; Lenger 2011, s.145-146.

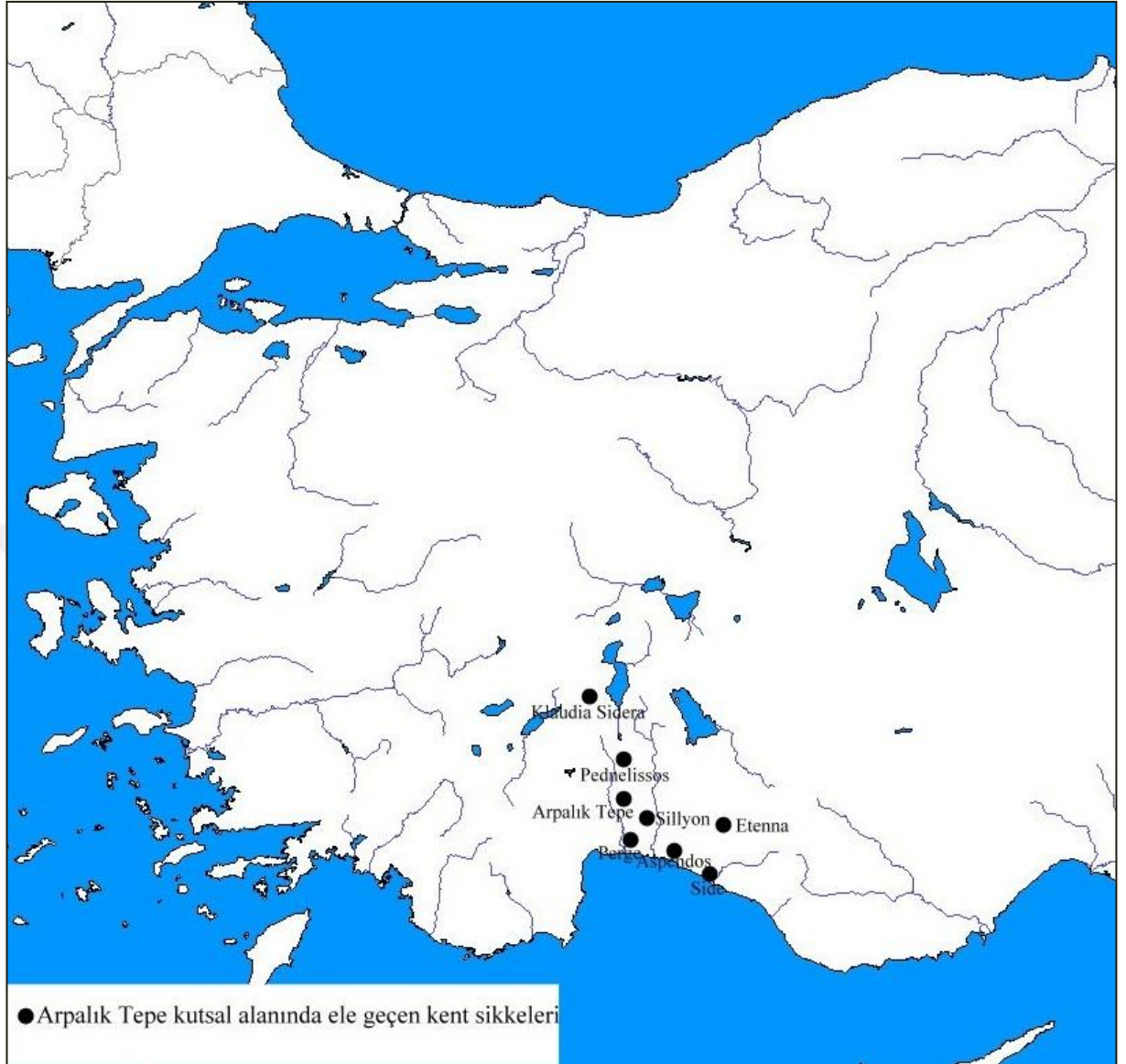
²¹⁸ Lenger 2011, s.146.

Kutsal Alanın Hellenistik Dönem sikke buluntuları ile Roma Dönemi sikke buluntuları sayısal olarak karşılaştırıldığında Hellenistik Dönem’de lokal bir alan olan kutsal alanın Roma Dönemi’nde daha geniş coğrafyada bilindiği görülmektedir²¹⁹.

Grafik 3: Arpalık Tepe Kutsal Alanında ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkelerinin bölgelere göre dağılımı

²¹⁹Lenger 2011, s.146. Arpalık Tepe Kutsal Alanında Hellenistik Dönem’de Sillyon 9, Side 4, Perge 3, Aspendos 3, Etenna 2, Attaleia ve Pednelissos 1 sikke ile temsil edilmektedir. (Lenger 2011, s.146)

Harita 3: Arpalık Tepe kutsal alanında sikkeleri ele geçen kentler.

2.4. Pisidia Bölgesi Kentlerinin Sikkelerinin Bulunduğu Diğer Merkezler

Pamphylia ve Lykia bölgeleri haricinde Anadolu'da sikke buluntuları yayımlanan önemli kent merkezlerine ve Müze yayınlarına baktığımızda Pisidia Bölgesi sikkelerinin, Pisidia Bölgesi sınırları dışında da temsil edildiği görülmektedir. Sikke buluntuları yayımlanan ve önemli merkezlerden biri olan Lydia Bölgesi kenti Sardes'de, Pisidia Bölgesi'nde bulunan Konana kentine ait Severus Alexander Dönemi'ne (222-235) tarihlendirilen bir adet sikke ele geçmiştir²²⁰. Antiokheia'nın Traianus Decius

²²⁰ Buttrey-Johnston-Mackenzie-Bates 1981, s. 63, no: 351.

Dönemi'ne (249-251) ait sikkesi Didyma'da²²¹ ve Antoninus Pius Dönemi'ne (138-161) ait sikkesi ise Hierapolis kentlerinde ele geçmiştir²²².

Anamur Müzesi'nde, Pisidia Bölgesi kentlerinden olan Antiokheia, Baris, Kodrula, Etenna, Panemoteikhos, Pappa-Tiberiopolis, Selge kentine ait sikkeler mevcuttur. Antiokheia kentine ait sikkeler Commodus (180-192) Septimus Severus (193-211), Caracalla? (211-217), Elagabalus (218-222) Severus Alexander (222-265), III. Gordianus (238-244), I-II. Philippus (247-249), Traianus Decius (249-251), Volusianus (251-253), Valerianus (253-260), Gallienus (253-268), II Claudius Gothicus (268-270) Dönemi'ne aittir²²³. Baris sikkesi Hostilianus (251), Kodrula sikkesi I. Philippus (247-249) Etenna sikkesi Traianus Decius (249-251), Panemoteikhos sikkesi Maximinus (235-238), Pappa-Tiberiopolis sikkesi Antoninus Pius (138-161), Selge sikkesi ise Traianus Decius²²⁴ Dönemi'ne aittir.

²²¹ Baldus 2006, no: 650.

²²² Travaglini-Camilleri 2010, no: 317.

²²³ SNG Turkey 2, no: 86-87.

²²⁴ SNG Turkey 2, no: 86-94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PAMPHYLIA BÖLGESİ

3.1. Pamphylia Bölgesi'nde Sikke Basan Kentler

Pamphylia Bölgesi'nde 7 kent sikke darp etmiştir. Kronolojik olarak MÖ. 5. yüzyılda Aspendos, Olbia ve Side; MÖ 4. yüzyılda, Sillyon MÖ 3. yüzyılda Perge; MÖ 2. yüzyılda Attaleia kentleri sikke darbına başlamıştır. Magydos ise MÖ. 1. yüzyılda sikke darp etmiştir.

Aspendos (Belkıs): MÖ 5. yüzyıldan itibaren sikke darp etmeye başlayan kent ilk sikkelerini Pers standardına göre basmış olup, kent, MÖ. 3. yüzyılın ikinci yarısında Posthumus Aleksandros sikkeleri basmıştır²²⁵. Kentin bronz darpları da bulunmaktadır²²⁶. Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Augustus (MÖ 27- MS. 14) ile Valerianus'un (253-260) egemenlik yılları arasında sikke darp etmiştir²²⁷.

Attaleia (Antalya): MÖ. 2. yüzyıldan itibaren sikke darp etmeye başlanan kent²²⁸, Roma imparatorluk Dönemi'nde Augustus (MÖ 27- MS 14) ile Valerianus (255-258) egemenlik yılları arasında sikke darp etmiştir²²⁹.

Magydos (Lara): Kent, MÖ. 3. yüzyılın ikinci yarısında Posthumus Aleksandros sikkeleri basmıştır²³⁰. Daha sonra bronz sikkeler darp eden kent²³¹, Roma İmparatorluk

²²⁵ MÖ. 5. yüzyıl darpları için bkz. SNG Aul. Pamphylien, no: 4477-4585; BMC Pamphylien, s. 93-101, no: 1-68; Aleksandros sikkeleri için bkz. Priece 1991, no: 2876-2912; Tekin 1991.

²²⁶ SNG Aul. Pamphylien, no: 4583-4584; SNG PfPs Pamphylien, no: 126-156; BMC Pamphylia, s. 102-103, no:69-77.

²²⁷ BMC Pamphylia, s. 93-109; SNG Aul. Pamphylien, no: 4585-4610; SNG Cop. Pamphylia, no: 198-277; SNG France 3 Pamphylia, no: 162-221; SNG PfPs 4 Pamphylien; no: 57-141; RPC I, no: 3381-3390; RPC III, Online, no: 2713- 2719; RPC IV, Online, no: 4948-11017; RPC IX, Online, no: 1049-1077.

²²⁸ SNG Aul. Pamphylien, no: 4611-4615; SNG Cop. Pamphylia, no: 278-279.

²²⁹ BMC Pamphylia s. 110-114, no: 1-27; SNG Aul. Pamphylien, no: 4616-4634; SNG Cop. Pamphylia, no: 280-294; SNG France 3 Pamphylia, no: 247-293; SNG PfPs 4 Pamphylien; no: 159-185; PRC I, no: 3363-3367; RPC II, no: 1506-1508; RPC III, Online, no: 2678-2680; RPC IV, Online, no: 1078-1094; 11018-11021; 4045-4085; 8639; 10437; 3559; 10822; 10881; Baydur 1975; Baydur 1976.

²³⁰ Priece 1991, no: 2914.

²³¹ SNG France 3 Pamphylia, no: 294-296; SNG PfPs 4 Pamphylien; no: 186-187.

Dönemi'nde ise Domitianus (81-96) ile Valerianus (255-258) egemenlik yılları arasında sikke darp etmiştir²³².

Olbia (Hurma?): En erken sikkeleri MÖ. 5. yüzyıla aittir²³³. Kent, Roma Dönemi'nde sikke darbı yapmamıştır.

Perge (Murtuna): MÖ. 3. yüzyıla ait sikke darpları kentte bulunan en erken darplar olup²³⁴, Kent, MÖ 3. yüzyılın ikinci yarısında Posthumus Aleksandros sikkeleri basmıştır²³⁵. Bronz sikkeler darp etmeye devam eden kent²³⁶, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Tiberius (14-37) ile Tacitus'un (275-276) egemenlik yılları arasında sikke darp etmiştir²³⁷.

Side (Selimiye): Kent, MÖ. 5. yüzyıldan itibaren sikke darp etmeye başlamıştır²³⁸. Kent, MÖ. 3. yüzyılın ikinci yarısında Posthumus Aleksandros sikkeleri basmıştır²³⁹ ve Amyntas Dönemi'nde²⁴⁰ sikke darp etmiştir. MÖ. 4-1 yüzyıla ait otonom bronz sikkeleri de bulunmaktadır²⁴¹, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Tiberius (14-37) ile Valerianus'un egemenlik yılları arasında sikke darp etmiştir²⁴².

²³² BMC Pamphylia s. 115-117, no: 1-9; SNG Aul. Pamphylien, no: 4635-4648; SNG Cop. Pamphylia, no:295-298; SNG France 3 Pamphylia, no: 297-324; SNG PfPs 4 Pamphylien; no: 188-204; RPC I, no: 3368; RPC II, no: 1509-1510; RPC III, Online, no: 2681- 2685; RPC IV, Online, no: 3560-11023.

²³³ BMC Pamphylia s. 118, no: 1-2.

²³⁴ SNG Aul. Pamphylien, no: 4449-4665

²³⁵ Priece 1991, no: 2915-2947.

²³⁶ SNG Aul. Pamphylien, no: 4658-4665.

²³⁷ BMC Pamphylia s. 119-142, no: 1-107; SNG Aul. Pamphylien, no: 4649-4784; SNG Cop. Pamphylia, no: 312-367; SNG France 3 Pamphylia, no: 393-623; RPC I, no: 3369-3373; RPC II, no: 1511-1519; RPC III, Online, no: 2686-2706.

²³⁸ SNG Aul. Pamphylien, 4760-4784; SNG Cop. no: 368-371; Ayrıca bkz Atlan 1967.

²³⁹ SNG Aul. Pamphylien, no: 4785-4803; Priece 1991, no: 2948-2975.

²⁴⁰ Pisidia ve çevresinde bozulan otoriteyi yeniden sağlaması için, triumvir Antonius, Deiotaros'un özel katipliğini yapmış; Amyntas'ı MÖ 39'da Galatia kralı atamış, Lykaonia, Pamphylia, Isaura ve Pisidia'yı onun yönetimine bırakmıştır (Özsait 1985, s. 81-82; Brandt 1992, s. 96-100) Amyntas'ın egemenliği altında bulunan Side kentinde, kralın gümüş darpları ele geçmiştir (bkz. Atlan 1975.) Fakat Side sikkelerin, Pisidia ve Lykaonia'nın dağlık bölgelerinde yaşayan halklarla mücadele eden Amyntas'ın, askeri ödemelerde kullanmak üzere bastırılmış olabileceği düşünülmektedir (Meadows 2006, s. 173).

²⁴¹ SNG Aul. Pamphylien, no: 4804-4808; SNG PfPs Pamphylien, no: 459-598; SNG France 3, no: 632-781;

²⁴² BMC Pamphylia s. 143-164, no: 1-131; SNG Aul. Pamphylien, no: 4785-4893; SNG Cop. Pamphylia, no: 412-435; SNG France 3 Pamphylia, no: 284-950; SNG PfPs 4 Pamphylien; no: 599-891; RPC I, no: 3391-3404; RPC II, no: 1523-1528; RPC III, Online, no: 2720-2739; RPC IV, Online, no: 4028-11033; RPC IX, Online, no: 1140-1166; 8123; Atlan 1976.

Sillyon (Asar Tepe): Kent, MÖ. 3. yüzyılın ikinci yarısında Posthumus Aleksandros sikkeleri basmıştır²⁴³. Bronz sikkeler darp etmeye devam eden kent²⁴⁴, Roma İmparatorluk Dönemi'nde Augustus (MÖ. 27- MS. 14) ile Aurelianus (270-275) dönemi arasında sikke darp etmiştir²⁴⁵.

Pamphylia Bölgesi'nde sikke buluntuları yayımlanan kentler arasında Perge, Side ve Sillyon bulunmaktadır. Bölgede ele geçen Hecht Definesi'de bu başlık altında incelenecektir.

3.2. Pamphylia Bölgesi'nde Sikke Dolaşımına Sebep Olan Unsurlar

3.2.1. Pamphylia Bölgesi Antik Dönem Yol Ağı

Pamphylia Bölgesi'nde özellikle deniz seviyesine yakın yerleşimlerde iskânın artması sebebiyle yollar tahrip olmuş²⁴⁶ fakat buna rağmen yapılan araştırmalar sonucu bölge yol ağı sistemi hakkında genel bilgiler edinilebilmiştir. Fakat deniz kıyısında bulunan bölgenin yolları birçok ünlü isim tarafından kullanılmış ve antik yazarlar tarafından günümüze aktarılmıştır²⁴⁷.

Pamphylia Bölgesi'nde, Pisidia Bölgesi'ndeki gibi siyasi amaçlar doğrultusunda yapılmış bir yol ağı bulunmamaktadır. Bölge'de hem siyasi hem ticari amaca hizmet eden koloni kentleri de kurulmamıştır²⁴⁸. Pamphylia Bölgesi'nde Pisidia Bölgesi'ndeki kadar mil taşı ele geçmese de yol kalıntıları takip edilerek önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Pamphylia Bölgesi yol ağını incelemek için birçok yolun geçtiği Perge'yi merkez olarak kabul ettiğimizde yollar, beş kola ayrılmaktadır. Birinci kol, *Perge-Adada-Antiokheia*²⁴⁹; ikinci kol, *Perge-Pednelissos- Adada- Zorzila- Tymbiriada-Anaboura-Neapolis- Antiokheia*²⁵⁰ üçüncü kol (*Perge?*)-*Attaleia-Döşeme Boğazı-*

²⁴³ Preece 1991, no: 2976-2984.

²⁴⁴ SNG Aul. Pamphylien 4868; SNG France 3, no: 951-967; SNG PFPs Pamphylien, no: 892-920.

²⁴⁵ BMC Pamphylia s. 165- 170, no: 1-25; SNG Cop. Pamphylia, no: 442-451; SNG France 3 Pamphylia, no: 966- 1015; SNG PFPs 4 Pamphylien; no: 921-960; RPC I, no: 3374-3380; RPC II, no: 1520-1522; RPC III, Online, no: 2707- 2712; RPC IV, Online, no: 3562-11054; RPC IX, Online, no: 1136-1139.

²⁴⁶ Ercenk 1992, 361-370.

²⁴⁷ Arrian. I. 26; Elçilerin İşleri 13,13.

²⁴⁸ Bkz Ercenk 1992; Şentürk 2001; Takmer- Önen 2007; Takmer- Önen 2008.

²⁴⁹ Ercenk 1992; 361-370.

²⁵⁰ Özsaıt 1980, s. 53.

*Kremna*²⁵¹; dördüncü kol *Perge-Attaleia-Olbia-Phaselis*²⁵²; beşinci kol *Perge-Sillyon-Aspendos-Side*²⁵³, dir. Ayrıca Perge ile *Magydos*²⁵⁴ ve *Sagalassos*²⁵⁵ arasında da bir başka yol bulunmaktadır.

Pamphylia Bölgesi'nin bir başka önemli kenti olan Side'yi merkez kabul ettiğimizde, *Side-Aspendos-Selge*, *Side-Seleukeia-Etenna-Lycaonia*²⁵⁶ ve *Side-Pergamon*²⁵⁷ arasında yollar mevcuttur. Ayrıca, *Karacesium-Ikonium*²⁵⁸ ve *Attaleia-Kibyra*²⁵⁹ arasında da yol bulunmaktadır.

²⁵¹Perge ile Döşeme Boğazı arasında bir yol olduğu düşünülmekte olup, bu yolun Döşeme Boğazı-Asar Tepe-Keterkızılı Mevkiin-Öşürkale Harabeliği-Kapalıkale Harabeliği-Gaziler Köy güzergâhını takip ettiği varsayılmaktadır. Bu güzergâhın yanında Başköy'de ve Magydos'un kuzeyinde yol kalıntıları bulunur ve bu yolun Magydos'u Perge'ye bağladığı düşünülür (Takmer-Türen Önen 2008, s.115-116) Şentürk ise güzergâhı Perge-Komama-Apollonia Mordiaon.- Antiokheia olarak vermektedir (Şentürk 2001, s. 34) Fakat Attaleia ile Döşeme Boğazı arasında yol bulunduğu kesindir (Özsait 1980, s. 53; Ercenk 1992; s. 361-370; Ayrıca bkz. Ramsey 1961 Eski Küçük Asya Haritası)

²⁵² Ercenk 1992; s. 361-370; Şentürk 2001, s.29-32; Perge ile Attaleia arasında ki yolu Tiberius ve Claudius Dönemlerinde Galatia valiliği yapan T. Helvius yaptırmıştır (Şahin 1995, s. 25-28)

²⁵³ Şentürk 2001, s. 59-60; Aspendos ile Side arasındaki yol için bkz. Ercenk 1992; s. 361-370.

²⁵⁴Takmer-Türen Önen 2008, s.116; Şentürk 2001, s. 61-62; Mitchell 1995, s. 128, res. 25.

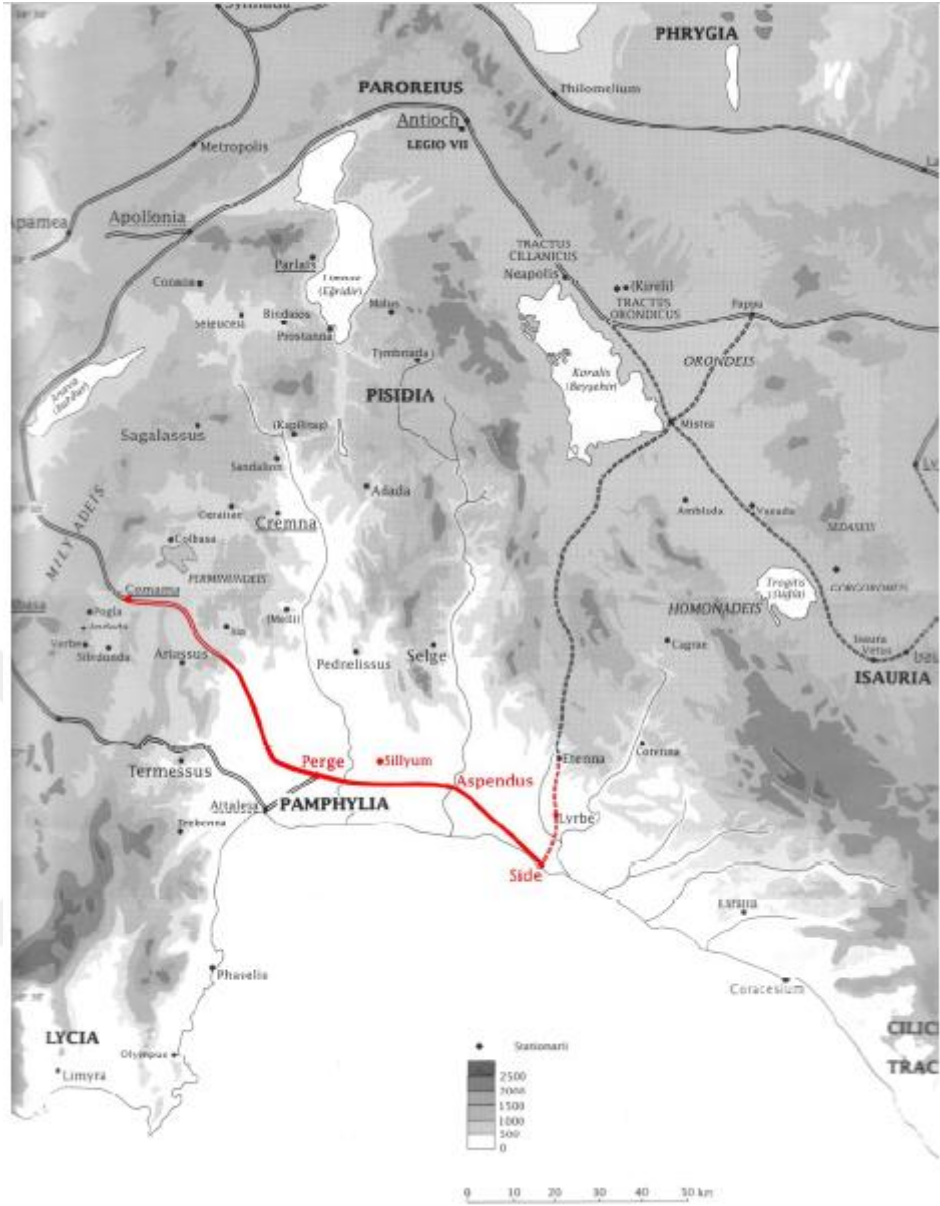
²⁵⁵ Şentürk 2001, s. 45-56.

²⁵⁶Ercenk 1992; s. 361-370; Side-Seleukeia-Erymna-Misthia-Neapolis-Antiokheia güzergahıda vardır bkz. Özsait 1980, s. 53.

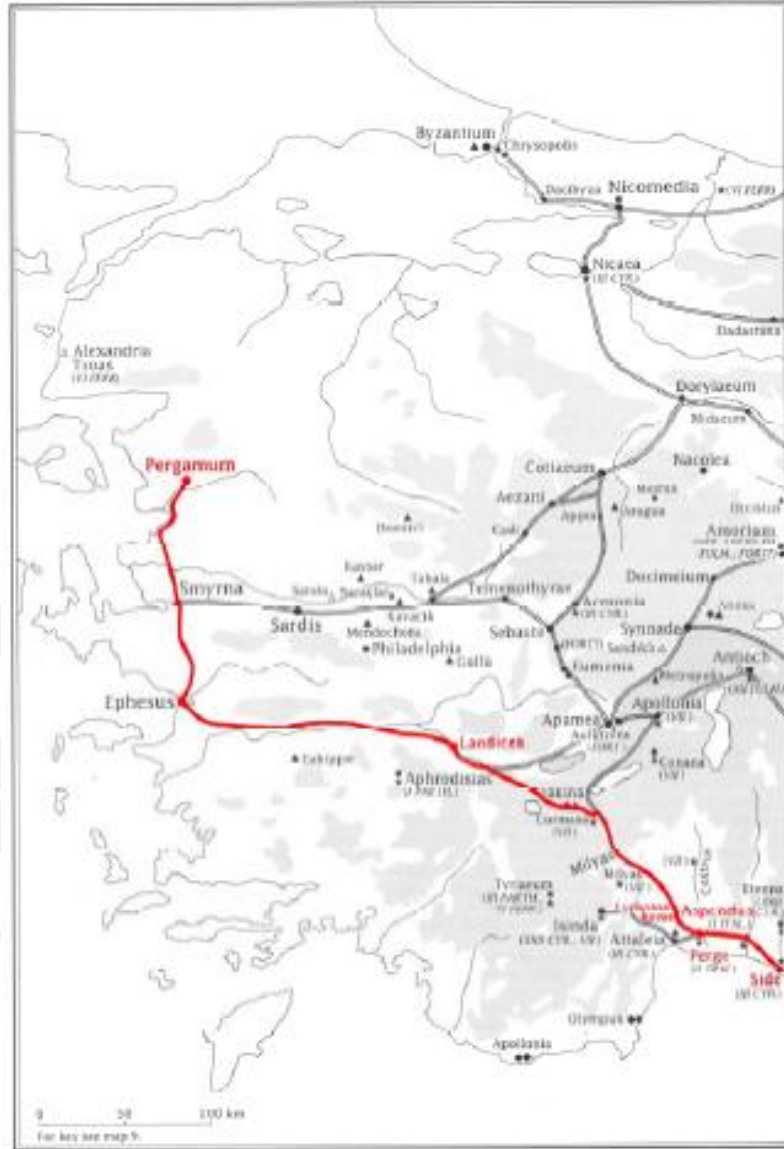
²⁵⁷ French 1994, s. 31; Takmer-Türen Önen 2008, s.109.

²⁵⁸ Yol hakkında detaylı bilgi için bkz. Ercenk 1992, s. 361-370.

²⁵⁹ Özsait 1980; s. 54. Ayrıca bkz. Ramsey 1961 Eski Küçük Asya Haritası.

Harita 5: Side'den Komama'ya ulaşan yol güzergâhı (S. Mitchell 1993, s. 78, har. 5; Takmer-Önen 2007, s. 6)

Harita 6: Side ile Pergamon arasında bulunan yol (S. Mitchell 1993, s. 78, har. 5; Takmer-Önen 2007, s. 6)

Perge-Adada-Antiocheia güzergâhı Hristiyanlığı yaymak için gelen St. Paul'un izlediği rotadır²⁶⁰. St. Paul Antiocheia'ya ulaşmak için bu yolu kullanmıştır. *Perge-Attaleia-Phaselis* yolu ise Pamphylia Bölgesi'nin Lykia Bölgesi'ne açılan kapısıdır. Attaleia kenti kurulmadan önce *Phaselis-Olbia-Perge* arasında bir yol olduğu ve Hellenistik Dönem'de III. Aleksandros tarafından kullanıldığı bilinmektedir²⁶¹.

²⁶⁰ Elçilerin işleri, 13,13; Taşlıalan 1997, s. 37.

²⁶¹ Arrian. I. 26; Pekman 1973, s. 18; Şentürk 2001, s. 30; Phaselis'e deniz yolu ile gelen İskender ordunun bir kısmını burada bırakarak Pamphylia ve Pisidia Bölgesi'ne doğru ilerlemiştir. İlk olarak Perge ve Side'yi ele geçiren imparator daha sonra Sillyon'a saldırmış fakat başarısız olmuştur. Aspendos ve

Perge-Sillyon-Aspendos-Side-Magydos arasında bulunan yol ise, bölge içi yol ağıdır. Perge'den Sagalassos'a olan yol Pisidia Bölgesi'ne geçiş sağlayan ve ticari amaca hizmet ettiği düşünülen bir diğer yoldur²⁶².

3.2.2. Pamphylia Bölgesi'nde Düzenlenen Agonlar

Pamphylia Bölgesi kentleri de Agonistik oyunlar düzenlemişlerdir. Pisidia Bölgesi'nde neredeyse her kent agon düzenlerken Pamphylia Bölgesi'nde agonlar birkaç kentte düzenlenmiştir²⁶³. Fakat Side, Perge gibi kentlerde düzenlenen agonlar Pisidia Bölgesi kentlerinin düzenlediği agonlara göre daha kapsamlı ve önemlidir. Pamphylia Bölgesi kentlerinin, agonistik oyunları diğer kentlere açık ya da kapalı olarak organize edilmiştir²⁶⁴.

Pamphylia Bölgesi'nde bulunan yazıtlara bakıldığında agonların Attaleia²⁶⁵, Perge²⁶⁶ ve Side'de²⁶⁷ düzenlendiği görülür. Aspendos kentinde bir sporcu için onurlandırma yazıtı ele geçmiştir²⁶⁸ fakat kentte agon düzenlendiğine dair bir yazıt bulunmamaktadır.

Tanrı/tanrıçalara adanmış festivallerin de düzenlendiği bilinmektedir. Side'de *Athena*²⁶⁹ ve *Apollon'a*²⁷⁰ adanmış festivaller bulunmaktadır. Perge'de bulunan Artemis kültüne yönelik bir festivalin düzenlendiğine dair yazıt bulunmasa da Strabon her yıl kentte Artemis Pergaia onuruna festivallerin düzenlendiğini belirtmektedir²⁷¹.

Selge kentleri elçi göndererek bağılıklarını dile getirmiş, Termessos ve Sagalassos direnmiş fakat Sagalassos işgal edilmiştir. Büyük İskender bölgeyi Antigonas'a bırakıp Phrygia'ya ilerlemiştir. İskender'in Lykia, Pamphylia ve Pisidia Bölgelerini ele geçirmesi ile ilgili bkz. Droysen 2007, 212-222; Lendering 2009, s. 103-104; Lauffer 2004, s. 73; Green 2007, s.29; Heckel-Yardley 2004, s. 287.

²⁶² Waelkens 1993a, s. 20-21; Şentürk 2001, s. 46.

²⁶³ Pamphylia Bölgesi agonistik yazıtlar için bkz. Nolle 1993; Nollé 2001; Şahin 1999; Şahin 2004; Çokbankir 2003.

²⁶⁴ Side'de bulunan agonistik içerikli bazı yazıtlarda Pamphylialılar için organize edildiği ifadesi bulunmaktadır bkz. Nolle 2001, no: 121-126; Çokbankir 2003, no: 19-24.

²⁶⁵ Çokbankir 2003; no: T1-T4; ayrıca bkz s. 47-48.

²⁶⁶ Şahin 1999, no: 179; 192; Şahin 2004, no: 314-315, 317-318; Çokbankir 2003, no: T6-T10;T16. Ayrıca bkz. Çokbankir 2003, s. 49-52.

²⁶⁷ Çokbankir 2003, s. T-18-T-31; T33-36; Bean 1965; s. 44-47; 52-59; Nollé 2001, no 120-130, 133-134,136-138; Side'de düzenlenen oyunlar için ayrıca bkz. Uzunaslın 2008; Yurtsever 2012.

²⁶⁸ Çokbankir 2003, no: T-17.

²⁶⁹ Çokbankir 2003, no: T-18; Nollé 2001, no: 120.

²⁷⁰ Çokbankir 2003, T-25-T26; Nollé 2001, no: 129;134; Her iki tanrı için düzenlenen oyunlar için bkz. Çokbankir 2003, no: T-19;T-21;T-22;T-24; Nollé 2001; no: 121;123;126.

²⁷¹ Strab. XIV, 4. 2; Pekman 1973, s. 37-42.

Aspendos, Attaleia, Perge ve Side sikkeleri de agonistik festivallere işaret etmektedir. Aspendos kentinde ön yüzde Septimius Severus'un eşi Iulia Domna²⁷² ve Gallienus (253-268)²⁷³, Attaleia'da Valerianus (253-260)²⁷⁴, Perge'de Trabonianus Gallus (251-253)²⁷⁵, Valerianus (253- 260)²⁷⁶, Gallienus (253-268)²⁷⁷, II. Valerianus (256-258)²⁷⁸, Saloninus (258-260)²⁷⁹ ve Tacitus (275-276)²⁸⁰, Side'de Gallienus (253-268)²⁸¹ dönemlerine tarihlendirilen sikkeler agonistik festivallere işaret etmektedir. Arka yüzde görülen agonistik motifler; ödül tacı, palmiye dalı, amphora, para kesesi ve yazıdır.

3.2.3. Pamphylia Bölgesi Kentleri Homonoia Anlaşmaları

Sikke dolaşımına etki etmesi muhtemel unsurlardan biri olan Homonoia Anlaşmaları Pamphylia Bölgesi kentleri tarafından da yapılmış olup kent sikkeleri de Homonoia anlaşmaları hakkında bilgi vermektedir.

III. Gordianus Dönemi'nde (238-244), Perge kentinin Side ile üç kez Homonoia anlaşması yaptığı görülmektedir²⁸². Ayrıca, Perge'nin Delphoi ve Ephesos kentleri ile I. Valerianus Dönemi'nde (253-260) yapmış olduğu anlaşmalar da bulunmaktadır²⁸³. Perge ile Ephesos arasında yapılan bir diğer anlaşma ise Gallienus Dönemi'ndedir (253-268)²⁸⁴.

Pamphylia Bölgesi'nin bir diğer önemli kenti olan Side, Aspendos ile I. Valerianus Dönemi'nde (253-260)²⁸⁵, Volisianus Dönemi'nde ise Sagalassos ile iki kez

²⁷² BMC Pamphylien, s. 104, no: 82.

²⁷³ SNG Aul. Pamphylien, no: 4602; 4606; 4610.

²⁷⁴ BMC Pisidia, s. 114, no: 27; SNG Aul. Pamphylien, no: 4634.

²⁷⁵ SNG France III, 57; Köker 2007; s. 45; no: 48; Erol 2012, s. 211, no: 1.

²⁷⁶ SNG Aul. Pamphylien, no: 4715; Akyay 1967, s. 259, no: 79; SNG France 3, no: 549- 550; Erol 2012, s. 211, no: 2-4.

²⁷⁷ Erol 2012, s. 211-212, no: 5-12.

²⁷⁸ Erol 2012, s. 213, no: 14.

²⁷⁹ SNG Aul. Pamphylien, no: 4756-4757; Erol 2012, s. 213, no: 15-16.

²⁸⁰ BMC Lykia, s. 140, no: 103-104; SNG PFPs Pamphylien, no: 457; Imhoof- Blumer 1902, s. 333, no: 35; Erol 2012, s. 213, no: 17-20.

²⁸¹ BMC Pamphylia s. 162, no: 118- 119; SNG Aul. Pamphylien, no: 4846; 4855-4856; Ayrıca bak. Mitchell 1995, s. 222-223.

²⁸² BMC Pamphylia s. 141-142, no: 105-107; BMC Pamphylia s. 164, no: 130-131; SNG Aul. Pamphylien, no: 4698; 4833; Dönemez-Öztürk 2007, s. 192; Erol 2005, no: 15.

²⁸³ SNG Aul. Pamphylien, no: 4616-4617; Dönemez-Öztürk 2007, s. 194.

²⁸⁴ Dönemez-Öztürk 2007, s. 194.

²⁸⁵ Gökyıldırım 2001, s.381 no: 10.

anlaşma yaptığı görülür²⁸⁶. Ayrıca, Side'nin Alexandria, Delphoi²⁸⁷ ve Myra²⁸⁸ ile I. Valerianus Dönemi'nde (253-260) yaptığı Homonoia anlaşmalarında vardır.

Önemli bir liman kenti olan Attaleia'nın da II. Valerianus Dönemi'nde (253-260) Lykia Birliği ile Homonoia anlaşması yaptığı görülmektedir²⁸⁹.

3.3. Buluntular Işığında Pamphylia Bölgesi'ndeki Sikke Dolaşımı

3.3.1. Perge Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

1985 yılında A. Müfid Mansel tarafından kazısı başlatılan kentin sikke buluntuları Oğuz Tekin, Z. Tuğçe Şen, Aliye Erol ve Hüseyin Köker tarafından yüksek lisans tezleri olarak çalışılmıştır. Perge'de ele geçen sikkeler MÖ. 3. yüzyıl ile MS 19. yüzyıl zaman aralığını kapsamaktadır²⁹⁰.

²⁸⁶ Dönemez-Öztürk 2007, s. 194.

²⁸⁷ SNG Aul. Pamphylien, no: 4838-4839; Dönemez-Öztürk 2007, s. 194.

²⁸⁸ SNG Aul. Pamphylien, no: 4837; Dönemez-Öztürk 2007, s. 194.

²⁸⁹ Dönemez-Öztürk 2007, s. 194.

²⁹⁰ bkz. Tekin 1987; Şen, 2004; Erol 2005; Köker 2007.

Kentler → İmparatorlar ↓	Hadrianotherai	Perpene	Phokaia	Apameia	Kibyra	Synnada	Kasai	Sala	Olympos	TOPLAM
Hadrianus (117-198)	1									1
A. Pius(138-161)		1								1
Caracalla (211-217)	1							1		2
Maximus (235-238)							1			1
III. Gordianus(238-244)									1	1
T. Decius (249-251)					1					1
Gallienus (253-268)						1				1
Valerianus-Gallienus			1							1
Belirsiz İmparator				1						1

Tablo 4: Perge Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Kentler → İmparatorlar ↓	Aspendos	Attaleia	Attaleia/Magydos	Magydos	Side	Sillyon	Alexandreia	TOPLAM
Augustus-Tiberius						1		1
Claudius (41-54)		1						1
Domitianus (81-96)	1	1						2
Hadrianus (117-198)							1	
A. Pius(138-161)		1						1
M. Aurelius (161-180)		1						1
Commodus (180-192)		1						1
S. Severus (193-211)						1		1
III. Gordianus(238-244)					1	1		2
I Philippus (247-249)					1			1
Gallienus (253-268)	1			1				2
Antoninler Dönemi (96-180)		1						1
Erken İmp. Dönemi		1						1
Belirsiz İmparator			1		2			3

Tablo 5: Perge Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Kentler → İmparatorlar ↓	Andeda	Antiokheia	Baris	K. Seleukeia	Sagalassos	Selge	Termessos	TOPLAM
S. Severus (193-211)		1						1
S. Alexander (222-235)						1		1
Traianus Decius (249-251)	1							1
H. Etruscus (249-251)						2		2
Valerianus (253-260)					1			1
Gallienus (253-268)							1	1
Gordianus-Gallienus							2	2
II Claudius Gothicus (268-270)				1				1
Belirsiz İmparator		1	1		1			3

Tablo 6: Perge Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Perge'de Roma İmparatorluk Dönemi'nde²⁹¹, Mysia Bölgesi'nde bulunan iki kent karşımıza çıkmaktadır. Toplam üç sikkesi bulunan kentler Hadrianothera²⁹² ve Perpene'dir²⁹³. Mysia Bölgesi sikkeleri MS. 2-3. yüzyıl zaman aralığına aittir. Mısır'da bulunan Alexandria²⁹⁴ kentine ait sikke de MS. 2. yüzyıla aittir. İonia Bölgesi'nde bulunan Phokaia²⁹⁵, Phrygia Bölgesi'nde bulunan Apameia²⁹⁶, Kibyra²⁹⁷ ve Synnada²⁹⁸, Kilikia Bölgesi'nde bulunan Kasai²⁹⁹, Lydia Bölgesi'nde bulunan Sala³⁰⁰ ve Lykia Bölgesi'nde bulunan Olympos³⁰¹ Pisidia Bölgesi'nde bulunan Andeda³⁰², Antiokheia³⁰³, Baris³⁰⁴, Klaudia Seleukeia (Sidera)³⁰⁵, Sagalassos³⁰⁶, Selge³⁰⁷, Termessos³⁰⁸ kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir. Adı geçen kentler Perge ile MS. 3. yüzyılda iletişim kurmuştur. Pamphylia Bölgesi kentlerinden Aspendos³⁰⁹, Attaleia³¹⁰, Magydos³¹¹,

²⁹¹ Perge'de Hellenistik Dönem'de Mysia Bölgesi'nden Pergamon (Şen 2004, no: H4-H8, Ayrıca bk. Şen 2004, no: H9-10; Erol 2005, no:2), İonia Bölgesi'nden Miletos (Şen 2004, no: H11), Lydia Bölgesi'nden Thyateira (Şen 2004, no: H12), Kilikia Bölgesi'nden Tarsos (Şen 2004, no: H115), Korykos (Erol 2005, no: 17), Karia Bölgesi'nden Mylasa (Köker 2007, no:5), Phrygia Bölgesi'nden Apameia (Erol 2005, no: 3), Dionysopolis (Köker 2007, no: 6), Pisidia Bölgesi'nden Adada (Köker 2007 no:7) Komama (Köker 2007, no: 8) Isinda (Köker 2007, no: 9) Sagalassos (Şen 2004, no: H108) Selge (Şen 2004, no: H109-H111; Köker 2007, no: 10-15) Termessos Major (Şen 2004, no: H112-H113; Köker 2007, no: 16) Lykia Bölgesi'nden Phaselis (Şen 2004, H13-H15; Köker 2007, no: 17) Pamphylia Bölgesi'nden Attaleia (Şen 2004, no: H17) Aspendos (Şen 2004, no: 16; Köker 2007, no: 18) Side (Şen 2004, no: H106-H107) Köker 2007, no:40-42) Sillyon? (Köker 2007, no: 43-44) kentlerine ve Makedonia Krallığı'na (Şen 2004, no: H1-3; Erol 2005, no: 1; Köker 2007, no: 1-4) ait sikkeler ele geçmiştir. Ayrıca Galatia Bölgesi'ne ait Kral Amyntas Dönemi'ne tarihlenen bir adet sikke (Şen 2004, no: H114), Syria'da Antiokhos Hieraks Dönemi'ne tarihlenen 2 adet sikkede buluntular arasındadır (Şen 2004, no: H116-117). Ayrıca Ptolemaios Krallığı'na ait sikkelerde kazılarda ele geçmiştir (Köker 2007, no: 45-47), Hellenistik Dönem'e ait teşhis edilemeyen sikkelerde bulunmaktadır (Erol 2005, no: 18-28; Köker 2007, no: 48-57).

²⁹² Köker 2007, s. 34, no: 1; Şen 2004, s. 42, no: K1.

²⁹³ Erol 2005, s. 17, no: 1.

²⁹⁴ Köker 2007, s. 47-48, no: 64-65.

²⁹⁵ Şen 2004, s. 42-43, no: K2.

²⁹⁶ Şen 2004, s. 43, no: K3.

²⁹⁷ Köker 2007, s. 34, no: 2.

²⁹⁸ Köker 2007, s.35, no: 2-3.

²⁹⁹ Şen 2004, s. 53, no: K33.

³⁰⁰ Erol 2005, s. 17, no: 17.

³⁰¹ Köker 2007, s. 47, no: 64.

³⁰² Köker 2007, s. 36, no: 4.

³⁰³ Köker 2007, s.35, no: 5.

³⁰⁴ Erol 2005, s. 23, no: 31.

³⁰⁵ Köker 2007, s. 36, no: 7.

³⁰⁶ Erol 2005, s. 25, no: 31; Şen 2004, s. 52, no: K32.

³⁰⁷ Köker 2007, s. 36, no: 8.

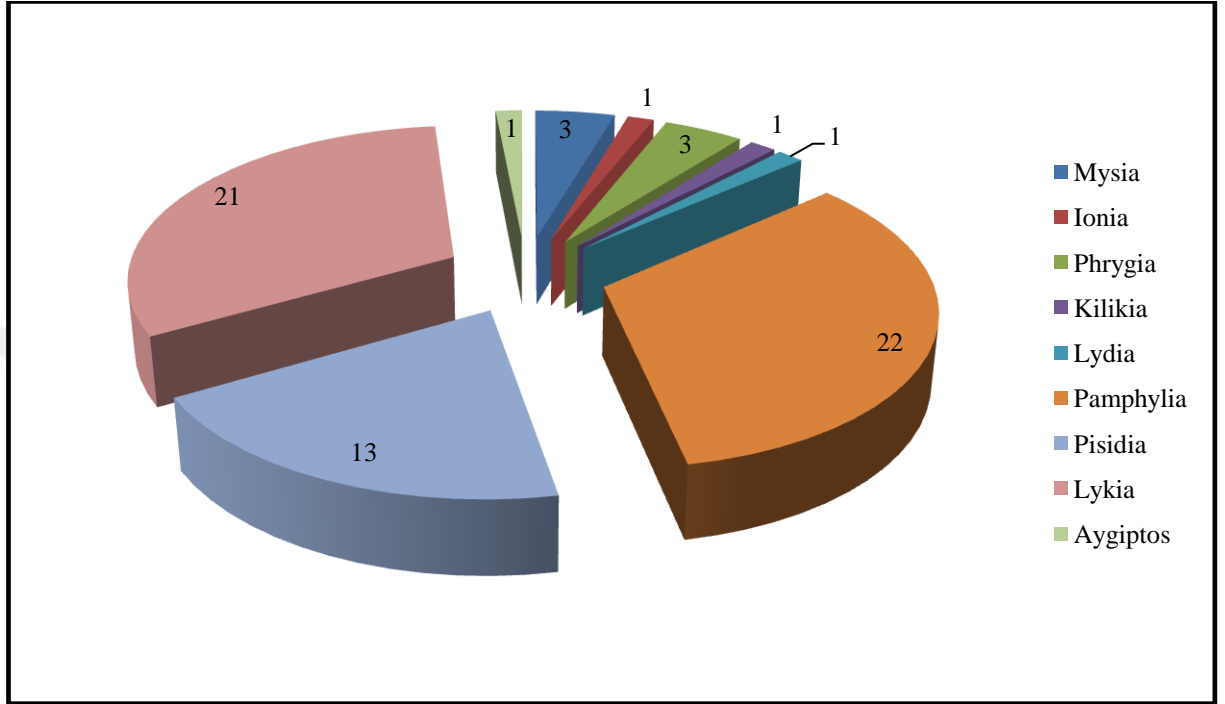
³⁰⁸ Erol 2005, s. 25-26, 33-34; Köker 2007, s. 36-37, no: 10.

³⁰⁹ Şen 2004, s. 43, no: K4; Köker 2007, s. 37, no: 11.

³¹⁰ Erol 2005, s. 18, no: 3-6; Köker 2007, s. 38, no: 12-16;

³¹¹ Köker 2007, s. 39, no: 18-19.

Attaleia-Magydos³¹², Side³¹³ ve Sillyon³¹⁴ kentlerinden sikkeler ele geçmiştir. Perge'ye yakın konumda bulunan bu kentler ile Perge arasında MS. 1. yüzyıl ile MS. 3. yüzyıl arasında süregelen ilişkiler söz konusudur.

Grafik 3: Perge'de Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemine Ait Sikkelerin Bölgelere Göre Dağılımı

Perge, Pisidia, Pamphylia ve Lykia bölgelerinde bulunan kentleri birbirine bağlayan yollar üzerinde bulunması birçok farklı kente ait sikkelerin ele geçmesine sebep olmuştur. 9 farklı bölgede bulunan kentlere ait sikkelerin mevcut olması ise Perge'nin bölge ekonomisindeki yerini ve önemini göstermesi açısından önemlidir. Kentte her yıl Artemis Pergai onuruna düzenlenen festivaller³¹⁵ ve agonistik oyunlar³¹⁶ sikke hareketine sebep olmuş olmalıdır. Çünkü festivaller sırasında kurulan pazarlar kente insan ve para akışı sağlamaktaydı³¹⁷. Perge'de Gallienus Dönemi'ne (253-268) ait

³¹² Köker 2007, s. 39, no: 17.

³¹³ Erol 2005, s. 24-25, no: 29-30.

³¹⁴ Şen 2004, s. 51, no: K1-K2.

³¹⁵ Strab. XIV, 4. 2.

³¹⁶ Şahin 1999, no: 179; 192; Şahin 2004, no: 314-315, 317-318; Çokbankir 2003, no: T6-T10;T16. Ayrıca bkz. Çokbankir 2003, s. 49-52.

³¹⁷ Preece 2004, s. 188.

agonistik Aspendos sikkesi ele geçmiştir³¹⁸. Agonistik sikkelerin festival sırasında oluşan ihtiyaçtan, imparator propagandasından ya da kentler için önem arz eden organizasyonları duyurmak amacı ile basıldığı bilinmektedir³¹⁹. Bu sebeple ele geçen agonistik sikke, ya Aspendos'da yapılacak olan festivali duyurmak için ya da Aspendos'da festivallere katılmış bir Pergeli tarafından kente getirilmiş olmalıdır.

Perge'nin MS. 2. yüzyılda Side, Ephessos ve Delphoi ile yaptığı Homonoia anlaşmaları vardır³²⁰. Bazı araştırmacılara göre, iki kent arasında yapılan anlaşmaya tüccarların önderlik ettiği düşünülürken³²¹ bazı araştırmacılara göre ise ticarete teşvik etme amacı ile Homonoia anlaşmalarının yapıldığı belirtilir³²². MS. 2. yüzyılda Perge sikkelerinin Side'de, Side sikkelerinin de Perge'de ele geçmesi ve aynı yüzyılda aralarında yapılan Homonoia anlaşmaları sıkı ticari ilişkilere işaret etmektedir.

Kraft'ın yaptığı çalışma sonucu Perge kentinde darphane bulunduğu düşünülmekte ve Septimius Severus, Caracalla, I. Valerianus, Gallienus'un eşi Salonina, I. Philippus büstünün bulunduğu sikkeler Pisidia, Pamphylia ve Kilikia Bölgeleri'nde; I. Philippus ve eşi Otacillia'nın betimlendiği sikkeler Pisidia, Pamphylia, Kilikia ve Lykaonia bölgelerinde; Elagabalus, Maximinus ve Volusianus Dönemleri'nde Pisidia ve Pamphylia Bölgeleri'nde; III. Gordianus Dönemi'nde Pisidia, Pamphylia, Lykia ve Kilikia Bölgeleri'nde; Traianus Decius Dönemi'nde Pamphylia ve Kilikia Bölgeleri'nde; Trebonianus Gallus ve Traianus Decius Dönemi'nde eşi Herrenia Etruscilla büstünün bulunduğu sikkeler Pisidia ve Pamphylia Bölgeleri'nde; Gallienus Dönemi'nde ise sadece Pamphylia Bölgesi'nde bulunan kentlerle benzer biçem özelliklerine sahiplerdir³²³.

Kentte ele geçen sikkeler üzerinde kontrmark bulunanlar vardır. Bu sikkeler Sillyon, Termessos, Hadrianotherai, Selge ve Attaleia-Magydos? kentlerine aittir.

³¹⁸ Şen 2004, s. 43, no: K4.

³¹⁹ Harl 1987, s.64-65; Erol 2012, s. 204.

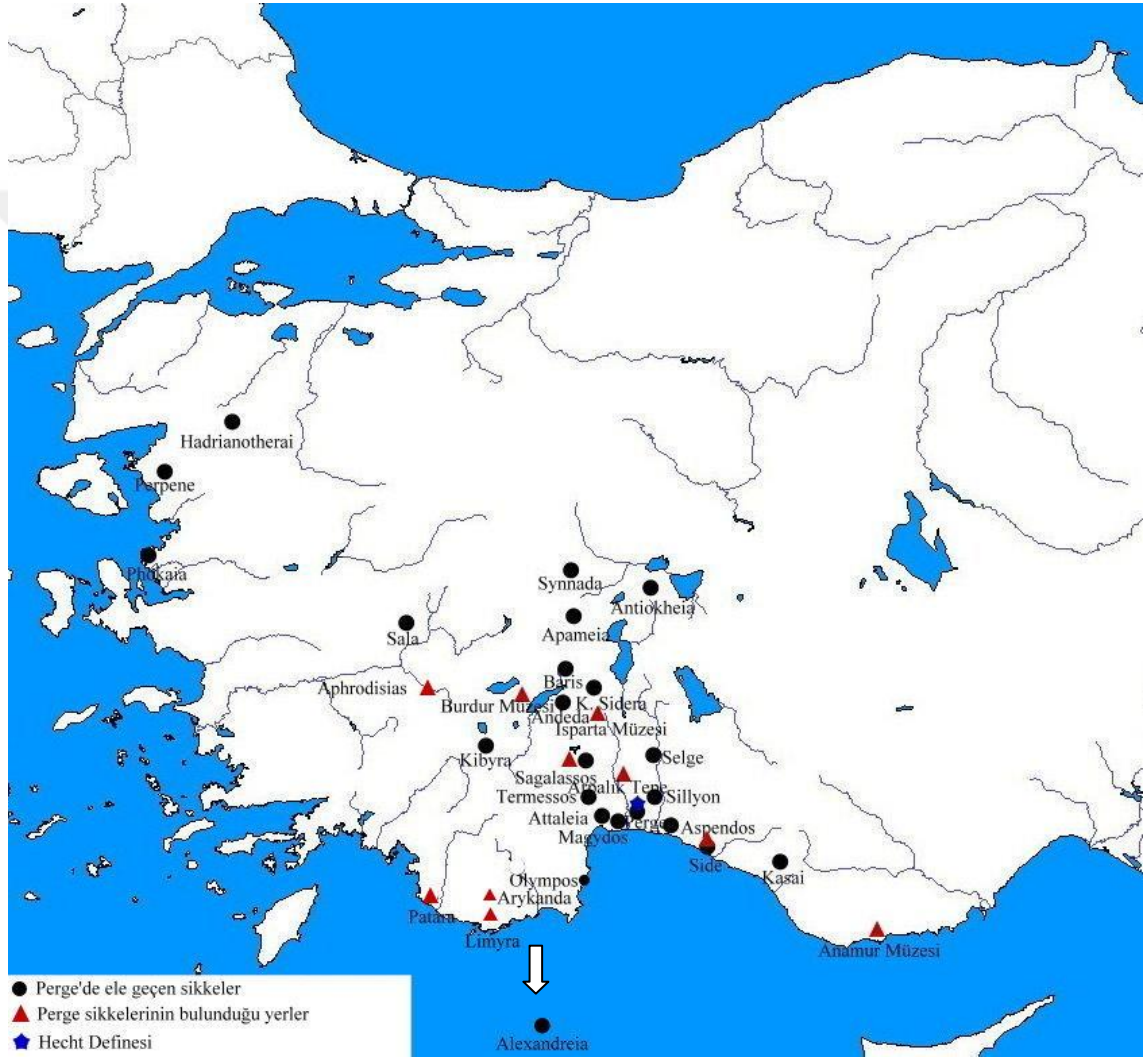
³²⁰ BMC Pamphylia s. 141-142, no: 105-107; BMC Pamphylia s. 164, no: 130-131; SNG Aul. Pamphylien, no: 4698; 4833; Dönemez-Öztürk 2007, s. 192; Erol 2005, no: 15; SNG Aul. Pamphylien, no: 4616-4617; Dönemez-Öztürk 2007, s. 194; Dönemez-Öztürk 2007, s. 194.

³²¹ Howgego 2005, s. 36.

³²² Magie 1950, s. 639.

³²³ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

Silyon'un Augustus ve Tiberius Dönemi'ne tarihlendirilen sikkenin üzerinde "B"³²⁴, Termessos kentine ait Gordianus-Gallienus Dönemi'ne ait sikkelerin üzerinde "Θ"³²⁵. Hadrianothearai sikkesi üzerinde ise Caracalla başı³²⁶ bulunmaktadır. Selge³²⁷ ve Attaleia?-Magydos?³²⁸, kentlerine ait olan sikkelerin üzerindeki kontrmarklar tanımlanamamıştır. Her kontrmark sikkenin geldiği kentte ait olup, Perge'de dolaşıma sokulma amacı taşımamaktadır.

Harita 7: Perge kentinde ele geçen sikkeler ve Perge sikkelerinin bulunduğu yerler

³²⁴ Şen 2004, s. 51, no: K29; Howgego 2005, s. 267, no: 767.

³²⁵ Erol 2005, s. 25-26, no: 31; Köker 2007, s. 36-37, no: 10; Kontrmark Howgego'nun kataloğunda yer almamaktadır.

³²⁶ Şen 2004, s. 42, no: K1; Howgego 2005, s. 118, no: 69.

³²⁷ Şen 2004, s. 52, no: K33; Kontrmark Howgego'nun kataloğunda yer almamaktadır.

³²⁸ Köker 2007, s. 38, no: 17; Kontrmark Howgego'nun kataloğunda yer almamaktadır.

Pisidia Bölgesi'nde bulunan Sagalassos³²⁹ ve Arpalık Tepe kutsal alanı³³⁰, Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Side³³¹ ve Hecht Definesi³³² Lykia Bölgesi'nde bulunan Arykanda³³³ Limyra³³⁴ ve Patara³³⁵ kentlerinde Perge sikkeleri mevcuttur.

Perge'nin Gallienus Dönemi'ne (260-268) ait sikkesi Karia Bölgesi'nin Aphrodisias kentinde³³⁶, Traianus Dönemi'ne (98-117) ait sikkesi ise Antiokheia am Orantes³³⁷ kentlerinde ele geçmiştir. Müze kataloglarına bakıldığında Anamur, Isparta ve Burdur Müzelerinde Perge sikkeleri ele geçmiştir³³⁸. Anamur müzesinde bulunan Perge sikkeleri Septimius Severus (193-211), Caracalla (211-217), Elagabalus (218-222), II. Philippus (247-249), Traianus Decius (249-251) ve Gallienus (260-268) dönemlerine aittir³³⁹.

3.3.2. Side Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

1947 yılında A. Müfid Mansel tarafından kazıları başlatılan Side'nin sikke buluntuları Sabahat Atlan tarafından çalışılmıştır³⁴⁰. 2010 yılından itibaren Side sikkeleri A. Tolga Tek ve Hüseyin Köker tarafından çalışılmaktadır³⁴¹. Kentte bulunan sikkeler, MÖ. 5. yüzyıl ile MS. 6. yüzyıl zaman aralığını kapsamaktadır³⁴².

³²⁹ Scheers 1993a, no: 5; Scheers 1993b, no:1-3; Scheers 1995, no: 7-12; Scheers 1997, no: 5-10Scheers 2000, no: 4-6; Scheers 1997, no: 5-10.

³³⁰ Lenger 2011, s. 146.

³³¹ Atlan 1976, no: 43-51.

³³² Akyay 1966, s. 243; Gökyıldırım 2001, s. 377.

³³³ Tek 2002, s. 319-320, no: 927-931; Tek 2009, s. 348, no: 18-25.

³³⁴ Gorecki 1993, s. 133.

³³⁵ Özüdoğru 2002, s. 61, no: 25.

³³⁶ Donald 1992, no: 426.

³³⁷ Waage 1952, s. 77, no: 811.

³³⁸ Isparta ve Burdur Müzelerinde Doç. Dr. A. Tolga Tek ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker çalışmalarını sürdürmektedir. Yukarıda verilen bilgiler Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker tarafından görüşmelerimiz esnasında verilmiştir.

³³⁹ SNG Turkey 2, no: 21-29.

³⁴⁰ Atlan 1976.

³⁴¹ bkz. Tek- Köker, 2011; Tek- Köker 2012; Tek- Köker 2014; Tek- Köker, 2014; Tek- Köker, 2015; Tek-Köker 2016.

³⁴² Atlan 1976.

Kentler → İmparatorlar ↓	Germe	Kyzikos	Magnesia	Germe	Ankyra	Peltai	Traianapolis	TOPLAM
Domitianus (81-96)			1					1
Traianus (98-117)	1							1
S. Severus (193-211)							1	1
Severuslar Dönemi					1			1
Caracalla (211-217)						1		1
III. Gordianus(238-244)				2				2
Gallienus (253-268)		1						1
Kentler → İmparatorlar ↓	Anemorion	Iotape	Kalybrassos	Kasai	Laerte	Lyrbe	Tarsos	TOPLAM
S. Severus (193-211)		1						1
Caracalla (211-217)							1	1
Severus Alexander (222-235)			1		1			2
Maximus (235-238)	1						1	2
III. Gordianus(238-244)						2	1	2
Trebonianus Gallus (251-253)			1					1
Valerianus (253-260)				1				1

Tablo 7: Side Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Kentler → İmparatorlar ↓	Aspendos	Attaleia	Magydos	Perge	Sillyon	Antiokheia	Etanna	Prostanna	Sagalassos	Selge	Mısır	TOPLAM
İmparatorluk Devri	1		1									2
Nero (54-68)	1											1
A.Pius (138-161)			1									1
Commodus (180-192)	2											2
S. Severus (193-211)	1			2				1		1	1	6
Geta (209-212)				1	1							2
Caracalla (211-217)		1		2	1							4
Elagabalus (218-222)	1			1	2		1			1		6
S. Alexander (222-235)	1											1
Maximus Thrax (235-238)	1											1
III. Gordianus (238-244)	3											3
I.II Philippus (247-249)				3					1			4
T. Decius (249-251)	1											1
T. Gallus (251-253)	1											1
Volusiansu (251-253)						1						1
Gallienus (253-268)	2											2
MS. 3. yüzyıl					1					1		2
II. Claudius Gothicus (268-270)									1			1

Tablo 8: Side Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Side'de Roma İmparatorluk Dönemi'nde³⁴³, İonia Bölgesi kentlerinden Magnesia³⁴⁴ ile Side arasındaki ilişki MS. 1. yüzyıla aittir. Mysia Bölgesi kentlerinden Germe ve Kyzikos³⁴⁵ kentlerine ait sikkeler ele geçmiş ve sikkeler MS. 1-3. yüzyıl zaman aralığını kapsamaktadır. Lydia Bölgesi kentlerinden Germe³⁴⁶, Phrygia Bölgesi kentlerinden Ankyra, Peltai ve Traianapolis³⁴⁷ Kilikia Bölgesi kentlerinden Anemorion, İotape, Kalybrassos, Kasai, Laerte³⁴⁸, Lyrbe ve Tarsos³⁴⁹ Pisidia Bölgesi'nde bulunan Antiokheia³⁵⁰, Etenna³⁵¹, Prostanna, Sagalassos³⁵² ve Selge³⁵³, kentleri ile MS. 3. yüzyıl arasına tarihlendirilmektedir. Mısır³⁵⁴ bu yüzyılda Side ile de ticari ilişkilerde bulunmaktadır. Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Aspendos, Attaleia, Magydos³⁵⁵, Perge³⁵⁶ ve Sillyon³⁵⁷ kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir. Yakın çevresinde bulunan bu kentlerle Side'nin ilişkisi MS. 1-3. yüzyıl zaman aralığını kapsamaktadır.

Kazılarda ele geçen sikkelerin dışında müzelerde bulunan menşei farklı sikkeler de kesin olmamakla birlikte dolaşım hakkında bilgi vermektedir. Side Müzesinde

³⁴³ Side kentinde Hellenistik Dönem'de Makedonia'da bulunan Lampsakos (Atlan 1976, no: 1-1a-2) Thrakia Bölgesi kentlerinden Kolophon (Atlan 1976, no: 2a), Pontus (Atlan 1976, no: 3) ve Pontus Bölgesi kentlerinden Amisos (Atlan 1976, no: 4) Pamphlagonia Bölgesi kentlerinden Amastris (Atlan 1976, no: 6), Sinope (Atlan 1976, no: 6) Bithynia Bölgesi kentlerinden Kalkhedon (Atlan 1976, no: 7), İonia Bölgesi kentlerinden Miletos (Atlan 1976, no: 35) Chios (Atlan 1976, no: 12), Karia Bölgesi kentlerinden Rhodos (Atlan 1976, no: 13-13a-14), Kilikia Bölgesi kentlerinden Tarsos (Atlan 1976, no: 177) Lykia (Atlan 1976, no: 19) ve Lykia'da bulunan Myra (Atlan 1976, no:20) Pamphylia Bölgesi kentlerinden Aspendos (Atlan 1976, no: 21-23) Perge (Atlan 1976, no: 41-42), Pisidia Bölgesi kentlerinden Etenna (Atlan 1976, no: 158-163) Termessos (Atlan 1976, no: 167-168) ve Selge (Atlan 1976, s. 52, no: 158-163) kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir. Side bulunan Hellenistik Döneme ait sikkelerin dolaşımı için bkz. Çizmeli Ögün- Marcellesi 2011, s. 324. 2010 yılından itibaren Side Müzesi'nde yapılan çalışmalar sonucunda müzede definelere rastlanılmıştır. Bu definelerin içinde Pisidia Bölgesi'nden Etenna sikkelerinin olduğu bir define (Tek-Köker 2011, s. 242; 2012, s. 231; 2014, s. 292-293), Pontus Bölgesi'nden VI. Mithridates Dönemine tarihlendirilen sikkelerin bulunduğu Amastris, Amaseia, Amisos, Kromna, Komana, ve Sinope kentlerine ait sikkeler ele geçirilmiştir. Bir diğer define ise Ephessos kenti Hellenistik sikkelerinden oluşmaktadır (Tek-Köker 2014, s. 292-293). Ele geçen bir diğer define ise Kıbrıs'da bulunan Kition Kenti Kralı Melekiathon'a ait MÖ 392-361) yıllarına tarihlenen sikkelerden oluşmaktadır (Tek-Köker 2011, s. 242)

³⁴⁴ Atlan 1976, no: 10.

³⁴⁵ Atlan 1976, no: 8-9.

³⁴⁶ Atlan 1976, no: 15- 15a.

³⁴⁷ Atlan 1976, no: 16-18.

³⁴⁸ Atlan 1976, no: 169-176.

³⁴⁹ Atlan 1976, no: 178-180.

³⁵⁰ Atlan 1976, no: 152.

³⁵¹ Atlan 1976, no: 154.

³⁵² Atlan 1976, no: 153-157.

³⁵³ Atlan 1976, no: 164-166.

³⁵⁴ Atlan 1976, no: 184a.

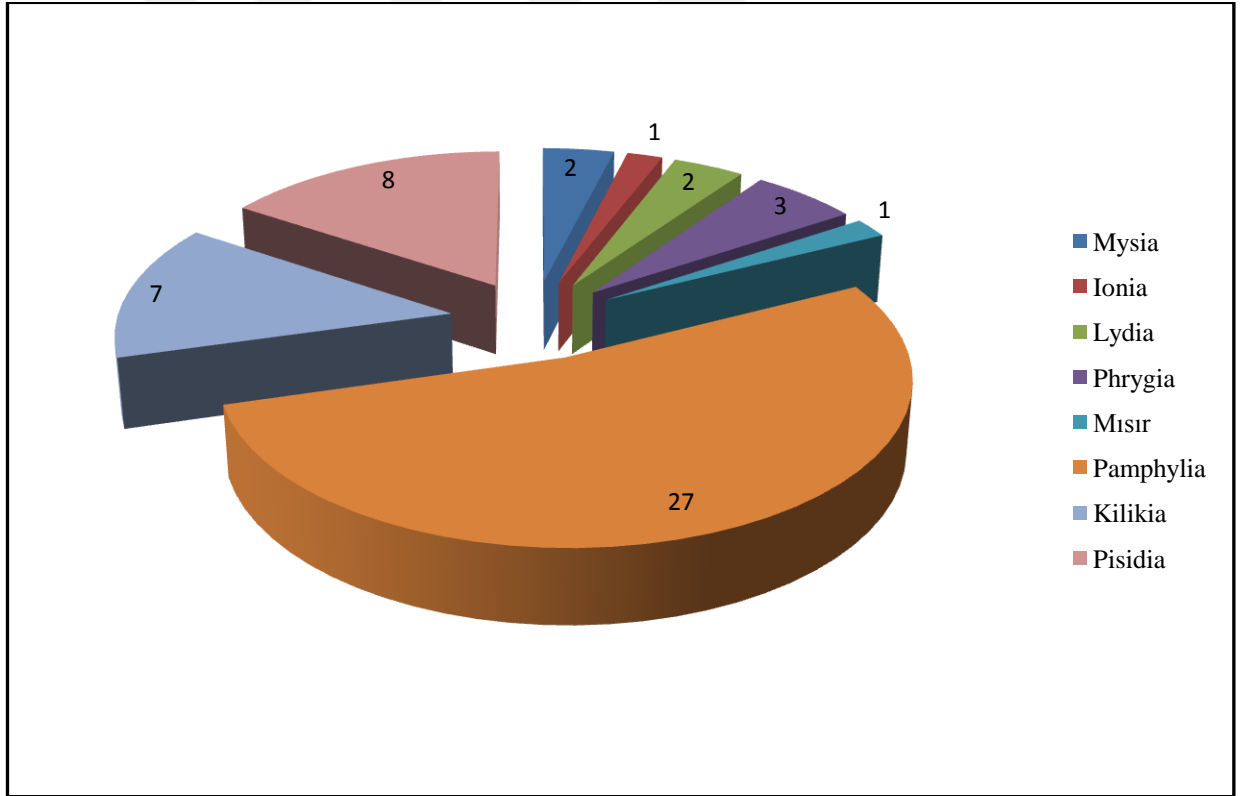
³⁵⁵ Atlan 1976, no: 23-40.

³⁵⁶ Atlan 1976, no: 43-51.

³⁵⁷ Atlan 1976, no: 147-151.

şimdiye kadar yapılan çalışmalar neticesinde farklı kentlere ait Roma İmparatorluk Dönemi şehir sikkeleri mevcut olduğu görülmüştür. Side Müzesi'nde günümüze kadar yapılan çalışmalar sonucu Aspendos kentine ait Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen bir adet, Commodus (180-192)³⁵⁸ ve Geta (211)³⁵⁹ Dönemi'ne tarihlendirilen bir adette Komama sikkesi mevcuttur. Sikke, Side'de ele geçen ilk Komama sikkesi olması bakımından önemlidir.

Roma İmparatorluğu'nun ekonomi temelleri tarım üzerine kurulmuştur. Kuzey ülkelerinde iklim koşulları sebebi ile zeytin ve üzüm tarımı bazı bölgelerde yapılabilmekteydi ve Akdeniz'in temel gıda maddeleri ise kuru tarım üzerine inşa edilmişti³⁶⁰. Anadolu'da tarım ile uğraşan kentler bu ürünlerin ticaretini yapmak için büyük bir hinterlanda sahip olan Side limanını kullanmış olmalıdırlar. Deniz ulaşımı kara ulaşımından daha hızlı olmalıdır.

Grafik 4: Side'de Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemine Ait Sikkelerin Bölgelere Göre Dağılımı

³⁵⁸ Tek-Köker 2015, s. 251-252.

³⁵⁹ Köker 2013, 345-359.

³⁶⁰ Freeman 2005, s. 518.

Side’de sekiz farklı bölge kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir. Roma İmparatorluk Dönemi’nde Side’de bulunan sikkelere baktığımızda kente sikkelerin çoğunlukla yakın çevre kentlerden geldiği görülmektedir. Pisidia Bölgesi kentleri ile iletişim kurmuş olan Side’nin, Bu dönemde Lykia Bölgesi’nden herhangi bir kente ait sikke ele geçmemiştir.

Toroslar’dan ve iç kesimlerden gelen mallar Side limanından çıkararak sınırları aşmış ve büyük bir hinterlandı olan liman Roma ordusuna da lojistik destek sağlamıştır³⁶¹. Phrygia ve Pisidia Bölgeleri’nde bulunan kentlere ait sikkelerin büyük bir hinterlanda sahip olan Side’de ele geçmesi ise bu durumu kanıtlar niteliktedir. Pergamon ile Side arasındaki yol³⁶² iletişimi kolaylaştırmış olmalı ki Lydia, Ionia, Mysia Bölgeleri’nde bulunan kentlere ait sikkeler de buluntular arasında yer almıştır.

Side kazı sikkelerinin, buluntu yerlerinden hareketle kente gelen insanların hakkında yorum yapmak mümkün olmuştur. Mysia Bölgesi’nde yer alan Germe sikkesi batı da sütunlu caddenin yanındaki dükkânlarda bulunmuştur³⁶³. Lydia Bölgesi’nde yer alan Germe sikkesi Agora’da ele geçmiştir³⁶⁴. Bulunan sikkeler alışverişe işaret etmektedir. Pamphylia Bölgesi’nde yer alan Aspendos kentine ait sikke ise tiyatro kemerinin önünde bulunmuş³⁶⁵ ve sikkenin sahibinin tiyatro izlemek için gelmiş olabileceği düşünülebilir. Perge kentine ait bir sikke ise sur duvarının önünde bulunmuştur³⁶⁶. Kilikya Bölgesi’nde bulunan Tarsos kentine ait sikke ise Gymnasion’da bulunmuş ve Tarsos kentinden gelen kişinin spor yapmak için para ödemiş ya da düşürmüş olabileceği akla gelir.

Kraft’ın yaptığı çalışmada Side kentinde bir daphane olduğu belirtilmekte ve ön yüzde Severus Alexander büstünün bulunduğu sikkeler, Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri’nde bulunan kentlerle, Maxisiminus, Maximus, III. Gordianus, II. Philippus,

³⁶¹ Mansel 1978, s. 10; Roma Ordusunun Lykia ve Pamphylia’da etkisi için bkz. Bennett 2007; Ayrıca bkz. Onur 2009.

³⁶² French 1994, s. 31; Yol, *Side – Aspendos – Sillyon – Perge – Klimax – Komama (Döşeme Boğazı) – Kormasa – Themisonion- Laodikeia – Ephesos–Pergamon* güzergâhı üzerindedir (Takmer-Türen Önen 2007, s. 6)

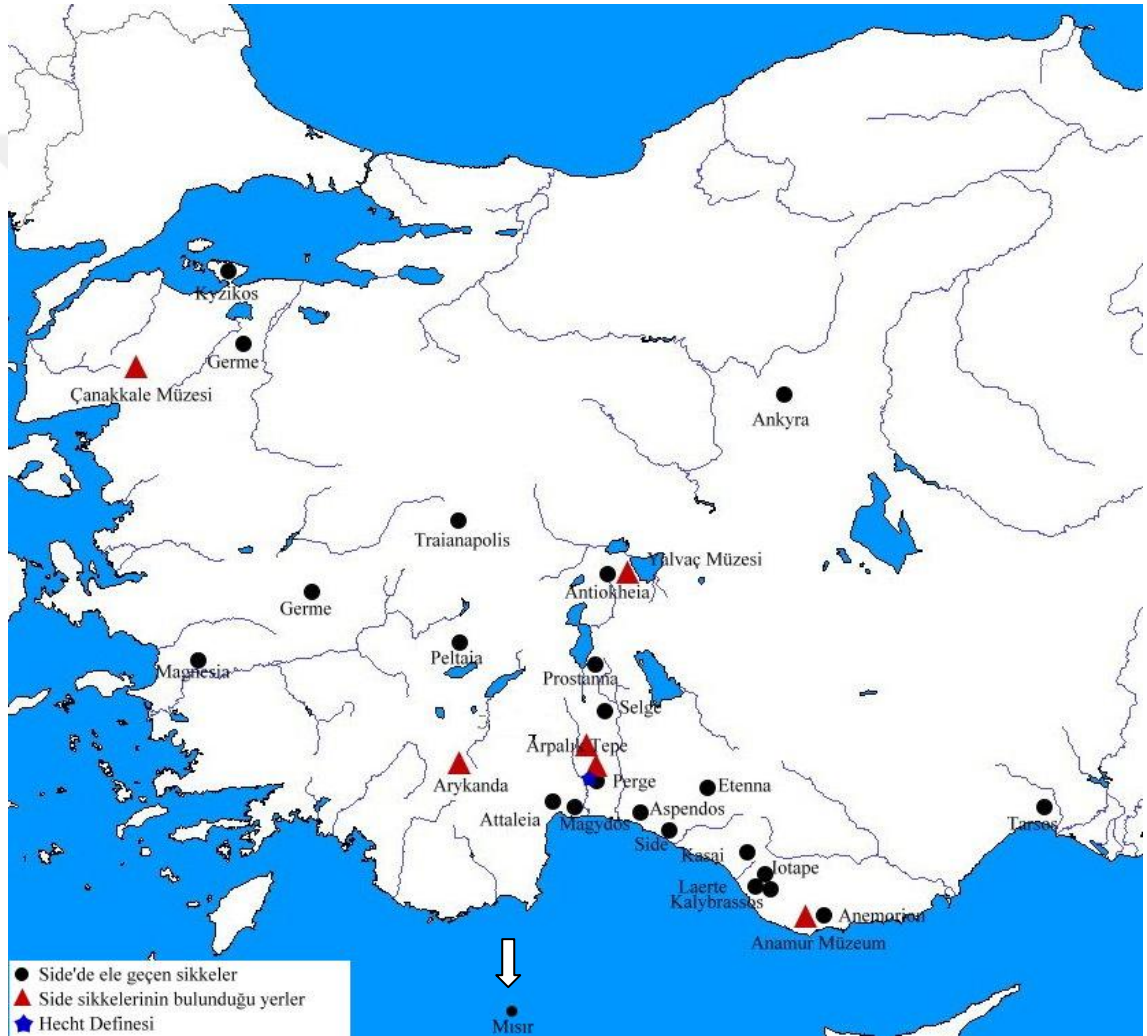
³⁶³ Atlan 1976, s. 34, no: 8.

³⁶⁴ Atlan 1976, s. 35, no: 15a.

³⁶⁵ Atlan 1976, s. 38, no: 35.

³⁶⁶ Atlan 1976, s. 38, no: 45.

Traianus Decius Trebonianus Gallus, Gallienus ve eşi Salonina büstlerinin bulunduğu sikkeler, Pamphylia ve Kilikia Bölgeleri'nde, Caracalla ve Valerianus Dönemi'nde basılan sikkeler ise Pisidia, Pamphylia ve Kilikia Bölgeleri'nde bulunan kent sikkeleri ile benzer özellikler taşımaktadır³⁶⁷. Volusianus Dönemi'nde ve Elagabalus'un büyük annesi Iulia Maeasa, annesi Iulia Soemias, eşleri Iulia Paula ve Aquilia Severa büstlerinin bulunduğu sikkeler Pisidia ve Pamphylia Bölgeleri'nde bulunan kentler arasında benzer biçem özellikleri görülmektedir³⁶⁸.

Harita 8: Side kentinde ele geçen sikkeler ve Side sikkelerinin bulunduğu yerler

³⁶⁷ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

³⁶⁸ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 81.

Side sikkeleri Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge³⁶⁹ ve Hecht Definesi³⁷⁰, Pisidia Bölgesi'nde bulunan Arpalık Tepe³⁷¹, Lykia Bölgesi'nde bulunan Arykanda'da³⁷² ele geçmiştir. Anadolu'da kazı sikkeleri yayımlanan kentlere ve müze kataloglarına baktığımızda Side sikkelerinin uzak bölgelerde de temsil edildiği görülür. Çanakkale Müzesi katalogunda Side'nin Gallienus Dönemi'ne (253-268) ait bir adet sikkesi mevcut olup³⁷³ Anamur Müzesi'nde de Nero (54-68), Domitianus (81-96), Hadrianus (117-198), Antoninus Pius (138-161), Lucius Verus (161-169), Septimus Severus(193-211), Elagabalus (218-222), Maximinus (235-238), III. Gordianus (238-244), Traianus Decius (249-251), Valerianus (253-260), Gallienus (260-268) dönemlerine ait sikkeleri bulunmaktadır³⁷⁴. Yalvaç Müzesi'nde de Side sikkeleri bulunmaktadır³⁷⁵.

3.3.3. Sillyon Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

Sillyon'da 2009-2010 yılları arasında yüzey araştırması yapılmış ve bu araştırmanın sonucunda 31 adet bronz 1 adet gümüş sikke bulunmuş ve 18 adetinin teşhisi yapılabilmıştır. Bu sikkeler arasında 10 adet Hellenistik Dönem, 3 adet Roma şehir, 1 adet Roma İmparatorluk, 4 adet Bizans ve 14 adet İslami sikke ele geçmiş olup Roma şehir sikkelerine bakıldığında 1 adet Sillyon, 1 adet Aizanoi ve 1 adet sikkenin de darphanesi belirlenememiştir³⁷⁶.

³⁶⁹ Erol 2005, s. 24, no: 29; Erol 2005, s. 24-25, no: 30. Perge'de ele geçen sikkeler III. Gordianus ve I. Philippus Dönemi'ne aittir

³⁷⁰ Akyay 1966, s. 243; Gökyıldırım 2001, s. 377.

³⁷¹ Lenger 2011, s.146.

³⁷² Tek 1996, s. 84, no: 158; Tek 2002, s. 321, no: 932; Tek 2009, s. 348, no: 29.

³⁷³ SNG Turkey 3, no: 657.

³⁷⁴ SNG Turkey 2, no: 30-51.

³⁷⁵ Yalvaç Müzesi sikkeleri Prof. Dr. Oğuz Tekin ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker tarafından çalışılmaktadır. Yukarıda verilen bilgiler Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker tarafından görüşmelerimiz esnasında verilmiştir.

³⁷⁶ Köker 2011, s. 33-48. Ele geçen Hellenistik Dönem sikkelerin 6 adeti Sillyon, 1 adeti Termessos, 1 adeti Seleukos Krallığı'na ait olup 2 adeti ise tanımlanamamıştır.

Harita 9: Sillyon kentinde ele geçen sikkeler ve Sillyon sikkelerinin bulunduğu yerler

Sillyon sikkeleri, Perge³⁷⁷, Arykanda³⁷⁸, Hecht Definesi³⁷⁹ ve Arpalık Tepe'de³⁸⁰ ele geçmiştir.

Kraft, çalışmasında kent sikkelerinin, Sillyon kentinde darphane bulunduğu dair bilgi verilmemiştir. Septimius Severus Dönemi ve I. Philippus'un eşi Otacillia büstünün bulunduğu sikkeler Pisidia, Pamphylia ve Kilikia Bölgeleri'nde, Gallianus ve

³⁷⁷ Şen 2004, s. 51, no: K29-K30; Köker 2007, s. 47, no: 63.

³⁷⁸ Tek 2002, s. 321, no: 933.

³⁷⁹ Akyay 1966, s. 243; Gökyıldırım 2001, s. 374-375.

³⁸⁰ Lenger 2011, s.146.

II. Valerianus Dönemi'ne ait büstler ise Pisidia ve Pamphylia Bölgeleri'nde bulunan sikkelerle benzer özellikler taşımaktadır³⁸¹.

3.3.4. Hecht Definesi

İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde bulunan define, 1962 yılında Robert Emanuel Hecht Jr. adında bir Amerikalı'dan müsadere yoluyla alınmış olup içerisinde 666 adet sikke barındırmakta ve MS. 2. ve özellikle 3. yüzyıla ait şehir sikkelerinden oluşmaktadır³⁸².

Mysia Bölgesinden Pergamon 2; Ionia Bölgesi'nden Ephesos 2; Karia Bölgesi'nden Antiokheia 1, Ortosia 1; Lydia Bölgesi'nden Nysia 1, Tripolis 1; Phrygia Bölgesi'nden Akmonia 1, Aezanis 1, Bruzus 1, Kibyra 3, Kotiaem 1, Dokumeion 1; Lykia Bölgesi'nden Korydalla 1, Kyaneai 1, Limyra 1, Phaselis 1; Pamphylia Bölgesi'nden Aspendos 17, Attaleia 5, Magydos 22, Perge 336, Side 14, Sillyon 14; Pisidia Bölgesi'nden Antiokheia 15, Apollonia Mordiaion 1, Ariassos 2, Baris 3, Komama 4, Konana 1, Kremna 53, Isinda 7, Pogla 1, Sagalassos 18, Klaudia Seleukeia (Sidera) 2, Selge 7, Termessos Maior 7; Kilikia Bölgesi'nden Aigai 1, Anemurion 1, Karallia 1, Kasai 1, Kolybrassos 1, Laerte 1, Lyrbe 7, Seleukeia am Kalykadnum 1; Kapadokia Bölgesi'nden Kaesareia 1, Suriye, Antiokheia 1, Leodikeia ad Mare 1; Phonike Bölgesi'nden Tripolis 1 sikke ile temsil edilmektedir³⁸³.

En son sikke darbını Tacitus Dönemi'nde yapan Perge kenti sayısal üstünlüğe sahip olup, Perge'nin definde en geç sikkesi Gallienus Dönemi'ne aittir. Genel olarak bakıldığında ise definde, en geç sikke Kremna kentine ait olup, Aurelianus Dönemine (270-275) tarihlendirilmektedir. 53 sikke ile temsil edilen Kremna kentinin 30'u Aurelianus Dönemi'ne aittir³⁸⁴. Kremna'nın en geç sikke darbına sahip olması araştırmacıları definenin Kremna kentinde bulunduğunu düşündürse de³⁸⁵ Perge'nin 336 adet gibi büyük bir paya sahip olması definenin Perge yakınlarında gömülmüş olabileceğini akıllara getirmektedir.

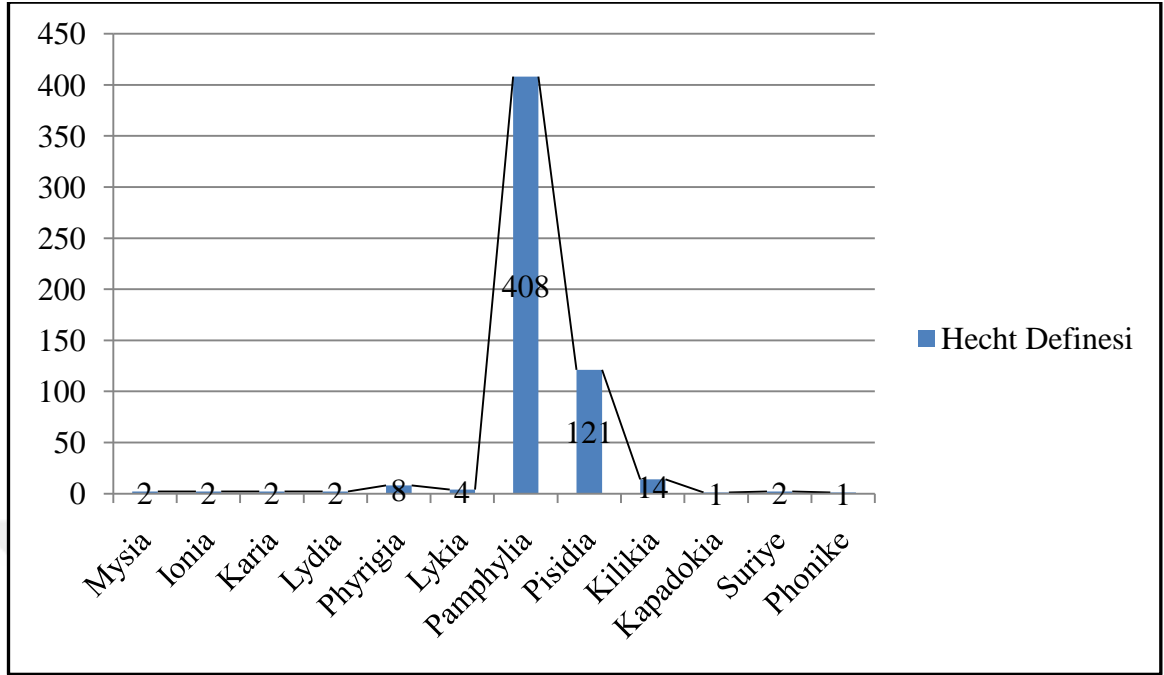
³⁸¹ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

³⁸² Akyay 1966, s.242; Gökyıldırım 2001,s.374-375.

³⁸³ Akyay 1966, s. 243; Gökyıldırım 2001, s. 374-375.

³⁸⁴ Gökyıldırım 2001,s.375.

³⁸⁵ Gökyıldırım 2001,s.375.

Grafik 5: Hecht Definesi'nde ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait sikkelerin bölgelere göre dağılımı

Grafik 5'de de görüldüğü gibi definede, Mysia 2, Ionia 2 Karia 2, Lydia 2, Phrygia 8, Lykia 4 Pamphylia 408, Pisidia 121, Kilikia 14, Kapadokia 1, Suriye 2, Phonike 1 örnekle temsil edilmektedir. Sikke dolaşımının en büyük delili olan definler grafikten de anlaşılacağı gibi birden fazla bölge ile iletişime geçildiğini gösterir. Pisidia ve Pamphylia Bölgelerinde bulunan kentler arasındaki ticari hareketlilik göze çarpmakla birlikte Kilikia Bölgesi şehirleri ile olan ticari faaliyetler oldukça fazladır.

3.4. Pamphylia Bölgesi Sikkelerinin Bulunduğu Diğer Merkezler

Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri haricinde Anadolu'da sikke buluntuları yayımlanan önemli merkezlere ve müze kataloglarında bölge kentlerinin sikkelerine rastlanmaktadır. Perge sikkeleri, Karia Bölgesi'nde bulunan Aphrodisias³⁸⁶ ve antik dönemde Suriye'de bulunan Antiokheia am Orantes³⁸⁷ kentlerinde ele geçmiştir.

Anamur Müzesi'nde Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Aspendos, Attaleia, Magydos, Perge ve Side kentlerine ait sikkeler yer almaktadır. Aspendos sikkeleri

³⁸⁶ Donald 1992, no: 426.

³⁸⁷ Waage 1952, s. 77, no: 811.

Maximinus (235-238) ve Volusianus (251-253), Attaleia sikkesi Antoninus Pius (138-161), Magydos sikkesi ise Gallienus Dönemi'ne (260-268) aittir³⁸⁸.

³⁸⁸ SNG Turkey 2, no: 17-51.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. LYKIA BÖLGESİ

4.1.Lykia Bölgesinde Sikke Darp Eden Kentler

Lykia Bölgesi'nde ilk sikke darpları MÖ. 5. ve 4. yüzyılda bölgeyi yöneten Dynanstar adına yapıldı³⁸⁹. Bu dönemde Lykia Bölgesi'nde Aperlae, Ksanthos, Limyra, Patara, Phaselis, Phellos, Pınara, Tlos kentleri beylik sikkeleri darp etmiştir³⁹⁰. Bölge bir buçuk yüzyıl süren bir zaman diliminde sikke darp etmemiştir³⁹¹. MÖ. 168'de bölge kentleri Lykia Birliği çatısı altında toplanarak sikke darp etmeye devam etmişlerdir³⁹². Lykia Birliği'nin bastığı sikkeler H. Troxell tarafından beş grup altında incelenmiştir. I. grubu yukarıda değinilen, bölgede darp edilen ilk sikkeler olma özelliği taşıyan, beylik sikkeleri, II. grubu ise gümüş sikkeler oluşturmaktadır. Gümüş sikke darp eden kentler; Antiphellos, Aperlae, Gagai, Kadyanda, Ksanthos, Kyaneai, Myra, Limyra, Olympos, Patara, Phaselis, Phellos, Pınara, Rhodiapolis, Sdyma, Trebendae, Tlos kentleri bulunmaktadır³⁹³. III. grupta ise sikkelerin darp edildiği metal bronz dönüştürmüş ve sikke darp eden kentlerin sayısında artış yaşanmıştır. Lykia Bölgesi'nde bu dönemde Arykanda, Antiphellos, Aparlae, Apollonia, Gagai, Kadyanda, Ksanthos, Kyaneai, Myra, Limyra, Patara, Phaselis, Phellos, Pınara, Trebendae, Tlos kentleridir³⁹⁴. Lykia Birliği adı altında, Olympos, Phaselis, Rhodiapolis, Sdyma kentleri adına bronz sikke basılmadığı göze çarpmaktadır. IV. grupta ise bölgenin başkenti statüsünde olan kentlerin sikkeleri basılmıştır. Bu kentler, Kyeaneai, Limyra, Pınara ve Tlos'dur³⁹⁵. V. grupta ise bir önceki grupta adı geçen başkent statüsünde olan kentlere yenileri eklenmiştir. Bu kentler, Apollonia, Dias?, EII?, Hippokome, Ksanthos, Kyaneia, Myra, Oinoanda/Termessos Minor, Patara, Telmessos ve Tlos'dur³⁹⁶. Hellenistik otonom sikke darp eden kentler, Antiphellos, Ksanthos, Patara, Phellos, Pınara, Myra, Kalynda, Telmessos, Balboura, Bubon, Oinoanda, Termessos Minor- Oinoanda, Arykanda,

³⁸⁹ BMC Lykia, s. xxi; Tek 2005, s. 13.

³⁹⁰ Troxell 1982, s. 17-23; Müseler 2016, no: 1,1-8, 65.

³⁹¹ Gorecki 1993, s. 127.

³⁹² Gorecki 1993, s. 128; Tek 2005, s.14.

³⁹³ Troxell 1982, s. 24-98.

³⁹⁴ Troxell 1982, s. 99-109.

³⁹⁵ Troxell 1982, s. 111-184.

³⁹⁶ Troxell 1982, s. 185-225.

Arykanda-Tragallastos, Khoma, Nysa, Podalia, Phaselis, Olympos, Kitanaura ve Rhodiapolis'dir³⁹⁷. Julio- Claudiuslar Dönemi'nde ise Balboursa, Bubon, Termessos Minor-Oinoanda ve Phaselis üzerinde imparator Augustus, Tiberius ve Caligula'nın bulunduğu sikkeler darp etmiştir³⁹⁸. Bu kentler herhangi bir sebeple Lykia Birliğinden ayrılmış olmalıdır³⁹⁹.

Lykia Bölgesi'nin MS. 43 yılında Provincia Lykia adıyla Roma eyaletine dönüştürülmesiyle birlikte kısa süreliğine Claudius adına sikke basmıştır⁴⁰⁰. Bu dönemden sonra sikke basımı tamamen durmuş olsa da, Nero Dönemi'nde kısa süreliğine bağımsızlık kazanan Lykia, Vespasianus Dönemi'nde bölgenin Lykia-Pamphylia eyaletine dâhil edilmesiyle bağımsızlığını yeniden yitirmiştir⁴⁰¹. Bölgede MS. 240 yılında meydana gelen deprem sebebi ile III. Gordianus Dönemi'nde yeniden sikke darp edilmiştir⁴⁰².

Bölgede sikke buluntuları yayımlanan kentler Arykanda, Limyra, Myra'nın liman kenti Andriake ve Patara'dır.

4.2.Lykia Bölgesi'nde Sikke Dolaşımına Sebep Olan Unsurlar

4.2.1. Lykia Bölgesi Antik Dönem Yol Ağı

Patara'da bulunan ve bölge içi yol güzergâhları hakkında detaylı bilgi içeren Stadiasmus Patarensis anıtı Lykia Bölgesi yol sistemini anlamak için elimizdeki en önemli kaynaktır⁴⁰³. İmparator Claudius tarafından bölgede askeri amaca hizmet etmek

³⁹⁷ Tek 2005, s. 2-13.

³⁹⁸ BMC Lykia s. xxiii; Tek 2005, s.14; RPC I, no: 3353-3362.

³⁹⁹ BMC Lykia s. xxiv; Tek 2005, s.14.

⁴⁰⁰ BMC Lykia s. xxiv; RPC I, s. 24; Tek 2005, s.14; Claudius'un Lykia'yı feth etme sebepleri için bkz; Bennett 2011.

⁴⁰¹ BMC Lykia s. xxiv; Tek 2005, s.14. Tek, "Roma İmparatorluk Dönemi'nde Lykia'nın bastığı sikkeleri; "MS. 70-90 yılları arasında Lykia adına piyasaya sürülen gümüş denariuslar, büyük ihtimalle, özellikle imp. Vespasianus'u desteklediği anlaşılan Lykia'yı bir bakıma onore etmek için basılmış olmalıdır. Çünkü bu sikkeler oldukça az sayıda ve Lykia'dan çok uzaklarda, özellikle Germania, Britannia gibi Lykia'lı askerlerinde görev yaptığı sınır boylarında ele geçmektedirler. Bir bakıma anı paraları niteliği taşıdıkları düşünülebilir" şeklinde açıklamaktadır (Tek 1996, s. 90) Bu durumda askerlerin sebep olduğu dolaşıma örnek teşkil etmektedir.

⁴⁰² BMC Lykia s. xxv; RPC I, s. 24; Tek 2005, s.14; Lykia Bölgesi siyasi tarihi için bkz. Bean 1998; Kaya 2005.

⁴⁰³ Lykia'da iç savaşı bahane eden imparator Claudius, Quintus Veranius adında bir senatörü görevlendirir ve Senatör 43 yılında bölgeye gelir ve iki yıl gibi kısa bir süre içerisinde hem bölgeyi işgal eder hem de Stadiasmus Patarensis anıtını diktirir ve bu anıt imparatorun yaptırdığı yolların bir envanteridir. Bkz. Şahin-Adak 2007, s. 107-108.

için yaptırılan yollar⁴⁰⁴ bu özelliğiyle Pisidia Bölgesi'nde Augustus tarafından inşa edilen Via Sebaste'yi anımsatmaktadır. Anıt üzerinde Lykia Bölgesi'nde bulunan yerleşimlerin birbirlerine olan uzaklıkları verilmektedir⁴⁰⁵.

Bölge yol ağını anlamak için Patara'yı merkez olarak kabul ettiğimizde yollar 11 kola ayrılmaktadır. Birinci kol, *Patara-Ksanthos-Pınara-Telmessos-Kalynda-Kaunos*; ikinci kol, *Patara-Ksanthos-Pınara-Telmessos-Kalynda-Lyrnai-Hippukome ve Oktapolis*; üçüncü kol, *Patara-Ksantos-Sdyrna-Kalabatia*; dördüncü kol, *Patara-Ksanthos-Neisa-Khoma*; beşinci kol, *Patara-Ksanthos-Tlos-Plata-Oinoanda*; altıncı kol, *Patara-Ksanthos-Tlos-Araksa*; yedinci kol, *Patara-Ksanthos-Tlos-Kadyanda-Symbra-Hippukome*;⁴⁰⁶ sekizinci kol, *Patara-Ksanthos-Pınara-Tlos*; dokuzuncu kol, *Patara-Ksanthos-Tlos-Kastabara-Khoma*; onuncu kol, *Patara-Phellos-Kandyba-Neisa*; onbirinci kol, *(...Kaunos-Kalynda-Telmessos-Pınara-Ksanthos)- Patara-Phellos-Kyaneai-Myra-Masikytos-Limyra-Korydalla-Gagai-Olympos-Phaselis-Mnorike Kosara-Typallia-Trebenna Attaleia*⁴⁰⁷ kentine ulaşır⁴⁰⁸.

⁴⁰⁴ Şahin-Adak 2007, s. 110.

⁴⁰⁵ Şahin-Adak 2007, s. 98-103; Şahin 2014.

⁴⁰⁶ *Patara-Ksantos-Pınara-Telmessos-Kalynda-Lyrnai-Hippukome ve Patara-Ksantos-Tlos-Kadyanda-Symbra-Hippukome* güzergâhı Hippukome kentinde birleşmektedir.

⁴⁰⁷ Bu yol sahil yolu olup Lykia Bölgesi kentlerini Pamphylia Bölgesi kentlerine bağlayan bir yoldur.

⁴⁰⁸ Şahin-Adak 2007, s. 124.

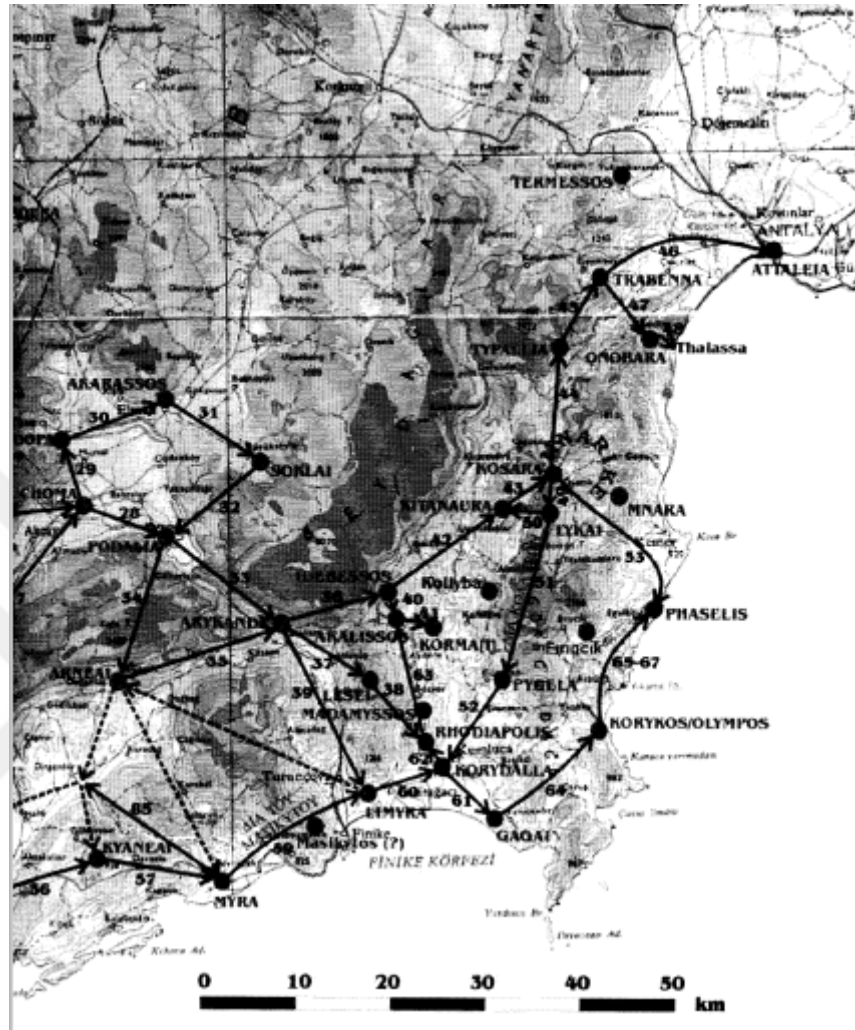
Res. 25: Claudius yollarının Stadiasmus'a göre geometrik güzergâhları. Rakamlar Stadiasmus listesindeki güzergâh (GZR) numaralarıdır.

Harita 10: Stadiasmus Patavensis anıtında bulunan yol güzergâhları (Şahin-Adak 2007, s.124)

Gagai kentini merkez olarak kabul ettiğimizde birinci kol, *Gagai-Korydalla-Limyra, Masikyotos-Myra-Kyreia-Phellos-Patara-Ksanthos-Pınara-Telmessos-Kalynda-Kaunos*; ikinci kol, *Gagai- Korydalla- Rhodiapolis-Lesei-Arykanda-Podalia-Khoma-Kodapa-Akarassos-Soklai-Podalia*;⁴⁰⁹ üçüncü kol, *Gagai- Korydalla-Rhodiapolis-Lesei-Arykanda-Arneai*; dördüncü kol, *Gagai-Korydalla-Rhodiapolis-Madamysos-Korma-İdebessos-Kitaura Kosara*; beşinci kol, *Gagai- Korydalla-Pygela-Lykai-Mnorike Kosara-Typallia-Trebenna-Attaleia*, ve altıncı kol, (...*Kaunos-Kalynda-*

⁴⁰⁹ Podalia antik kentinden sonra Khoma-Kodapa-Akarassos ve Soklai kentlerini geçerek yuvarlak oluşturan yol tekrar Podalia'da son bulur. Stadiasmus Patavensis'de birbirine uzaklıkları verilen kentlerin, Milyas Bölgesi olarak adlandırılan yerde Khoma-Kodapa-Akarassos-Soklai-Podalia kentlerinin bulunduğu alanda S. Şahin ve M. Adak tarafından yapılan çalışmalar sonucunda Stadiasmus Patavensis anıtını destekler nitelikte yol kalıntıları tespit edilmiştir bkz. Şahin-Adak 2004, s.67-83.

*Telmessos-Pinara-Ksanthos-Patara)- Gagai-Olympos- Mnorike Kosara-Typallia-Trebenna Attaleia*⁴¹⁰.

Harita 11: Stadiasmus Patarensis anıtında bulunan yol güzergâhları (Şahin-Adak 2007, s.124)

4.2.2. Lykia Bölgesi'nde Düzenlenen Agonlar

Pisidia ve Pamphylia Bölgelerinde olduğu gibi Lykia Bölgesi kentlerinde çeşitli agonlara ev sahipliği yapmıştır. Lykia Bölgesi'nde bulunan yazıtlara bakıldığında agonların Oinoanda⁴¹¹, Olympos⁴¹², Patara⁴¹³, Arykanda⁴¹⁴, Balboura⁴¹⁵, Boubon⁴¹⁶, Phaselis⁴¹⁷,

⁴¹⁰ Şahin-Adak 2007, s. 125.

⁴¹¹ Çokbankir 2010, s. 202-204, no: 153-154; s. 319-320-340, no: 309-336.

⁴¹² Çokbankir 2010, s. 204-205, no: 155; s. 340, no: 337.

⁴¹³ Çokbankir 2010, s. 206-207, no: 157-158.

⁴¹⁴ Çokbankir 2010, s. 285-286, no: 261

⁴¹⁵ Çokbankir 2010, s. 288-296, no: 264-274.

⁴¹⁶ Çokbankir 2010, s. 297-298, no: 277-278.

⁴¹⁷ Çokbankir 2010, s. 340-345 no: 338-344.

Telmessos⁴¹⁸ kentlerinde agonlar düzenlendiğini görürüz. Lykia sikkeleri üzerinde ise kentlerin düzenledikleri agonlara rastlanılmamıştır.

4.2.3. Lykia Bölgesi Homonoia Anlaşmaları

Bölge sadece III. Gordianus Dönemi'nde sikke darp ettiği için sikkeler üzerine bu anlaşmalar çok fazla yansımamıştır. Diğer bölgelerden Homonoia anlaşması yapan bazı kentler ise Lykia Birliği ile anlaşma yapmış ve sikkeler üzerinde bu anlaşmaya işaret eden darplara yer vermiştir.

III. Gordianus Dönemi'nde (238-244) Patara ile Myra arasında bir anlaşma yapılmıştır⁴¹⁹. Lykia Birliği ile iki kent arasında Homonoia Anlaşması vardır. Bunlardan biri Attaleia diğeri de Apollonia Mordiaion'dur. Attaleia ile II. Valerianus Dönemi'nde (253-260)⁴²⁰ Apollonia Mordiaion ile de Carcalla Dönemi'nde (211-217)⁴²¹ anlaşma yapılmıştır.

4.3. Buluntular Işığında Lykia Bölgesi'ndeki Sikke Dolaşımı

4.3.1. Arykanda'da Bulunan Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

1971 yılında Cevdet Bayburtluoğlu tarafından kazısı başlatılan kentin sikke buluntularını Ahmet Tolga Tek çalışmıştır⁴²². Kent, sikke darp etmeye Lykia Birliği çatısı altında başlamıştır⁴²³. Kentte ele geçen sikkeler MÖ. 2. yüzyıl ile MS. 19. yüzyıl arasında aittir⁴²⁴.

⁴¹⁸ Çokbankir 2010, s. 351-354, no: 355-359.

⁴¹⁹ BMC Lykia s. 78, no: 19-20; Dönmez Öztürk 2007, s. 192.

⁴²⁰ Dönmez Öztürk 2007, s. 194.

⁴²¹ BMC Pisidia, s. 204, no: 9-10.

⁴²² Tek 1996; Tek 1996; 2002.

⁴²³ Troxell 1982, s. 106.

⁴²⁴ Bkz. Tek 1996; Tek 2002.

Kentler → İmparatorlar ↓	Makedonia	Lampsakos	Hierapolis	Kibyra	Ephessos	Kidrama	Kos	Stratonikeia	Hypaepa	Caesarea	Edessa	TOPLAM
Augustus (MÖ. 27-MS. 14)						1	1					2
Claudius (42-54)										1		1
A.Pius (138-161)							1					1
Commodus (180-192)								1				1
S. Severus (193-211)									1		1	2
Elagabalus (218-222)				1								1
III. Gordianus (238-244)	1											1
H. Etruscilla (249-251)		1										1
I.Valerianus (253-260)					1							1
MS. 2. yüzyıl			1									1

Tablo 5: Arykanda Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Kentler → İmparatorlar ↓	Aspendos	Attaleia	Perge	Side	Sillyon	Magydos	Antiokheia	Olbasa	Selge	Termessos	TOPLAM
Tiberius (14-37)			1								1
Domitianus (81-96)	1										1
Traianus (98-117)		1									1
Commodus (180-192)		1									1
S. Severus (193-211)			1				1				2
Caracalla (211-217)	1		1			1					2
Caracalla/Elagabalus			1								2
Elagabalus (218-222)			1								1
Maximus Thrax (235-238)								1			1
III. Gordianus	1		1								2
III. Gordianus-Gallienus										9	9
I.II Philippus (247-249)			2								1
T. Gallus (251-253)		1									1
I Valerianus (253-260)									1		1
Gallienus (260-268)			2	1	1						4
MS. 3. yüzyıl			1								
Belirsiz İmparator			1								1

Tablo 5: Arykanda Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Kentler → İmparatorlar ↓	Arneia	Gagai	Kandyba	Khoma	Korydalla	Kyaneai	Limyra	Myra	Patara	Phaselis	Rhodiapolis	T.Minor/ Oinoanda	Tlos	TOPLAM
Augustus-Tiberius												1		1
III.Gordianus (238-244)	1	1	1	1	1	1	1	4	2	2	2		2	18

Tablo 5: Arykanda Antik Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Arykanda'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde⁴²⁵, Karia Bölgesi'nden Kidrama, Kos ve Stratonikeia⁴²⁶, Lydia Bölgesi'nden Hypaepa⁴²⁷, Kilikia Bölgesi'nden Caesarea⁴²⁸, Ostroene'den Edessa⁴²⁹ kentlerine ait sikkeler MS. 1 ve 2. yüzyıl arasına aittir. Pamphylia Bölgesi'nden Aspendos, Attaleia, Perge, Side, Sillyon, Magydos⁴³⁰ ve Pisidia'da Bölgesi'nden Antiokheia, Olbasa, Selge ve Termessos⁴³¹ kentlerine ait sikkeler ise MS. 1-3. yüzyıl zaman aralığına aittir. Pisidia ve Pamphylia kentlerinin Roma İmparatorluğunun erken dönemlerinden itibaren başlayan ve süreklilik gösteren ilişkileri dikkat çekicidir. Arykanda'da Roma İmparatorluk Dönemi'nde Makedonia⁴³², Mysia Bölgesi'nden Lampsakos⁴³³, Phrygia Bölgesi'nden Hierapolis, Kibyra⁴³⁴, Ionia Bölgesi'nden Ephessos⁴³⁵ Lykia Bölgesi'nden Arneia, Gagai, Kandyba, Khoma, Korydalla, Kyaneai, Limyra, Myra, Patara, Phaselis, Rhodiapolis, Termessos Minor/Oinoanda ve Tlos⁴³⁶ kenlerine ait sikkeler MS. 3. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Arykanda'da 10 ayrı bölgeden 34 farklı kente ait sikkeler ele geçmiştir. Yayınlanan sikke buluntularına baktığımızda Arykanda kent sikkesine rastlanılmamıştır. Çünkü Arykanda III. Gordianus Dönemi hariç Roma İmparatorluk Dönemi boyunca sikke basmamıştır. Fakat Arykanda'da ele geçen farklı kentlere ait sikkelere bakıldığında, kentin Roma İmparatorluk Dönemi'nde siyasi, sosyal ve ekonomik hayatta etkin bir rol oynadığını söylemek mümkündür.

Arykanda, Pisidia, Pamphylia, Kilikia, Lykia, Phrygia ve Karia Bölgelerine yakın mesafededir. Ayrıca, Anadolu'nun iç kesimlerinde bulunan, Pisidia ve Phrygia bölgelerindeki kentleri, Lykia ve Kilikia bölgelerinde bulunan kentlere ve limanlara ulaştıran yolda geçiş güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Arykanda'nın herhangi bir

⁴²⁵ Arykanda kentinde Roma İmparatorluk Dönemi öncesinde Makedonia Rhodos, Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge, Pisidia Bölgesi'nde bulunan Selge, Termessos Major, Phrygia Bölgesi'nde bulunan Kibyra, Laodikeia, Lykia Bölgesi'nde bulunan Aperlai, Apollonia, Dias?, Gagai, Kandyba, Ksanthos, Kyaneai, Limyra, Myra, Patara, Phellos, Pınara, Tlos, Trebendae kentlerinden sikkeler ele geçmiştir. (Tek 1996, s. 42-44, no:1-34; Tek 2002, s. 71; 89-98).

⁴²⁶ Tek 2002, s. 317, no: 913-916.

⁴²⁷ Tek 2002, s. 317, no: 317.

⁴²⁸ Tek 2002, s. 323, no: 946.

⁴²⁹ Tek 2002, s. 323, no: 947.

⁴³⁰ Tek 1996, s. 82, no: 152-158; Tek 2002, s. 318, no: 920-931; Tek 2009, s. 348, no: 1-3; 5-8; 18-25; 29.

⁴³¹ Tek 1996, s. 85-87, no: 161-169; Tek 2002, s. 321-322, no: 934- 945.

⁴³² Tek 1996, s. 82, no: 151; Tek 2002, s. 316, no: 910.

⁴³³ Tek 1996, s. 88, no:170; Tek 2002, s. 316, no: 911.

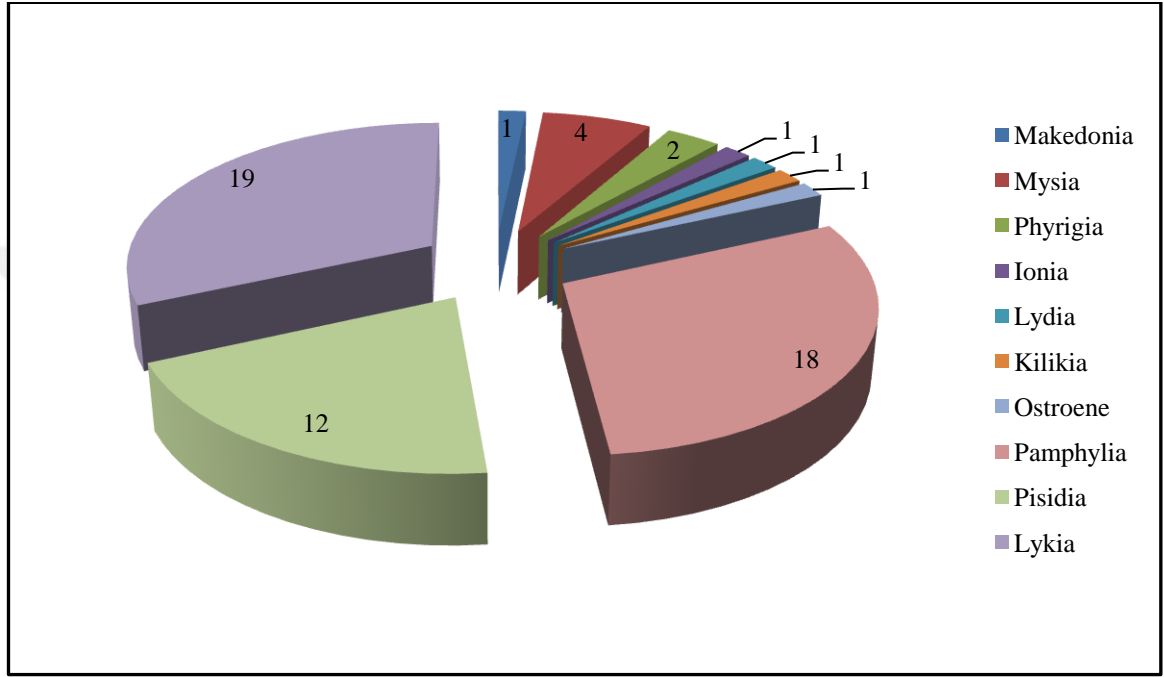
⁴³⁴ Tek 1996, s. 84-85, no: 159-60; Tek 2002, s. 318, no: 918-919.

⁴³⁵ Tek 2002, s. 316, no: 912.

⁴³⁶ Tek 1996, s. 89-100, no: 181-206; Tek 2002, s. 324-329, no: 959-990; Tek 2001, s. 239.

kentle yaptığı Homonoia anlaşması bulunmamaktadır. Fakat ele geçen yazıtlardan kentte agonistik festivallerin düzenlendiği bilinmektedir⁴³⁷.

Kraft'ın çalışmasında kentin, III. Gordianus'un eşi Tranquillina'nın büstünün bulunduğu sikkeler Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri'nde bulunan kentlerle benzer biçem özellikleri bulunmaktadır⁴³⁸.

Grafik 6: Arykanda'da Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemine Ait Sikkelerin Bölgelere Göre Dağılımı

Kentte ele geçen sikkelerin arasında üzerinde kontrmark bulunanlar da vardır. Bu sikkeler Hypaepa, Magydos ve Perge kentlerine ait olup Hypaepa sikkesi Septimius Severus (193-211), Magydos sikkesi Caracalla (211-217), Perge sikkesi ise Elagabalus Dönemi'ne (218-222) aittir. Hypaepa sikkenin üzerine "Artemis Anaitis" ile kontrmarklanmış ve kontrmark Hypaea kentine aittir⁴³⁹. Magydos sikkesi üzerinde ise "P?, E ve C" harfleri⁴⁴⁰ Perge kentine ait sikkenin üzerinde ise üç kontrmark vardır: kanatları açık kartal, geometrik motif ve kanatları kapalı kartaldır⁴⁴¹.

⁴³⁷ Çokbankir 2010, s. 285-286, no: 261.

⁴³⁸ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

⁴³⁹ Tek 2002, s. 317, no: 917; Howgego 2005, s. 148, no: 233.

⁴⁴⁰ Tek 2002, s. 319, no: 925

⁴⁴¹ Tek 1996, s. 83, no: 155; Tek 2002, s. 320, no: 928; Akyay 1966, s. 249-250, no: 4-7.

Kraft'ın yaptığı çalışmada Arykanda kentinde bir darphanenin bulunduğu dair bir bilgi yoktur. III. Gordianus'un eşi Tranquillina'nın büstünün bulunduğu sikkeler Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri'nde bulunan kentlerle benzer biçem özellikleri bulunmaktadır⁴⁴².

Harita 12: Arykanda kentinde ele geçen sikkeler ve Arykanda sikkelerinin bulunduğu yerler

Kente ele geçen sikkelerin buluntu yerlerine bakıldığında sikkelerin sahipleri hakkında fikir yürütmek mümkün olmaktadır. Kente ele geçen Lampsakos, Kos, Hypaepa, Hierapolis, Aspendos, Gagai, Tlos, Termessos kentlerine ait bazı sikkeler ticaret agorasında, Helios Tapınağı yakınlarında Ephessos, Perge, Termessos, Arneai, Kyaneai, Khoma, Patara, Phaselis, Rhodiapolis ve Tlos, basilika ve çevresinde Perge, Edessa, Myra; doğu villası, yamaç evleri ve konut alanlarında ise Kidrama, Stratonikeia,

⁴⁴² Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

Kibyra, Aspendos, Attaleia, Magydos, Perge, Selge Termessos, Kandyba, Myra, Phaselis sikkeleri ele geçmiştir⁴⁴³

4.3.2. Myra/Andriake Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

2009 yılında Nevzat Çevik tarafından kazıları başlatılan Myra kentinin limanı olan Andriake’de ele geçen sikkeleri, Süleyman Bulut ve Mehmet Şengül çalışmıştır⁴⁴⁴. Andriake’de 2895 adet sikke ele geçmiş ve bu sikkelerden 517 adedi tanımlanabilmiştir⁴⁴⁵. 517 adet sikkeden 62 adedi Hellenistik, 345 adeti Roma İmparatorluk, 110 adeti ise Bizans Dönemi’ne ait olup, ele geçen sikkeler MÖ. 4. yüzyıl ile MS. 11. yüzyıl aralığına tarihlendirilmektedir⁴⁴⁶. Ele geçen sikkeler limanın yüzyıllar boyunca limanın kullanıldığını göstermektedir.

Myra’nın Andriake limanında ele geçen Roma İmparatorluk Dönemi sikkeleri⁴⁴⁷ Bithynia Bölgesi’nden Nikomedia⁴⁴⁸; Pamphylia Bölgesi’nden Perge⁴⁴⁹ ve Aspendos⁴⁵⁰; Pisidia Bölgesi’nden Antiokheia⁴⁵¹ ve Olbasa⁴⁵²; Lykia Bölgesi’nden Myra⁴⁵³ ve

⁴⁴³ Tek 1996, no: 151-206; Tek 2002, no: 911-990; Tek 2009, no: 1-30.

⁴⁴⁴ Bulut-Şengül 2014.

⁴⁴⁵ Bulut-Şengül 2014, s. 79. “Değerlendirmeye alınan sikkelerin buluntu yerleri ise şöyledir: Granarium: 153 adet, Plokama: 124, Liman Yapıları/Dükkanlar: 58 adet, Sinagog: 35 adet, Onurlandırma Anıtı: 19 adet, B.Bazilikası: 19 adet, Doğu Hamamı: 20 adet, Şarap Atölyesi: 61 adet, Atölye önündeki dükkanlar: 19 adet, Yüzey 9 adet” (Bulut-Şengül 2012, 79).

⁴⁴⁶ Bulut-Şengül 2014, s. 79.

⁴⁴⁷ Myra/Andriake limanında Hellenistik Dönem’de Pamphylia Bölgesi’nde bulunan Aspendos (Bulut-Şengül 2014, s. 89, no: 1) Karia Bölgesi’nde bulunan Alinda (Bulut-Şengül 2014, s. 89, no: 2) Kos (Bulut-Şengül 2014, s. 89, no: 3) ve Rhodos (Bulut-Şengül 2014, s. 89, no: 4;13) Lykia Bölgesi’nde bulunan Phaselis –Katalogta yer verilmemiştir-(Bulut-Şengül 2014, s. 81), Antiphellos(Bulut-Şengül 2014, s. 89-90, no: 5-8) Phellos (Bulut-Şengül 2014, s. 90, no: 9) Kyenai (Bulut-Şengül 2014, s. 90, no: 10-11) Limyra(Bulut-Şengül 2014, s. 90, no: 12) Kragos (Bulut-Şengül 2014, s. 91, no: 14) Masikyotos (Bulut-Şengül 2014, s. 91, no: 15;17) Pisidia Bölgesi’nde bulunan Kremna (Bulut-Şengül 2014, s. 91, no: 16) kentlerine ait sikkeler ele geçmiştir. Ayrıca iki adet Ptolemaios sikkesi ele geçmiştir bkz. Bulut-Şengül 2014, s. 81; Hellenistik Döneme ait 62 adet sikkenin 36 adedi Lykia Birlik sikkesidir. 32 adeti III Grup, 2 adedi IV grup, 2 adedi ise V. gruba aittir (Bulut-Şengül 2014, s.81-82)

⁴⁴⁸ Bulut-Şengül 2014, s. 95, no: 35.

⁴⁴⁹ Bulut-Şengül 2014, s. 93, no: 28.

⁴⁵⁰ Bulut-Şengül 2014, s. 93, no: 29.

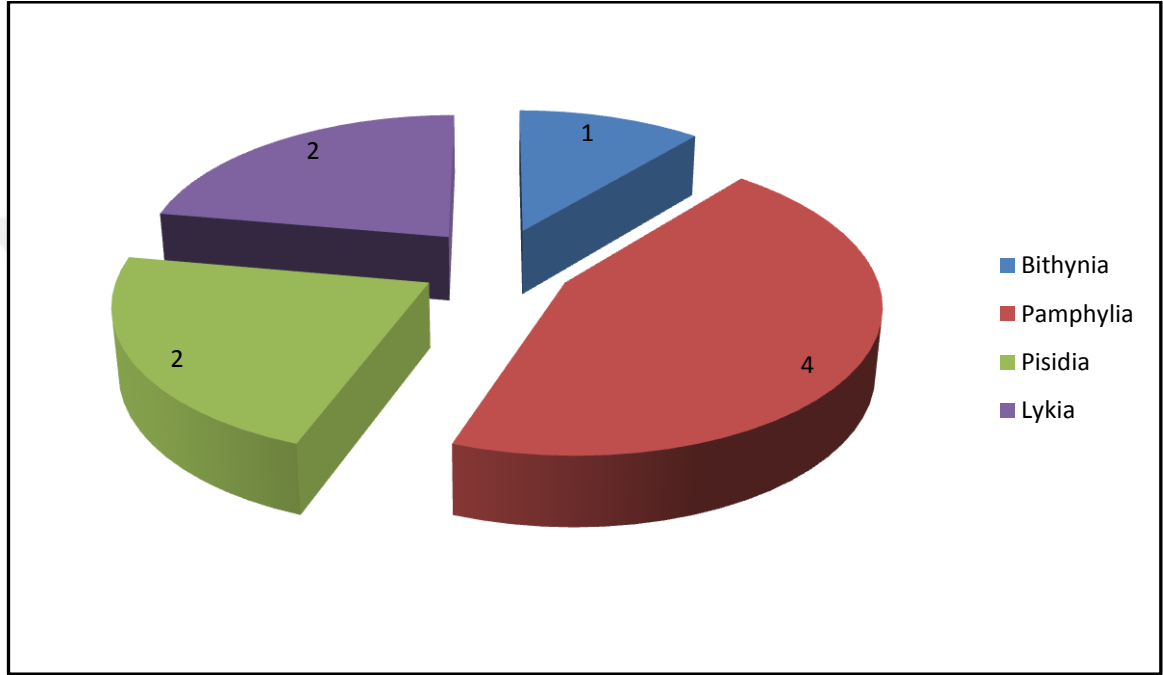
⁴⁵¹ Bulut-Şengül 2014, s. 95, no: 36.

⁴⁵² Bulut-Şengül 2014, s. 93, no: 27.

⁴⁵³ Bulut-Şengül 2014, s. 94, no: 31.

Kyenai⁴⁵⁴ kentleri ile temsil edilmektedir. Dört ayrı bölgeden sekiz farklı kente ait sikke limanda bulunmuştur ve sikkeler MS. 2. yüzyıl aittir.

Kraft'ın çalışmasında kentin, III. Gordianus'un eşi Tranquillina'nın büstünün bulunduğu sikkeleri Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri'nde bulunan kentlerle benzer biçem özellikleri bulunmaktadır⁴⁵⁵.

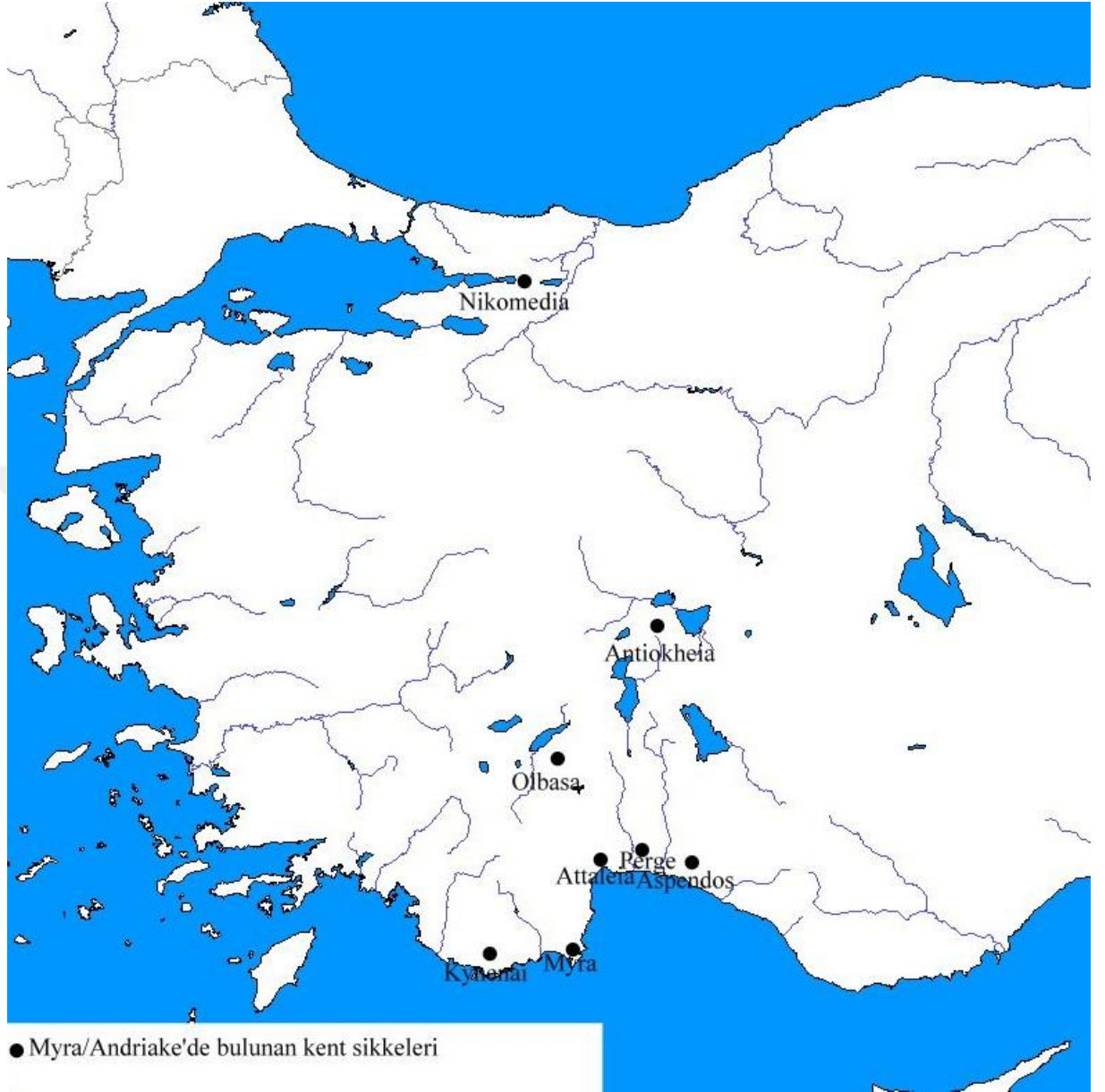
Grafik 7: Myra/Andriake'de Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemine ait sikkelerin bölgelere göre dağılımı

⁴⁵⁴ Bulut-Şengül 2014, s. 94, no: 33.

⁴⁵⁵ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

Kentler → İmparatorlar ↓	Nikomedeia	Perge	Aspendos	Attaleia	Antiokeia	Olbasa	Myra	Kyenai	TOPLAM
S. Severus (193-211)						1			
Caracalla (211-217)		1							
Elagabalus (218-222)			1						
III. Gordianus (238-244)							1	1	
I. Valerianus (253-260)	1								
II. Claudius Gothicus (268-270)					1				

Tablo 6: Myra/Andriake Liman Kenti'nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

Harita 13: Myra/Andriake kentinde ele geçen sikkeler ve Myra/Andriake sikkelerinin bulunduğu yerler

4.3.3. Patara Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

1989 yılında Fahri Işık tarafından kazıları başlatılan kentin sikkelerini Şükrü Özüdoğru çalışmıştır⁴⁵⁶. Patara’da ele geçen sikkeler MÖ. 2. yüzyıl ile MS. 12. yüzyıl

⁴⁵⁶ Özüdoğru 2002; Patara’da ele geçen sikkelerin 2002’den itibaren çalışılmamış olması kentte ele geçmesi muhtemel diğer yerlere ait sikkeler hakkında yetersiz kalmaktadır. Büyük bir liman kenti olan Patara’da birçok farklı kente ait sikkelerin bulunması muhtemeldir.

arasına aittir. Patara’da Roma İmparatorluk Dönemi’ne⁴⁵⁷ tarihlenen farklı kentlere ait sikkelerden sadece Perge⁴⁵⁸ ve Cyprus⁴⁵⁹ sikkesi mevcuttur.

Kraft’ın çalışmasında kentin, III. Gordianus’un eşi Tranquillina’nın büstünün bulunduğu sikkeler Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri’nde bulunan kentlerle benzer biçem özellikleri bulunmaktadır⁴⁶⁰.

Kentler → İmparatorlar ↓	Perge	Cyprus	TOPLAM
Augustus (MÖ. 27-MS. 14)			1
Macrinus (217-218)	1	1	1

Tablo 7: Patara Kenti’nde Ele Geçen Roma İmparatorluk Dönemi Şehir Sikkeleri

4.3.4. Limyra Antik Kenti Roma İmparatorluk Dönemi Sikke Buluntuları

1969 yılında Jürgen Borchart tarafından kazıları başlatılan kentin sikkelerini Joachim Gorecki çalışmıştır⁴⁶¹. Limyra’da sayısal olarak çok fazla olmasa da farklı kentlere ait sikkeler ele geçmiştir. Ele geçen sikkelerin hangi kentlere ait olduğu ayrıntılı bir biçimde ele alınmamıştır. Sadece Perge antik kentine ait sikkelerin ele geçtiği belirtilmiş fakat sikkenin hangi imparatora ait olduğu belirtilmemiştir⁴⁶². Limyra sikkeleri Arykanda ve Hecht Definesi’nde temsil edilmiştir.

Kraft’ın yaptığı çalışmada Limyra kentinde bir darphanenin bulunduğu dair bir bilgi yoktur. III. Gordianus’un eşi Tranquillina’nın büstünün bulunduğu sikkeler Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgeleri’nde bulunan kentlerle benzer biçem özellikleri bulunmaktadır⁴⁶³.

⁴⁵⁷ Patara’da ele geçen Hellenistik Dönem’e ait sikkeler Karia Bölgesi’nde bulunan Rhodos (Özüdoğru 2002, s. 58-59, no: 13-21) Pisidia Bölgesi’nde bulunan Selge (Özüdoğru 2002, s. 60, no: 22), Pamphylia Bölgesi’nde bulunan Attaleia (Özüdoğru 2002, s. 60, no: 23), Perge (Özüdoğru 2002, s. 60, no: 24) Side (Özüdoğru 2002, s. 61, no: 29), Phrygia Bölgesi’nde bulunan Kibyra (Özüdoğru 2002, s. 61, no: 21) Lykia Bölgesi’nde bulunan Aperlae (Özüdoğru 2002, s. 62, no: 34) Kragos Bölgesi (Özüdoğru 2002, s. 63-64, no: 35-43) Kyanea (Özüdoğru 2002, s. 64, no: 44) Limyra (Özüdoğru 2002, s. 65, no: 43) Masikyos Bölgesi (Özüdoğru 2002, s. 65-68, no: 46-63), Myra (Özüdoğru 2002, s. 68-69, no: 64-67), Telmessos (Özüdoğru 2002, s. 71-72, no:76-79), Tlos (Özüdoğru 2002, s. 72-74, no: 80-89) kent sikkeleri ele geçmiştir.

⁴⁵⁸ Özüdoğru 2002, s. 61, no: 25.

⁴⁵⁹ Özüdoğru 2002, s. 61, no: 28.

⁴⁶⁰ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

⁴⁶¹ Gorecki 1993, s. 123-135.

⁴⁶² Gorecki 1993,

⁴⁶³ Benzer biçem özelliklerinin bulunduğu kentler için bkz. Kraft 1972, s. 79-86.

4.4.Lykia Bölgesi sikkelerinin Bulunduğu Diğer Merkezler

Buluntuları yayımlanan Aphrodisias kentinde bir adet Lykia Bölgesi'ne ait sikke ele geçmiş olup hangi kentte ait olduğu tespit edilememiştir⁴⁶⁴. Lykia Bölgesi'nde bulunan kentlere ait sikkeler farklı bölgelerde bulunan kentlerde sınırlı sayıda temsil edilmektedir. Fakat yürütülen müze çalışmaları Lykia Bölgesi'nde darp edilen sikkelerin dolaşımı hakkında kesin bilgi vermesede bir öngörü sunması açısından önemlidir. Bu doğrultuda, çalışmaları yürütülen Isparta, Burdur, Yalvaç ve Side Müzelerinde yürütülen çalışmalara bakıldığında Lykia Bölgesi'nde darp edilen sikkelerin temsil edildiği görülmektedir⁴⁶⁵.

⁴⁶⁴ Donald 1992, no: 427

⁴⁶⁵ Yukarıdaki bilgiler görüşmemiz esnasında Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker tarafından verilmiştir. Isparta Müzesi sikkeleri Doç. Dr. A. Tolga Tek ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker, Burdur Müzesi sikkeleri Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker ve Yrd. Doç. Dr. Erdal Ünal, Yalvaç Müzesi sikkeleri ise Prof. Dr. Oğuz Tekin ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Köker tarafından çalışılmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi'nde sikkeleri yayımlanan kentlerin Roma İmparatorluk Dönemi'ndeki sikke dolaşımına dair veriler derlenerek incelenen kentlerin ekonomideki yeri üzerinde durulmuştur. Pisidia Bölgesi'nden 3 kent, 1 kutsal alan, 2 Mağara, Pamphylia Bölgesi'nden 3 kent 1 define, Lykia Bölgesi'nden ise biri liman kenti olmak üzere 4 kent konu kapsamında değerlendirilmiştir.

Pisidia Bölgesi'nde, inşa edilen yolların, düzenlenen agonların ve yapılan homonoia anlaşmalarının kentler arası ilişkilerde etkin bir rol oynadığı görülmektedir. Bölgede MÖ 6 yılında inşa edilen, koloni kentlerini birbirine bağlama amacı taşıyan Via Sebaste'nin bazı kentlerin konumu gereği önemini arttırdığı ve birçok yolun kesiştiği noktaların insanların uğrak noktaları olma özelliği taşıdığını vurgulamak gerekir. Bölgede gerek yazıtlara gerekse sikkelere bakıldığında 30 kentin agonistik festival düzenlediği ve yapılan festivallerin kente para ve insan akışı sağladığı düşünülmektedir. Sikkelere bakıldığında gerek bölge içi gerekse farklı bölgelerde bulunan kentlerle homonoia anlaşmalarının yapıldığı görülmektedir. Homonoia anlaşmaları Lykia Birliği, Galatia Bölgesi'nde bulunan ve ticaret merkezi olan Tavion, Troas Bölgesi'nde bulunan Troia (Ilion), Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge ve Side, Lykaonia Bölgesi'nde yer alan Lystra ve Ikonion ve son olarak Yunanistan'da bulunan Sparta kentiyile yapılmıştır. Özellikle Klaudia Seleukeia (Sidera) kentinin homonoia anlaşması yaptığı Antiokheia ve Baris kentlerinin sikkelerinin kentte ele geçmiş olması kentler arası sıkı ticari ilişkilere işaret etmektedir.

Buluntuları yayımlanan yerler arasında bulunan Antiokheia, Karain ve Suluin Mağaraları farklı kentlere ait sikke ele geçmediği için sikke dolaşımı konusunda bir yorum yapılamamaktadır. Pisidia Bölgesi'nin önemli bir koloni kenti olan Pisidia, Phrygia, Lykaonia ve Galatia bölgelerinin kavşak noktasında bulunan, birçok yol güzergâhının geçtiği Antiokheia'da farklı kentlere ait sikkeler beklemek bu nedenler dolayısıyla olağandır.

Sagalassos'ta Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pisidia, Phrygia, Lydia ve Pamphylia bölgelerinde bulunan 11 ayrı kentin sikkesi ele geçmiştir. Ele geçen sikkelere genel olarak bakıldığında MS. 2. yüzyılda kentler arası ilişkilerin yoğunluk gösterdiği ve karşılıklı ticari ilişkilerden söz etmek güç olsa da en azından sikkeleri ele geçen kentlerin Sagalassos'la ilişkileri olduğu düşünülebilir. Sagalassos'da görece Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge kentinin sikkeleri en fazladır ve Perge'de de Sagalassos sikkeleri ele geçmiştir. Seramik atölyelerine sahip olan Sagalassos kentinin ticarete Perge limanını kullanmış olması muhtemeldir. Perge sikkelerinin fazlalığını açıklarken Sagalassos'ta yazlık evleri olan Pergeli vatandaşları da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Perge kentine ait sikkeler üzerinde kontrmark bulunmaktadır ve bu kontrmark Perge kentine aittir. Henüz ele geçen sikkeler Sagalassos'ta farklı bir sikkenin damgalanarak dolaşıma sokulduğuna dair bilgi içermemektedir. Sagalassos sikkeleri Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge, Side ve Hecht Definesi, Karia Bölgesi'nde bulunan Aphrodisias, Isparta, Burdur ve Anamur müzelerinde mevcuttur. Bir darphaneye sahip olduğu düşünülen kentin Elagabalus, Gallienus ve III. Gordianus dönemlerinde Pisidia, Pamphylia ve Lykia bölgelerinde bulunan kentlerle benzer kalıp özellikleri görülmektedir.

Sikke buluntuları yayımlanan Klaudia Seleukeia (Sidera) kentinde Pisidia Bölgesi'nde bulunan 3 farklı kente ait 2. ve 3. yüzyıllara tarihlendirilen sikkeler ele geçmiştir. Kent sikkeleri Arpalık Tepe kutsal alanı, Perge ve Hecht Definesi içinde oldukça az örnekle temsil edilmektedir. Yapılan araştırmaların artması ile birlikte kentte farklı bölgelere ve kentlere ait sikkeler ele geçmesi beklenebilir. Kentin Septimius Severus ve III. Gordianus dönemlerinde Pisidia, Pamphylia ve Lykia bölgelerinde bulunan kentlerle benzer biçim özelliklerine sahip ön yüz betimlemeleri vardır.

Pisidia Bölgesi'nin kutsal alanı olan Arpalık Tepe'de Pisidia ve Pamphylia bölgelerinden 7 farklı kentte ait sikkeler ele geçmiştir. Sikkelerin adak eşyası olarak bırakılması kutsal alanı ziyaret eden insanların menşei hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır ve -Anadolu'da bulunan diğer kutsal alanlar gibi- dinin sikke dolaşımı üzerindeki etkisini göstermesi bakımından önemlidir. Pamphylia ve Lykia Bölgeleri haricinde Anadolu'da sikke buluntuları yayımlanan önemli kentler ve Müze kataloglarına baktığımızda Pisidia Bölgesi'nde bulunan kent sikkelerinin dolaşımını da incelemek mümkündür. Pisidia kentlerinin Lydia Bölgesi'nde bulunan Sardes, Ionia Bölgesi'nde bulunan Didyma, Phrygia Bölgesi'nde bulunan Hierapolis ve Anamur müzesinde temsil edildiği görülmektedir. Ancak, müze envanterlerine kayıtlı bu sikkelerin dolaşıma dâhil edilmesi buluntu yeri bilinmediği için mümkün değildir. Fakat yayılım alanı bakımından anılmaya değerdir.

Akdeniz kıyı şeridinde bulunan ve birçok limana ev sahipliği yapan Pamphylia Bölgesi'ne Pisidia, Lykia, Lykaonia, Isauria ve Kilikia bölgelerinden uzanan yollar vardır. Attaleia, Perge ve Side bölgenin liman kentleridir. Attaleia ve Perge birçok yolun kesiştiği noktalarda bulunan kentler iken Side birçok yolun son bulunduğu liman kentidir. Aspendos ise bir liman kenti değildir fakat birçok yolun kesiştiği noktada bulunmaktadır. Ele geçen yazıtlar ve sikkeler kentlerde agonistik festivallerin düzenlendiğine dair bilgi içermektedir. Pamphylia Bölgesi'nde düzenlenen festivaller Pisidia Bölgesi'ndekilere göre daha büyük ve kapsamlıdır. Özellikle Aspendos kentinin bastırması olduğu agonistik sikkenin Perge'de ele geçmesi Aspendos'ta festivallere katılan bir kişinin yanında bu parayı getirmiş olabileceği ya da Aspendos'un düzenleyeceği agonu duyurma amacı taşıdığını düşündürmektedir. Bölgede yer alan 3 kent hem bölge içindeki hem bölge dışındaki kentlerle Homonoia anlaşmaları yapmıştır. Kentlerin özellikle bölge içinde bulunan diğer kentlerle yaptığı anlaşmalar göze çarpmaktadır. Bunun dışında anlaşma yaptığı kentler Yunanistanda bulunan Delphoi, Troas'da bulunan Alexandreia, Ionia'da bulunan Ephessos ve Lykia'da bulunan Myra kentidir. Homonoia anlaşmalarının yapıldığı bölge dışı kentlerin hepsinin liman kentleri olması dikkat çekicidir.

Pamphylia Bölgesi'nde buluntuları yayımlanan Perge'nin Roma İmparatorluk Dönemi'nde Aygıptos, Pamphylia, Mysia, Ionia, Lydia, Phrygia, Kilikia, Lykia

bölgelerinde bulunan 22 ayrı kentin sikkeleri ele geçmiştir. Adı geçen bölgelerde bulunan kentlerle karşılıklı ticari ilişkiden bahsetmek güç olsa da sikkelerin ait oldukları kentlerin özellikle MS. 3. yüzyılda Perge ile ilişkilerinin olduğu düşünülebilir. Farklı bölgelere ait sikke çeşitliliğinin çok olması ve özellikle Pisidia ve Phrygia bölgelerinde bulunan kent sikkelerinin büyük paya sahip olması bu kentlerin ticari amaç doğrultusunda kullandıkları Perge'nin limanı ile alakalı olmalıdır. Kentte ele geçen Sillyon, Termessos, Hadrianotherai, Selge ve Attaleia-Magydos? kent sikkelerinin üzerinde kontrmark bulunmaktadır ve bu kontrmarklar sikkelerin geldiği kentlere aittir. Farklı bir kente ait sikke Perge'de kontrmarklanarak dolaşıma sokulmamıştır. Perge sikkeleri Pisidia Bölgesi'nde bulunan Sagalassos ve Arpalık Tepe kutsal alanı, Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Side ve Hecht Definesi, Lykia Bölgesi'nde bulunan Arykanda, Limyra ve Patara, Suriye'de bulunan Antiokheia am Orantes, Karia Bölgesi'nde bulunan Aphrodisias, Isparta, Burdur ve Anamur müzelerinde ele geçmiştir. Perge sikkelerinin farklı bölge ve kentlerde sık sık ele geçmesi, kentin politik ve ekonomik olarak bağlantılı olduğu diğer bölge kentlerini göstermesi açısından önemlidir. Bir darphaneye sahip olduğu düşünülen kentin Septimius Severus, Caracalla, I. Philippus, I. Valerianus, Maximinus, Volusianus, III. Gordianus, Trebonianus Gallus, Traianus Decius, Herrenia Etruscilla, Gallienus dönemlerinde Pisidia, Pamphylia, Lykia, Kilikia, Lykaonia bölgelerinde bulunan kentlerle benzer kalıp ilişkileri görülmektedir.

Side'de Roma İmparatorluk Dönemi'nde Pamphylia, Lydia, Mysia, Ionia, Phrygia, Kilikia ve Pisidia bölgelerinde bulunan 25 farklı kente ait sikkeler ele geçmiştir. Büyük bir hinterlanda sahip olan Side'nin çevre bölge ve kentlerle ticari ilişkilerinin olması kaçınılmazdır. Ele geçen sikkelere bakıldığında MS. 3. yüzyılda ilişkilerin yoğunluk kazandığı görülmektedir. Fakat özellikle Ionia ve Mysia bölgelerinde bulunan kent sikkelerinin MS. 1. yüzyılla ait olması imparatorluğun erken dönemlerinden itibaren bu bölgelerde bulunan kentlerin herhangi bir sebepten iletişime geçtiği Pergamon ile Side arasında bulunan yolun ise ulaşımı kolaylaştırdığı düşünülebilir. Kilikia Bölgesi'nde bulunan kentlerin sayısal olarak diğer bölge kentlerine göre fazla olması bölgenin Side ile siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerinin fazla olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Side sikkeleri Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge, Pisidia Bölgesi'nde bulunan Arpalık Tepe, Lykia Bölgesi'nde bulunan

Arykada, Yalvaç ve Anamur müzelerinde temsil edilmektedir. Kentte ele geçen sikkelerin üzerinde kontrmark bulunmamaktadır. Bir darphaneye sahip olduğu düşünülen kentin Caracalla, Maximinus, Maximus, III. Gordianus, II. Philippus, Traianus Decius, Trebonianus Gallus, Gallienus, Valerianus, Volusianus, Elagabalus dönemlerinde Pisidia, Pamphylia, Lykia, Kilikia, bölgelerinde bulunan kentlerle benzer kalıp ilişkileri görülmektedir.

Az sayıdaki buluntular ışığında Sillyon'da Phrygia Bölgesi'nden Aizanoi kentine ait sikke ele geçmiştir. Sillyon sikkeleri Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Perge ve Hecht Definesi, Lykia Bölgesi'nde bulunan Arykada, Pisidia Bölgesi'nde bulunan Arpalık Tepe kutsal alanında temsil edilmektedir. Severus Alexander, I. Philippus, Gallienus, II. Valerianus dönemlerinde Pisidia, Pamphylia ve Kilikia bölgelerinde bulunan kentlerle benzer kalıp ilişkileri görülmektedir.

Anadolu'da sikke buluntuları yayımlanan önemli merkezlere ve müze kataloglarına baktığımızda Pamphylia Bölgesi'nde bulunan kentlerden Perge'nin çeşitli bölgelerde temsil edildiği görülmektedir. Bunlar Karia Bölgesi'nde bulunan Aphrodisias ve Antik çağda Suriye'de bulunan Antiokheia am Orantes kentleridir. Anamur müzesinde Pamphylia Bölgesi kent sikkeleri yer almaktadır. Kentin, Pisidia, Pamphylia ve Kilikia, bölgelerinde bulunan kentlerle benzer kalıp ilişkileri görülmektedir. Pamphylia Bölgesi'nde bulunan ve Perge'de ele geçen Hecht Definesi'nin içinde Mysia, Ionia, Karia, Lydia, Phrygia, Lykia, Pamphylia, Pisidia, Kilikia, Kapadokia, Suriye, Phonike bölgelerinde bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiştir. Sikkeler MS. 2 ve çoğunlukla 3. yüzyıl sikkelerinden oluşmaktadır. Definede ele geçen sikkeler kazı sikkeleri yayımlanan kentlerle büyük oranda paralellik göstermektedir.

Arykada'da sikkeler Roma İmparatorluk Dönemi'nde Makedonya, Lykia, Karia, Lydia, Kilikia, Ostroene, Pamphylia, Mysia, Phrygia ve Ionia bölgelerinden 34 farklı kente ait sikkeler ele geçmiştir. Kent, Pamphylia ve Karia bölgelerinde bulunan kentler ile erken Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren süregelen ilişkiler söz konusudur. Görece en fazla sikkeye sahip olan kent Perge ve Termessos'dur. Arykada'nın farklı bölgelerde bulunan kentlere ait sikkelerin ele geçmesi kentin birçok yolun kesiştiği noktalarda bulunuyor olması ile alakalıdır. Roma İmparatorluk

Dönemi'nde sadece III. Gordianus egemenliği altında sikke basan Arykanda sikkeleri farklı bir bölgede temsil edilmemiştir.

Myra'nın liman kenti olan Andriake'de Bithynia, Pisidia, Pamphylia ve Lykia, Limyra'da Pamphylia, Patara'da ise Pamphylia ve Kıbrıs bölgelerinde bulunan kentlere ait sikkeler ele geçmiştir. Önemli kavşak merkezlerinde bulunan bu kentlerin ve liman kentlerinin sadece bu bölgelere ait sikkelerle sınırlı olduğu düşünülemez yapılan çalışmalar neticesinde farklı bölgelerde bulunan kentlere ait sikkelerde ele geçecektir. Myra, Limyra ve Patara sikkeleri Arykanda kazısında ele geçmiştir. Limyra sikkesi Hecht Definesi içinde de mevcuttur. III. Gordianus Dönemi'nde, Arykanda, Limyra, Myra ve Patara sikkelerinin ön yüz kalıplarının Pisidia, Pamphylia ve Lykia bölgelerinde bulunan kentlerle benzer özellikler taşıdığı görülmektedir.

Bölgede, Mnorike Kosara, Korydalla, Arykanda, Podalia, Khoma, Arneia, Limyra, Myra, Kyaneia, Tlos, Ksanthos, Neisa, Telmessos ve Kalynda kentleri birden fazla yolun kesiştiği noktalarda bulunan kentlerdir. Bölgede ele geçen yazıtlar Oinoanda, Olympos, Patara, Arykanda, Balboura, Bubon, Phaselis ve Telmessos kentlerinde agonların düzenlendiğine dair bilgiler içermektedir. Sikkeler üzerinde agonların düzenlendiğine dair betimlemeler yoktur. Lykia Birliği ile Pisidia Bölgesi'nde bulunan Apollonia Mordiaion ve Pamphylia Bölgesi'nde bulunan Aspendos arasında Homonoia anlaşması yapılmıştır. Lykia Bölgesi'nde bulunan Patara ve Myra arasında da bir anlaşma söz konusudur. Lykia Bölgesi'nde Arykanda, Patara, Limyra ve Myra'nın limanı Andriake sikkeleri yayımlanmıştır.

Genel olarak bakıldığında, tez kapsamında ele alınan bölgelerde, kentin büyük ve gelişmiş olması, hem kentte temsil edilen sikkelerin hem de kentin temsil edildiği diğer kentlerin çeşitliliğine sebep olmuştur. Birçok yolun kesiştiği noktalar ve liman kentleride farklı bölgelerde bulunan kent sikkelerinin temsil edildiği bir diğer yerlerdir. Bir kentte konum olarak daha yakın olan bir diğer kentin daha çok ele geçtiği görülmektedir. Pisidia ve Pamphylia Bölgelerinde düzenlenen agonlar MS. 3. yüzyıl aittir. Özellikle Pamphylia Bölgesi'nde Valerianus ve Gallienus dönemlerinde festivallerde artış söz konusudur. Kentler arası ilişkilerin MS 1. yüzyıla oranla 2. ve 3. yüzyılda birbirleriyle iletişiminin daha da geliştiği göze çarpmaktadır.

KAYNAKÇA

Antik Kaynakça

Arrianos, *Anabasis*, C. I, Çev.: H. Örs, Ankara 1944.

Aristoteles, *Politica*, Çev.: T. Mete, İstanbul, 1993.

Athenaios, *Deipnosophiston*, The *Deipnosophists* of Athenseus of Naucratis, with an English translate by C. B. Gulick, London, 1951.

Augustus, *Monumentum Ancyranum: Ankara Anıtı*, Çev.: Çiğdem Dürüşken, İstanbul 2007.

Cassius Dio, *Historiae Rhomanae*, Roman History, with an English translate by E. Cary-H. B. Foster (Loeb Classical Library), Cambridge, Mass.: Londra 1917.

Dion Chrysostomos, *orationes*, Dio Chrysostom, with an English translation by W. Cohoon-H. L. Crosby (Loeb Classical Library), London -New York 1932-1953.

Elçilerin İşleri, İncil, İstanbul 1991.

Herodotos, *Herodot Tarih*, Çev.: M. Ökmen, Ankara 2006.

Titus Livius, *Şehrin Kuruluşundan İtibaren, Birinci Kitap*, Türkçe'ye Çev.: S. Şenbark, İstanbul 1992.

Lukianos, *Anacharsis*, Lucianus, *Anacharsis or Athletics. Menippus or The Descent into Hades. On Funerals. A Professor of Public Speaking. Alexander the False Prophet. Essays in Portraiture. Essays in Portraiture Defended. The Goddess of Surrye*, with an English translation by A. M. Harmon (Loeb Classical Library), Cambridge, Mass.; 1925.

Plinius G. Secundus, *Naturalis Historia*, Kullanılan Metin ve Çeviri: Pliny, *Natural History*, vol. II, with an English translation by H. Rackham (Loeb Classical Library), Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1942.

Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası*, XII-XIV, Çev.: Adnan Pekman, İstanbul 1993.

Thukydides, *Peloponnessos Savaşları*, Türkçe'ye Çev.: F. Akderin, İstanbul 2010.

Modern Kaynakça

Abbasoğlu H., “1986 Yılı Termessos Yüzey Araştırmaları”, *AST* 5, 1987, 213-230.

Abbasoğlu H.- İplikçioğlu B., “Antik Termessos Kenti ve Çevresinde Epigrafya Araştırmaları”, *AST* 8, 1991, 209-214.

Akiř E., “Yalvaç Müzesinde Yer Alan Pisidia Antiokheia Koloni Sikkeleri”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2011.

Aktaş M., “Pisidia Antiokheia’sı Kent Sikkeleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2006.

Akyay Y., “Hecht Definesi-Perge Şehir Sikkeleri”, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı, İstanbul, 1966.

Altın R., “Yazıtlar Işığında Pisidia Bölgesi Agonları”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Isparta, 2015.

Atalay R., “Aphrodisias Heykel Okulu”, *Sanat ve Dil Araştırmaları Enstitüsü*, Cilt 2, Sayı 3, 2014, s.140-149.

Atlan S., *Side’nin Milattan Önce V. ve IV. Yüzyıl Sikkeleri Üzerine Araştırmalar*, Ankara, 1967.

Atlan S., “Side’de Basılan Amyntas Sikkeleri”, *Belleten* 39, 1975, s. 555-611.

Atlan S., *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*, Ankara, 1976.

Aul. Pisidiens I, H. von Aulock, *Münzen und Städte Pisidiens I*, *IstMitt Beiheft* 19, 1977.

Aul. Pisidiens II, H. von Aulock, *Münzen und Städte Pisidiens II*, IstMitt Beiheft 22, 1979.

Austin M. M., *The Hellenistic world from Alexander to the Roman Conquest*, Cambridge, 1981.

Baldus H. R., *Didyma: Fundmünzen aus den Jahren 1962-1998*, Teil 3, Mainz am Rhein, 2006

Baydur N., “Die Münzen von Attaleia in Pamphylien”, *JNR* 25, İstanbul, 1975.

Baydur N., “Die Münzen von Attaleia in Pamphylien”, *JNR* 26, İstanbul, 1976.

Bean G. E., “Notes and Inscriptions from Pisidia Part II”, *AnSt* X, 1960, s. 43-82.

Bean G. E., *Side Kitabeleri*, Ankara, 1965.

Bean G. E., *Eski Çağ'da Lykia Bölgesi*, İstanbul, 1998.

Bell H. W., *Sardis*, Volume XI, Leiden, 1916.

Bellinger A. R., *Troy The Coins*, Troy Supplemantary Monograph 2, 1961.

Bennett J., “Lykia ve Pamphylia'da Roma Ordusu”, *Adalya* X, 2007, s.131-153.

Bennett J., “Claudius, Lykia'yı Neden İlhak Etti?”, *Adalya* XIV, 2011, s. 119-136.

Bilgiç B. - Bayram S., *Ankara Kültepe Tabletleri II*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Bingöl O., Seleukeia Sidera, *Anadolu/Anatolia EK III*, 2, 2012, s. 457-471.

Hill G. F., “ BMC Lycia: A Catalogue of the Greek Coin in British Museum, Catalogue of Greek Coin of Lycia, Pamphylia and Pisidia, London, 1897.

Brandt H, *Gesellschaft und Wirtschaft Pamphylens und Pisidiens im Altertum*, Bonn, 1992.

Bulut S. - Şengül M., “2009-2012 Yılları Andriake Kazı Sikkeleri ve Yerleşim Tarihine Katkıları”, *I. Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi: Bildiriler Kitabı*, Antalya, 2014, s. 79-110.

Buttrey T.V., Johnston A., Mackenzie K. M., Bates M. L., *Grek, Roman and Islamic Coins From Sardis*, London, 1981.

Büyükkolancı M., *Adada: Pisidia'da Bir Antik Kent*, İzmir, 1998.

Borrell H. P., “Coin of Andeda in Pisidia”, *NC2*, 1839.

Calder W. M., “Colonia Caesareia Antiocheia” *JRS* II, 1912, s. 78-109.

Carcadice I. - Priece M., *Hellen Dünyasında Sikke*, (Çev. O. Tekin), İstanbul, 2001.

Callataý F. - Doyen J. M., “Un lot de Petites Fractions en Argent de Selge en Selge”, *SNR, TOMA 66*, Bern 1987.

Çizmeli Öğün Z., “Smintheion Kazıları Sikke Buluntuları”, *Anatolia* 26, 2004, 25-37.

Çizmeli Öğün Z., “Les Trouvailles monétaires du Sanctuaire d'Apollon Smintheus”, *XIII Congresso Internacional de Numismatica*, Madrid, 2005, 545-550.

Çizmeli Öğün Z., “Les Monnaies Découvertes á Claros, Sanctuaire d'Apollon en Ionie”, *Revue Numismatique* 163, 2007, s. 213-233.

Çizmeli Ögün Z., “Karain ve Suluin Mağaralarında Bulunan Sikkeler”, *Işın Yalçıkkaya’ya Armağan*, 2011.

Çizmeli Ögün Z. - Marcellesi M. C., “Réseaux d’échanges régionaux en Asia Mineure occidentale: l’apport des monnaies de fouilles”, *Actes du Colloque de Nomisma, La circulation monétaire dans le monde Antique, BCH Suppl. 53*, 2011, 304-348.

Çizmeli Ögün Z., “Klaros Kutsal Alanında Ele Geçen Sikkeler (1988-1997)”, *Ömer Çapar’a Armağan*, Ankara, 2012.

Çizmeli Ögün Z., “Smintheion Definesi ve Alexandria Troas Sikkelerinin Akdeniz Havzasındaki Dolaşımı”, *I. Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi: Bildiriler Kitabı*, Antalya, 2014.

Çokbankir N., “Pamphylia ve Kilikia Bölgesi’ndeki Sporcuların Testimoniası”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Antalya, 2003.

Çokbankir N., “Yazıtlar Işığında Roma İmparatorluk Çağı Küçük Asya Agonları ve Sporcuları”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya, 2010.

MacDonal D., *Greek and Roman Coins from Aphrodisias*, 1992.

Dönmez Öztürk F., *Homonoia Anlaşmaları*, İstanbul, 2007.

Droysen J. G., *Büyük İskender Tarihi*, (Çev. B. Sıtkı Baykal), İstanbul, 2007.

Ekici M., “Karia Şehir Sikkeleri ve Lagina’da Bulunan Sikkelerin Değerlendirilmesi”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya, 2013.

Ercenk G., “Pamphylia Bölgesi ve Çevresi Eski Yol Sistemi”, *Belleten* 56, 1992, 361-370.

Ercenk G., “Perge Antiokheia Eski Yolu”, *I. Uluslar arası Pisidia Antiokheia Sempozyumu*, Isparta, 1997, s. 27-28.

Erol A., “Perge Kazı Sikkeleri: 1989-1998”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005.

Erol A., “Burdur Müzesi’nde Bulunan Amyntas Sikkeleri”, *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World, Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baybur*, İstanbul, 2009, s. 147-155.

Erol-Özdizbay A., “Roma İmparatorluk Dönemi’nde Pontus-Bithynia Agonlar ve Agonistik Sikkeler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2011.

Erol-Özdizbay A., “Perge Sikkelerinde Agonistik Ödül Taçları”, *Adalya* 15, 2012, 203-222.

Franke P. R., *Roma Döneminde Küçük Asya: Sikkelerin Yansımasında Yunan Yaşamı*, (çev. N.Baydur ve B. Theis-Baydur), İstanbul 2007.

Freeman C., *Mısır, Yunan ve Roma: Antik Akdeniz Uygarlıkları*, (Çev. Suat Kemal Angı) Ankara, 2005.

French D. H. - Mitchell S. “Roma İmparatorluğunun İlk Devrinde Pisidia’da Yollar ve Ulaşım”, *TAD* 24/1, Ankara, 1977, 213-218.

French D. H., “Roma Yolları ve Miltaşları”, *AST* 2, 1984, s. 123-129.

French D. H., “1990 Yılı Roma Yolları ve Miltaşları Çalışması”, *AST* 9, 1992, s.149-163.

D. French, “Roads in Pisidia”, *AMS* 6, *Forschungen in Pisidien*, 1992(a), s. 167-175.

French D. H., “1993 Yılı Roma Yolları ve Miltaşları”, *AST* 12, 1992, s. 29-37.

Gordon R., Beard M., Reynolds J., Roueche C., “Roman Inscriptions”, *JRS* 83, s. 131-158, 1993.

Gordon R., Beard M., Reynolds J., Roueche C., “Roman Inscriptions”, *JRS* 87, s. 203-240, 1997.

Gorecki J., *Die Steine von Zemuri; Münzprägung und Münzfunde*, Wien, 1993, s. 123-136 .

Gökalp Z. D., “Yalvaç ve Isparta Müzelerinde Bulunan Bizans Sikkeleri”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2007, Eskişehir.

Gökalp Z. D., *Yalvaç Müzesi Bizans Sikkeleri*, Ankara, 2009.

Gökyıldırım T., ”Yeni İncelemeler Işığında Hecht Definesi ve Definedeki Pamphylia Bölgesi Şehir Sikkeleri”, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı* 17, 2001, İstanbul, s. 374-397.

Grand M., “An Early Coin Colonia Olbasa”, *NC* 9, 1949.

Green P., *Alexander The Great: And the Hellenistic age*, London, 2007.

Harl K.W., *Civic Coins and Civic Politics in the Roman East AD. 180-275*, Berkeley, 1987.

Heckel W. - Yardley J.C., *Alexander the Great: Historical Sources in Translation*, London, 2008.

Heesch J. V. - Stroobants F., “The Silver Coinage of Sagalassos in Pisidia”, *Studies in Ancient Coinage in Honour of Andrew Burnett*, London, 2015, s. 13-30.

Horsley G. H. R. - Mitchell S., “The Inscriptions of Central Pisidia: Including Texts from Kremna, Ariassos, Keraia, Hyia, Panemoteichos, the Sanctuary of Apollo of the Perminoudeis, Sia, Kocaaliler, and the Doseme Bogaz”, *IK 57*, Bonn 2000.

Howgego C. J., *Grek Imperial Countermarks, Studies in the Provincial Coinage of the Roman Empire*, Royal Numismatic Society, London, 2005.

Hürmüzlü B., “Seleukeia Sidera Antik Kenti”, *Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Haberler 26*, 2008, s. 12-13.

Hürmüzlü B. - Hecebil U., “Konana Antik Kenti ve Çevresinde Roma Dönemi Yol Sistemleri”, *Pisidia Yazıları Hacı Ali Ekinci Armağanı Pisidian Essays in Honour of Ali Ekinci*, 2015, s. 35-45.

Ildız E., *Eski Çağ'da Bankacılık ve Bankerlik*, İstanbul, 2013.

Imhoof-Blummer F., *Kleinasiatische Münzen Band II*, Wien, 1902.

Işın G., “Yumaklar Arpalık Tepe Küçük Buluntuları: Ön Rapor”, *AST 23*, Antalya, 2006, s.125-128.

Karayaka N., *Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları*, İstanbul, 2007.

Karwiese S., *Antik Nümismatiğe Giriş*, İstanbul, 2004.

Kaya M. A., “Anadolu’da Roma Eyaletleri; Sınırlar ve Yönetimi”, *TAD* 38, Ankara, 2005.

Kosmetatou E., “The Hero Solymos on the Coinage of Termessos Major”, *SNR* 76, Zurich, 1997, s. 41-56.

Köker H., ”Perge Kazı Sikkeleri 1999-2004”, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul, 2007.

Köker H., “2010 Yılı Sillyon Antik Kenti Yüzey Araştırması”, *AST* 29, C.3, s. 33-48.

Köker H., “Küçük bir Kereitai Definesi”, *Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler*, Antalya, 2011(a).

Köker H., “Eskiçağ’da Komama: Tarihi ve Sikkeleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2013(a).

Köker H., “Yeni Bir Bronz Konana Sikke Tipi”, *I. Pisidia Araştırmaları Sempozyumu*, Isparta, 2013(b), s. 365-367.

Köker H., “A New Bronze Coin Type of Ariassos”, *SOMA 2012: Proceeding of the 16th Symposium on Mediterranean Archaeology, 1-3 Nisan 2012, Floransa (İtalya), Volume I*, Oxford, 2013(c).

Köker H., “Roma İmparatorluk Dönemi Komama Sikkeleri”, *Birinci Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü*, Antalya, 2014, s. 345-359.

Köker H., “Klaudia Seleukeia (Sidera) Kazı ve Yüzey Araştırmaları Sikke Buluntuları Ön Değerlendirme”, *Akron 13-Eskiçağ Yazıları* 10, 2016, s. 253-258.

Köker H., “Pisidia Bölgesi Roma Kolonileri ve Sikkeleri”, *Toplumsal Tarih* 277, s. 54-57.

Kraft K., *Das System Der Kaiserzeitlichen Münzprägung in Kleinasien*, Berlin, 1972.

Krzyanowska A., *Monnaies Coloniales d’Antioche de Pisidie*, Warszawa, 1970.

Lauffer S., *Büyük İskender*, (Çev. Nilgün Sorguç), İzmir, 2004.

Lendering J., *Büyük İskender*, (Çev. Burak Sengir), İstanbul, 2009.

Lenger D. S., “Arpalık Tepe Kutsal Alanından Sikkeler”, *Mediterranean Journal of Humanities* 1/2, Antalya, 2011, s. 145-149.

Leschhorn W., “Die Verbreitung von Agonen in östlichen Provinzen des römischen Reiches”, *Stadion* 24/1, s. 31-57.

Levick B. M., “The Coinage of Pisidian Antioch in the 3rd Century A.D”, *NC* 76, 1966, s. 47-59.

Levick B. M., *Roman Colonies in Southern Asia Minor*, Oxford, 1967.

Mansel A. M., *Side: 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırma Sonuçları*, Ankara, 1978.

Mcintyre A. P., “The Alexander Tetradrachms of Termessos Major”, *NC* 166, London 2006, s. 27-30, Lev. 9-10.

Magie D., *Roman Rule in Asia Minor*, Vol. I-II, Princeton, 1950.

Martini R. - Nolle J., “Termessus Maior Di Pisidie. Monete Semi- Autonome Con, Testa di Zeus, Dell’Anno Θ (9=260-261 d.C.) Di Gallienus: Note Introduttive”, *Annotazioni Numismatiche Supplemento XIV*, Serie III, 1999, s. 3-32.

Meadows A., "Amyntas, Side, an the Pamphylian Plan", *Agoronomia. Studies in Money and Exchange Presented to John H. Kroll*, New York, 2006, 151-176.

Milne J. G., "The Coinage of Antioch in Pisidia after A.D. 250", *NC* 7, 1947, 1-97.

Mitchell S., "1988 Yılı Ariassos Yüzey Araştırması", *AST* 7, 1990, 147-152.

Mitchell S., "Ariassos 1990", *AST* 9, 1992, 93-108.

Mitchell S., *Anatolia, Land, Men and Gods in Asia Minor I*, Oxford, 1993.

Mitchell S., *Anatolia: Land, Men, And Gods in Asia Minor II*, London, 1995.

Mitchell S., *Cremna in Pisidia: An Ancient City in Peace and in War*, London, 1995(a).

Mitchell S., Wealkens M., *Pisidian Antioch: The Site And Its Monuments*, London, 1998.

Morrison C., *Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik: Genel Bir Bakış*, (Çev. Z. Çizmeli Öğün), İstanbul, 2002.

Murphy E. - Poblome J., "Situating Coroplast and Moulded- Ware Productions in Late Antique Sagalassos (SW Turkey)", *News Letter of the Coroplastic Studies Interest Group* 7, s. 2-3.

Murphy E. - Poblome J., "Technical and Social Considerations of Tools of the Trade?", *Journal of Mediterranean Archaeology* 25/2, s. 197-217.

Murphy E. - Poblome J., "From Formal to Technical Styles: Production Challenges and Economic Implications of Changing Tableware Styles in Roman to Late Antique Sagalassos", *AJA* 21, s. 61-84.

Müseler W., *Lykische Münzen, in Europäischen Privatsammlungen*, 2016, İstanbul.

Nollé J. - Schindler F., *Die Inschriften von Selge*, IK 37, Bonn, 1991.

Nollé J., *Side im Altertum I. Geschichte und Zeugnisse*, I. Geographie, Geschichte, Testimonia, griechische und lateinische Inschriften IK 43, Bonn, 1993.

Nollé J., “Colonia und Socia der Römer”; Ein neuer Vorschlag zur Auflösung der Buschtaben ‘SR’ auf den Münzen von Antiocheia bei Pisidian, Rom und der Griechische Osten. *Festschrift H.H. Schmitt zum 65. Geburtstag*, Stuttgart, 1995, s. 350-370.

Nollé J., “Stiere und Stierkämpfe im Tauros. Anmerkungen zu einem Münztypus mit Apollonkopf, Buckelstier und der Legende ΠΕ”, *JNG 46*, München, 1996, s. 189-198.

Nollé J., *Side im Altertum II, Geschichte und Zeugnisse*, II. geographie, Geschichte, Testimonia, griechische und lateinische Inschriften IK 44, Bonn, 2001.

Nollé J., *Sikkeler, Ağaçlar ve Alimler: Selge Pisidia'nın Dağ Şehirlerinde Bir 'Doğa Tapınağı*, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, 2015, Antalya.

Onur F., “İS. Geç Üçüncü Yüzyıl ile Erken Altıncı Yüzyıl Arasında Pamphylia'da Roma Ordusu”, *Adalya XII*, Antalya, 299-318.

Olçay N. “Ariassos Definesi”, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı 15-16*, 1969, s. 289-303.

Özcan A. “Pisidia Bölgesinde Roma İmparatorluğu'nun Yapı Propagandası ve Politikası”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2008.

Özden Gerçeker G. S., “Perge Batı Nekropolisi Dolgu Tabakasında Bulunan (parsel 159) Sagalassos Kırmızı Astarlı Kramikleri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2015.

Özüdoğru Ş., “Patara Sikke Basımları ve Patara Kazıları’ndan (1989-2001) Ele Geçen Sikkeler”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Antalya, 2002.

Özsait M., *İlk Çağ Tarihinde Pisidia: Başlangıçtan Büyük İskender Devrinin Sonuna Kadar*, İstanbul, 1980.

Özsait M., *Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidia Tarihi*, İstanbul, 1985.

Özsait M., “1984-1985 Yılı Isparta Çevresi Tarihöncesi Araştırmaları, *AST* 4, 1986, s. 323-333.

Özsait M., Laberre G., Özsait N., “Batı Pisidia’da Kybele Kültü ile İlgili Yeni Kanıtlar”, *Adalya* IX, 2006, s. 1-32.

Özsait M., “Anadolu’da kurulan Roma Kolonileri”, Zafer Taşlıkılıoğlu Armağanı, Anadolu ve Trakya Çalışmaları cilt 1, 1999, s. 123-132.

Dönmez Öztürk F., *Homonoia Anlaşmaları*, 2007, İstanbul.

Paksoy S., “Geç Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk Dönemi’nde İtalya’da Üretilen Roma Amphoraları Işığında Doğu Akdeniz Ticareti”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 2007, İzmir.

Parlak S., “Antik Dönem Anadolu Kültürleri ve Kült Merkezleri”, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü, (Uzmanlık Tezi), Ankara, 2012.

Pekman A., *Son Kazı ve Araştırmaların Işığında Perge Tarihi*, Ankara, 1973.

Priece M. J., *Alexander the Great and Philip Arrhidaeus*, London, 1991.

Price S. R. F., *Ritüel ve İktidar. Küçük Asya'da Roma İmparatorluk Kültü*, (Çev. Taylan Esin), Ankara, 2004.

Ramsay W. M., *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, (Çev. Mihri Pektaş), London, 1961.

Ramsey W. M., "Colonia Caesarea (Pisidian Antioch) in the Augustan Age", *JRS* 6, 1916, s. 83-134.

Robert L., "Discours d'ouverture" *Actes du VIII Congrès international d'Épigraphie grecque et Latine à Athènes*, Athen, 1984, s. 35-45.

RPC I, Burnett A. - Amandry M. - Ripollès P. P., *Roman Provincial Coinage, Volume I: From the Death of Caesar to the Death of Vitellius (44 BC- 69 AD) Part I*, London-Paris, 1992.

RPC II, Burnett A. - Amandry M. - Ripollès P. P., *Roman Provincial Coinage, Volume II: From Vespasian to Domitian (AD 69-96)*, London-Paris, 1999.

RPC III, Burnett A. - Amandry M. - Mairat J., Metcalf W., Bricault L., Blet-Lemarquand M., *Roman Provincial Coinage, Volume III: From Nerva to Hadrian (AD 98-138)*, London-Paris, 2015.

RPC IV, Heuchert V., Howgego C., *Roman Provincial Coinage, Volum IV: The Antonines (138-192)*, London-Paris, 2005.

RPC IX, Hostein A., Mairat J., *Roman Provincial Coinage: Traian Decius-Uranus Antoninus (AD 249-254)*, 2016, London-Paris, 2016.

Sancaktar H., “Anadolu’daki Roma Koloni Kentleri Sikkelerinin Tipolojileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2009.

Sancaktar H., “2012 Yılında Pisidia Antiocheiası Kazısı Sikkeleri: Ön Rapor”, *I. Pisidia Araştırmaları*, Isparta, 2013, s. 368-377.

Sancaktar H., “Antiocheia (Pisidia) Kazısı Sikkeleri: 2008-2012”, *Birinci Uluslararası Numismatik Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, Antalya, 2014, s. 515-524.

Semih A., *Genel Numismatik Sözlüğü*, İstanbul, 2001.

Sevin V., *Anadolunun Tarihi Coğrafyası*, Ankara, 2007.

Sédillot R., *Değiş Tokuştan Süpermarkete: Tarih Boyunca Ticaretin ve Tacirlerin Öyküsü*, (Çev. Esat Nermi Erendor), İstanbul, 1983.

Scheers S., “Catalogue Of The Coins Found 1992”, *Sagalassos II, Report on the Third Excavation Campaign of 1992*, Leuven, 1993. s. 249-260.

Scheers S., “Catalogue Of The Coins Found During the Years 1990 and 1991” *Sagalassos I, First General Report on the Survey (1986-1989) and Excavations (1990-1991)*, Leuven, 1993(a), s. 197-205.

Scheers S., “Catalogue Of The Coins Found 1993”, *Sagalassos III, Report on the Fourth Excavation Campaign of 1993*, Leuven, 1995, s. 307-323.

Scheers S., “Coins Found During 1994 and 1995”, *Sagalassos IV, Report on the Survey and Excavation Campaigns of 1994-1995*, Leuven, 1997, s. 315-350.

Scheers S., “Coins Found During 1996 and 1997”, *Sagalassos V, Report on the Survey and Excavation Campaigns of 1996-1997*, Leuven, 2000, s. 509-549.

SNG Aul. Pisidien, *Sylloge Nummorum Graecorum. Deutschland. Sammlung von Aulock, Pisidien-Lykaonien-Isaurien, 12. Heft*, Berlin, 1964.

SNG Aul. Pamphylien, *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland. Sammlung von Aulock. Pamphylien, 11. Heft*, Berlin, 1965.

SNG Aul. Kilikien, *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland. Sammlung von Aulock, Kilikien, 13. Heft*, Berlin, 1966.

SNG Aul. Lykien, *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland. Sammlung von Aulock, Lykien, 10. Heft*, Berlin, 1964.

SNG Cop. Pisidia, *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals, Danish National Museum, Pisidia*, Copenhagen, 1956.

SNG Cop. Pamphylien, *Sylloge Nummorum Graecorum, The Royal Collection of Coins and Medals Danish National Museum, Pamphylia*, Copenhagen, 1955.

SNG France 3, *Sylloge Nummorum Graecorum, France 3, Cabinet des Médailles, Pamphylie, Pisidie, Lykaonie, Galatie*, Paris-Zurich, 1994.

SNG Pfpz. Pamphylien, *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Pfälzer Privat Samlungen, 4. Band. Pamphylien*, München 1993.

SNG Pfpz. Pisidien, *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Pfälzer Privat Samlungen, 5. Band. Pisidien and Lykaonien*, München 1998.

SNG Turkey 2, *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 2. Anamur Museum, Volume 1, Roman Provincial Coins*, İstanbul, 2007.

SNG Turkey 3 *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 3. Çanakkale Museum, Volume 1, Mysia-Troas*, İstanbul, 2009.

SNG Turkey 6, *Sylloge Nummorum Graecorum. Turkey 6. Burdur Museum, Volume 1, Pisidia Part 1. Adada-Prostanna*, İstanbul, 2011.

SNG Deutschland, *Sylloge Nummorum Graecorum, Deutschland, Pisidia, Lycaonia, Isaura, Part 12*, München, 1993.

Sontheimer W., “Banken”, *Der Neue Pauly*, c. 2, Stuttgart, 2004, s. 431-433.

Stroobans F., “The Production of Civic Coins in Third-century Pisidia and Pamphylia: Mapping Regional Trends and Urban Deviations”, *Birinci Uluslar arası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi*, Antalya, 2014, 541-558.

Şahin S., “Bau einer Säulenstraße in Attaleia (Pamphylien) unter Tiberius-Caligula?”, *Epigraphica Anatolica* 25, Bonn, 1995.

Şahin S., *Die Inschriften von Perge I, Vor römische Zeit, frühe and hohe Kaiserzeit*, Bonn, 1999.

Şahin S., *Die Inschriften von Perge II: Historische Texte aus dem 3. Jhdt. n. Chr.- Grabtexte aus dem 1-3 Jahrhunderten der römischen Kaiserzeit- Fragmente*, Bonn, 2004.

Şahin H., “Geç Roma İmparatorluk ve Erken Bizans Dönem’lerinde Dağlık Kilikia Bölge’si Yazıtlarında Meslekler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2003.

Şahin S. –Adak M., ”Das Römische Straßen-und Siedlungssystem in der Lykischen Milyas (Hochebene)”, *Gephyra* 1, s. 67-83.

Şahin S. –Adak M., *Stadiasmus Patarensis Itinera Romana Provinciae Lyciae*, Gephyra Monografi Serisi 1, İstanbul, 2007.

Şahin S., *Stadiasmus Patarensis: Lykia Eyaleti Roma Yolları*, İstanbul, 2014.

Şen N. T., “Perge Akropolis Kazı Sikkeleri: 1994-2000”, İstanbul Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2004.

Şentürk H., “Pamphylia Bölgesi’nde Perge’ye Ulaşan Yollar”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001.

Takmer B., ”Lykia Eyaleti Gümrük Yasası”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Antalya 2006.

Takmer B. - Tüner Önen N., *Via Sebaste, Anadolu’nun En İyi Korunmuş Yolunun Varsak’tan Geçen Geçen Güzergâhı, Varsak Belediyesi Kültür Yayınları 2*, Antalya, 2007.

Takmer B. - Tüner Önen N., “Batı Pamphylia’da Antik Yol Araştırmaları: Via Sebaste’nin Perge-Klimaks Arası Güzergâhında Yeni Bir Yol Kalıntısı”, *Adalya XI*, Antalya, 2008, 109-116.

Taşlıalan M., *Pisidian Antioch: the Journeys of the St. Paul to Antioch*, Ankara, 1997.

Tek A. T., “Arykanda Kazılarında Bulunan Antik Sikkeler”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1996.

Tek A. T., “Arykanda’da Bulunan Bir Myra Sikkesi”, *Günışığında Anadolu: Cevdet Bayburtluoğlu için Yazılanlar*, Ankara, 2001, s. 238-243.

Tek A. T., “Arykanda Kazılarında Bulunan Antik Sikkeler Üzerinde Yeni İncelemeler: 1971-2000 Sezonları”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2002.

Tek A. T., “The Coins of Gordianus III found at Arykanda. Evidence for an Earthquake Relief Fund in Lykia?”, *XIII Congreso Internacional de Numismatica*, 2003, Madrid, s. 947-357.

Tek A. T., “Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemlerinde Lykia’da basılan Otonom Şehir Sikkeleri”, *III. Lykia Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Antalya, 2005, s. 769-787.

Tek A. T., “1971-2002 Yılları Arasında Arykanda Kazılarında Bulunan Pamphylia Bölgesine ait Sikkeler”, *Studies in Memory of Clemens E. Bosch and S. Atlan and in honour of N. Baybur*, 2009, s. 345-355.

Tek A. T. - Köker H.” “Side Arkeoloji Müzesi Numismatik Araştırması 2010”, *ANMED* 9, 2011, s. 242-243.

Tek A. T. - Köker H.” Side Arkeoloji Müzesi’nde 2011’de Yürütülen Numismatik Araştırmaları”, *ANMED 10*, 2012, s. 230-232.

Tek A. T. - Köker H.” Side Arkeoloji Müzesi’nde 2012’de Yürütülen Numismatik Araştırmaları”, *ANMED 11*, 2013, s. 260-261.

Tek A. T. - Köker H.” Side Arkeoloji Müzesi Numismatik Araştırmaları 2013”, *ANMED 12*, 2014, s. 251-253.

Tek A. T. - Köker H.” Side Arkeoloji Müzesi’nde Yürütülen Numismatik Araştırmaları 2014”, *ANMED 13*, Antalya, 2015.

Tek A. T. - Köker H.” Side Arkeoloji Müzesi’nde Yürütülen Numismatik Araştırmaları 2015” *ANMED 14*, Antalya, 2016.

Tekin O., “Perge Kazılarında Bulunan Sikkeler”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 1987.

Tekin O., ”Aspendos Sikkeleri”, İstanbul Üniversitesi (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1991.

Travaglini A., Camilleri V. G., *Hierapolis Di Frigia Le Monete Campagne Di Scavo 1957-2004*, Band IV, İstanbul, 2010.

Troxell H. A., *Coinage of the Lykian League, American Numismatic Society, Numismatic Notes and Monographs*, New York, 1982.

Uzunaslan A., “Side’de Agonsitik Festivaller”, *Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi XI*, s. 117-128.

Uzunaslan A., “Mimari Tipoloji ve Fonksiyon Açısından Aphrodisias Stadyumu”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 21, 2010, s. 11-42.

Von Aulock 1969, H. Von Aulock, “Kleinasiatische Münzstätten IV Kolbasa”, *JNG XIX*, 1969, s. 80-83, Lev. 6-8.

Von Aulock 1970, H. Von Aulock, “Die römische Kolonie Komama”, *JNG XX*, 1970, s. 151-159, Lev. 14-15.

Von Aulock 1971, H. Von Aulock, “Die Römische Kolonia Olbasa”, *JNG XXI*, 1971, s. 15-23, Lev. 1-3.

Von Aulock 1973, H. Von Aulock, “ Die Römische Kolonia Parlais”, *JNG XXIII*, 1973, s. 7-19, Lev. 1-2.

Waage D.B., *Antiocheia on the Orantes: Greek, Roman, Byzantine and Crusaders' Coins*, IV.2, Princeton, 1952.

Waelkens M., “Sagalassos ve Çevresinde Arkeolojik Araştırmalar 2004”, *ANMED 24-2*, Antalya, 2005.

Yurtsever A., “Side’de Romanizasyon Sürecinde Gladyatörler ve Agonlar”, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 2012.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı ve Soyadı: Esra TÜTÜNCÜ

Doğum Yeri: Uluborlu

Doğum Yılı: 09.05.1988.

Mdeni Hali: Bekar

Eğitim Durumu

Lise: 2002-2006 Uluborlu Çok Programlı Lisesi

Üniversite: 2007-2011 Süleyman Demirel Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

Yüksek Lisans: 2011-2017 Süleyman Demirel Üniversitesi Arkeoloji Bölümü

Yüksek Lisans: 2013 Berlin Freie Üniversitesi (Erasmus Öğrencisi)

Yabancı Diller

İngilizce : İyi

Almanca: İyi

Bilimsel Çalışma Geçmişi

2008 Side Antik Kenti Kazısı

2008 Doğu Garajı Kazısı

2008-2009 Pisidia Antiocheia Antik Kenti Kazısı

2012 Arykanda Antik Kenti Kazısı

2011 “Antik Dönemde Kullanılan Bezeme Motif ve Desenlerin Günümüz Isparta Halı Sektörüne Yansımaları” 2209 Tübitak Projesi- Proje Başkanı.

2012 Avrupa Birliği Bakanlığı Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Ulusal Ajans)- Eylem 1.2 Gençlik Projeleri- “Pisidialı Gençler Tarihin Kapısını Aralıyor”- Proje Başkanı.

2013 Avrupa Birliği Projeleri- “Transformers Projesi” Berlin- Proje Katılımcısı.

2014 Avrupa Birliği Bakanlığı Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı (Ulusal Ajans)- Eylem 1.2 Gençlik Projeleri “Isparta’lı Gençler Olimpiyatların İzinde” Proje Danışmanı ve Katılımcısı.

2014 Süleyman Demirel Üniversitesi “Pisidia, Pamphylia ve Lykia Bölgesi Sikke Sirkülasyonu” Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) 2014-Proje Yürütücüsü.